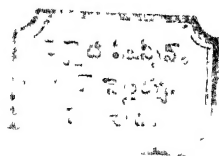

కాంచనమాలి

బీల్కారి బంధుశిరం

THE ANDHRA BOOK HOUSE
SULTAN BAZAR, HYDERABAD-DN.

ప్రకాశకుడు :

వేలూరి సదానందం, మచిలీపట్టణం.

పుస్తకములు దొరకుచోట్లు :

౧. ప్రకాశకుడు.

౨. ఆ. కృష్ణమూర్తి, చిరివాడ,
తేలప్రోలుపోస్టు, కృష్ణా.

౧౯౩౯

వెల : రూపాయ (౩.౫)

తదుపరి గ్రంథము:

ఆహ్వానము అను పద్యకావ్యము

వేలూరి చంద్రశేఖర విరచితము—.

పాత్రలు

ఉపగుప్తుఁడు

కుకూలుఁడు

రాధాగుప్తుఁడు

శ్రమణకుఁడు

బోధాయనుఁడు

కాంచనవూల

తిష్ఠరక్ష

ప్రమద

ముసుగులందున్న కొందఱు

స వ ర ణ య

పుట	పంక్తి	తస్య	ఓస్య
7	19	లోకమునకు	లోకమునకు.
10	16	యెడఁబాటుచే	ఈ యెడఁబాటుచే
17	5	దెలియును	దెలియును.
17	5	గాని.	గాని
25	9	యస్వస్థురాలి	యస్వస్థురాల
26	7	మృత్యువు	మృత్యువుకూడ
26	24	విముక్తురాలి	విముక్తురాల
32	9	సభామందిరమున	సభామందిరమున
32	13	సభామందిరము	సభామందిరమున
35	13	బుద్ధిమతి	బుద్ధిమతి
44	14	శౌర్యముచేఁ	శౌర్యముచేఁ
52	25	మఱువ లేదు.	మఱువ లేదు.
53	6	నిర్దేశముగ.	నిర్దేశముగ,
„	„	లేకుండ,	లేకుండ.
56	20	కలుగు	కలుగు
60	12	నెల్లపుడు	నెల్లపుడును
90	16	సెప్పుదును	చెప్పుదును
119	12, 13	భయములు	భయము
128	18	దైవము	దైవమే.

కాంచనమాల

ప్రథమాంకము

రంగము—౧

ఉపగుప్తాచార్యుని ఆశ్రమము

ఉపగుప్తాచార్యుడు—కుశాలుడు

కుశాలుడు

ఆచార్యదేవా! ఈ రెండేండ్లలో బుద్ధభగవానుని విహార భూమి నంతయును సందర్శించి పావనుడనై వచ్చితిని. భూమిపై ఆ మైత్రీమూర్తియొక్క సంచారపథము, ఆకాశమునందలి ఛాయాపథమును బోలి, బోధిజ్యోతిచే నిబిడమై ప్రకాశించుచున్నది. భూదేవి శాక్యసింహుని పదస్పర్శ చుట్టును వెలుగుదామరలై వికసించియున్నట్లు నా హృదయమునం దనుభవించితిని— ఆపె అంధకారహృదయమునందు గుప్తమైయున్న వెలుగుంతయును ప్రేమపులకమున వెలి కుబికినదో యన్నట్లు!

ఆయా తీర్థముల సన్నియుఁ జూచునప్పుడు నా హృదయమున హర్షదుఃఖములు రెండును పెనఁగొనినవి. భగవానుఁ డీ దారిని నడచినాఁడు, ఇచట నిలిచినాఁడు, ఇచ్చట నుపదేశించినాఁడు— అని హర్షము; నే నా సమయమున జన్మించియున్నచో ఈ కన్నులతో నయ్యతిలోకమూర్తిని జూచుభాగ్యము లభించియుండునే, అక్కటా, ఎంత నిర్భాగ్యుడను—అని దుఃఖము.

మఱియు నాచార్యదేవా! మిమ్ముల నిప్పుడు చూచుచుండగా నా హృదయము, బుద్ధభగవానుడు మెట్టిన దివ్యతీర్థములను జూచినప్పటివలె, ఆనందసమృద్ధిత మగుచున్నది. “నీయెదుట నున్న యీ మహాపురుషుని జీవితమందుచు బుద్ధదేవుడు నెలసినాడు” అని నా యంతర్వాణి లోలో ధ్వనించుచున్నది. చీకటి యందున్న నాకు వెలుగు బాడకట్టజేసిన యో కృపాళూ! నా ప్రణామము గైకొనుడు.

ఉ వ గు ప్త : డు

ఆయుష్మంతుడవు కమ్ము, కుశాలా! దేవతల యాశీస్సుచే భవ్యమైన భవితవ్యము నీయది. భగవానుఁ డాదేశించి పోయిన ధర్మమున కవలంబము కమ్ము! సంవత్సరములు గడచినవి, నే నా పుణ్యతీర్థములఁ జూచి. గతవృత్తాంతము లన్నియు స్మృతినీడమునుండి హృదయాకాశములోని కెగిరివచ్చుచున్నవి. నీవు తక్షశిలారామమును జూచియుందువుగా, కుశాలా, పిన్నవయసున భిక్షుకుల శుశ్రూషచేయుచు నచట నెన్నాళ్లు గడపితిని! ప్రతీక్షైకధనమగు ఆ వయసుయొక్క జీవితహర్షము నెట్లు తెలుపుదును? తరువాత తరువాత నా జీవితముయొక్క మహాపర్వదినములు, సహధర్మిణియగు క్షేమాదేవియొక్క సహచర్య నాకు శరణత్రయము తరువాత నాల్గవ శరణ మాపెయ్యే. ప్రతిమామానుషి, దేవతాసత్త్వము. ఆపె స్వభావ మెట్టిదని చెప్పఁగలను! మార్దవము, తేజము; అణకువ, దర్పము; మఱియు వీడ్కోలు, పట్టుదల;— ఎంత శబలరమణీయ మా ప్రకృతి!

కు శా లు : డు

ఆర్యా! కాంచనమాలయొక్క తల్లియన్నచో క్షేమాదేవి నెఱుంగవలదా?

ఉ వ గు ప్త : డు

అగునగును, సరిగాఁ జెప్పితివి. నిజము నా కాంచన క్షేమాదేవియొక్క అచ్చే, బాహ్యమును, అభ్యంతరమును. నా

కాంచన మాటాడు సమయములందును ఎన్నిమాళ్లు క్షేమాదేవి యొక్క పోలిక లెన్ని చిన్నవిషయములందు గోచరించును ! సరిగా నదియే ఆ ప్రసన్నదృష్టియొక్క శాంతప్రసారము, పరివేష మో యచ్చట్లు నుదుటిపై ఆ వెలుగుయొక్క భావము. కుణాలా, నీ తీర్థయాత్రయే నా కిది యంతయు గుర్తునకుఁ దెచ్చుచున్నది. క్షేమాదేవితోఁ గలసి బుద్ధభగవానుని పదస్పర్శచేఁ బావనము లైన పుణ్యక్షేత్రములం దా కాలమునందు సంచరించితిని ; అదంతయు నిపుడు స్వప్నభూసరమై గోచరించుచున్నది. కుణాలా, పశ్చిమవయసున పశ్చాద్దృష్టి పరిపాటియగును. మాకు గత కాలమే మేలుకాలము. ఉత్సవములు ముగిసి మాటుమణిగిన జీర్ణశాల మా ఇవితము. పిన్నవారలగు మీది పురోదృష్టి. మీ పర్వదినములు ముందు కుణాలా, ఎన్నిమారు లీ వెనుకటి వృత్తాంతముల నీ యెదుట స్మరించితిని ! క్షేమ నాకు కాంచనమాల నొసంగి వినితలీల చాలించెను. ఎదెంత బాలిక కాంచన, నేను నా జన్మస్థానమైన మధురాపట్టణమును విడి యీ మగధరాజ్యమునకు నచ్చునరక సంచారము చుగించి గంగాహరణ్యబాహుల పర్యంకమున లాలింప బడు ఈ పాటచిపుత్రమునం దాశ్రయము గైకొంటిని మాయమును నే నిచ్చటికి వచ్చిన కొలది దినములలో నే అమితభూతుఁ డని బిరుదువహసిన నీ పితామహుఁడు బిందుసార చక్రవర్తి మరణించెను. అచ్చటచ్చట విషము విషమని గుసగుసలాడిరి. తర్వాత ననమానవిక్రముఁడు నీ తండ్రి యశోకవర్ధనుఁడు, సోదరుడగు సుసిముని జయించి చక్రవర్తియయ్యెను. లావణ్యరాశియగు తిష్యరక్ష పెద్దవంశమునకుఁ జెందనిదయ్యెను, నవతులలో కెల్ల కడపటి దయ్యెను, యాననపతాక నెత్తని బాలయయ్యెను, దన సౌందర్యముయొక్క ప్రసంధ సమ్మోహనముచే అశోకుని జయించి దేవేరి యయ్యెను.

కుఱ్ఱాలుఁడు

గురుదేవా! సంశయపడమైన ఆ వృత్తాంతముల స్మృతి వాగురలందు హృదయము చిక్కుకొన్నప్పుడెల్ల, నా జీవితము పొడవంతయు ఏదియో కాశచ్చాయచే ఆచ్చాదితమైనట్లు తోచును—కథలందు విందుము ఛాయారాక్షసియని, అద్దెగిరి పోవుచుండగా దాని ఛాయయందుఁ బడిన ప్రతినత్వమును నిర్వీర్యమగు నని. ఆ రాక్షసి న న్నాక్రమించెడు ఈ ఛాయ.

ఆచార్యదేవా! ఆ వృత్తాంతముల యాధార్థ్యమెట్టిదో, అం దెవరి కెంత పాలో దైవమున కెటుక. ఆ ఘటనలును, తర్వాత జరిగిన మఱికొన్నియును మఱచిపోగలిగితివా!

ఉపగుప్తుఁడు

ఔ నాను కుఱ్ఱాలా, ఈ జీవితమందు మఱచి పోవలసిన విషయములు మెండు, స్మృతియందు రక్షింపవలసినవానికంటె... నీతల్లి దేవరక్షిత, ఆకస్మికముగా వ్యాధిగ్రస్తురాలై, తన మరణ శయ్యకడకు నన్ను రావించి, నీకు దేశికునిగా నన్ను నియమించి పోయినప్పటినుండియు, నిన్నుఁ బాడక ఇంతకాల మెప్పుడును ఉండలేదు, కుఱ్ఱాలా! కాని అనాడు ఆకస్మికముగా తీర్థయాత్రకు బయలుదేరితివి, ఈనాటికి రెండేండ్లయినది తిరిగివచ్చితివి.... కానీ, కుఱ్ఱాలా! నీవు దర్శించివచ్చిన పుణ్యతీర్థముల నొక్కమారు నా లోగన్ననకుఁ బాడకట్టఁ జేయుము. నీ సాయమున గతకాల మున ప్రత్యుజ్జీవితుండనై, ఇంచుక సే పండు సంచరింతును.

కుఱ్ఱాలుఁడు

గురుదేవా! ఆకస్మికముగా నే నేల పయనము చేసితినిో తరుణము వచ్చినపుడు తమకుఁ దెలుపుకొందును.

ఉపగుప్తుఁడు

కాంచన యించుక సూచించినది. కాని ప్రకృతము నీ యాత్రవిషయ మెఱిగింపుము.

కుశాలుడు

భగవానుడు మహాభినిష్క్రమణ మొనర్చి, రాజగృహ పట్టణ సమీపమున, ఉరువేలవన మం దెచట ఘోరమైన కృచ్ఛ్ర తపస్య గావించెనో ఆ తావు తొలుత దర్శించితిని. ఆతేండ్ల ఘోరతపస్య. ఐశ్వర్యరసజ్ఞుడు, భోగైకపరిచయుడు, రాజ కుమారుడు—జాలిచే గుండె నీరగును. శరీరము శుష్కించి యెముకల పోవునైనది. భగవానుని హృదయమునం దసంతృప్తి. ఈ శరీరశోషణము, కాయక్లేశము, కృచ్ఛ్రవ్రతములు మార్గములు కావని యెఱుంగును. కాని లోకమున మహాఖ్యాతి, ఇట్టి వ్రత, ఇంతటి తపస్వి లేడని! చూచితిరా గురుదేవా! ఖ్యాతి యెంతటి గుల్లయో! తర్వాత భగవానుఁ డీమార్గమును బరిత్యజింపగా, అతని శిష్యవర్గ మంతయు నతనిని బరిత్యజించెను.—బాహ్యప్రధాను లగు మనుష్యుల కాడంబరము కావలయును. ఆడంబరము లేనిది త్యాగ మేనియు లోకమునకు నచ్చదు.—తరువాత భగ వానుడు ప్రాణావశిష్టుడై, నైరంజన ప్రాంతమున సుజాత తెచ్చి యిడిన యాహారము నారగించి తేరికొనిన ఆ మహాపుణ్యస్థలమును జూచితిని. సౌభాగ్యవతి సుజాత, నిజముగా సుజాత! ఆపె నంతిమకాలమునఁ గూడ భగవానుడు స్మరించినాడు.

ఉపగుప్తుడు

బౌను కుశాలా! సుజాతయొక్క మంగళనామమును స్మరించినపు డెల్ల నా కనులయెదుట లోకకల్యాణమగు నాకార మొకటి కాన్పించును. ఆపె చేతియందు ప్రేమచేత నమృతముగాఁ జేయఁ బడిన యన్నపుఁ బల్లెరము. ఆపె నోటినుండి కలహంసస్వరమున ఈ నుడి ధ్వనించినట్లు వినఁబడును :—“ఓ నిర్వాణప్రేపువులారా! శరీరమును శోషింపఁజేసి జీవుని ఖోభ పెట్టకుండు! తథాగతుని కోమలపదముల మృదువిన్యాసము ననుకరింపుండు!”

ప్రథమాంకము

కుఠాల్ముడు

తరువాత గయాతీర్థమున కేగితిని. భగవానునకు బోధి
లభించిన ఆ బోధివృక్షతలమునకు నుమరు లోక నమస్కరించితిని.

ఉపగుప్తుడు

ధన్యుడవు, కుఠాల్ము, ధన్యుడవు!

కుఠాల్ముడు

ఆపైని మృగదావమును దర్శించితిని. బుద్ధభగవానుని-
ప్రథమసందేశ మాతాపునం దింకను ధ్వనించుచునే యున్న
ట్లున్నది!

ఉపగుప్తుడు

అగు నగును. అఖిలజీవులును నిర్వాణము నందుకొననంత
వఱకును ఆ సందేశధ్వని యాగిపోదు.

కుఠాల్ముడు

అటుపిమ్మట భగవానుడు ధర్మచక్రప్రవర్తకుడై ఏ యే
జనపదములందు సంచరించెనో వాని నన్నిటినీ సందర్శించితిని.
ఆపై బుద్ధదేవుడు జన్మించిన లుంబినీ పుణ్యారామమును కనులార
కనుగొని యానందమున మునిగితిని. నా యీ జీవితారామ
మునం దామూర్తి జన్మగైకొనునా యని తలచి వేదనావివశుడ
నైతిని. తరువాత భగవానుడు లీల చాలించిన చోటగు పావను
దర్శించితిని. సుమారు మున్నూ రేండ్ల క్రిందట ఏ మహాదుఃఖ
మానందుని వివశమొనర్చెనో, భగవానుడు భూదేవిపై దన
చరణచిహ్నమును కడపటిసారి యుంచిన యా స్థలమును జూచి
నప్పుడు నేనును ఆదుఃఖమును కొంత యనుభవించితిని.

ఉపగుప్తుడు

అట్టిదే యగును కుఠాల్ము! కాని అన్ని జనపదములకంటెను
భగవచ్ఛరణములచే నిబిడచిహ్నమునైనది యీ ఘగధయో!

భగవానునకు కపిలవాస్తువు జన్మభూమియయ్యును మగ ధయే కర్మభూమి యైనది. ఇట్లగుటలో విధియొక్క యింగిత ఘున్నదని నాకుఁ దోచుచున్నది; ఈ మగధనుండియే జగము యొక్క నాల్గు కొనలకును బుద్ధవాణి కొంపోఁబడవలయును. నే నిచటికి వచ్చినప్పటినుండియు నీ జనకుఁ డశోకచక్రవర్తి ఈ ధర్మమునకు రక్షకుఁ డగునేమోయని యాశించుచుంటిని. స్వప్న ములయందు చాలమారులు చూచితిని, అశోకచక్రవర్తి స్వస్త దండుఁడై మైత్రీధర్మము నవలంబించి సింహాసనముపై నిలుఁబడి ఎల్ల దిక్కులకును బుద్ధశాసనము నుద్ఘోషించునట్లు. కాని యిది యింతవఱకును కలయే ! జను లనుకొనునట్లు, అశోకుఁ డింకను చండాశోకుఁడే. తన రాజ్యమును శస్త్రపాణియై నాల్గు వైపులను విస్తరించుకొనుచున్నాఁడు. ప్రకృతము కళింగరాజ్యముపై దాడి వెడలె నని వినియుందువుగా ?

కు జా లు ఁ డు

ఆచార్య ! మగధయందుఁ బ్రవేశించుచునే దేవి తివ్య రక్షచే నాకొఱ కంపఁబడిన దూతలవలన వింటిని...నాతండ్రి బుద్ధశాసనము గైకొన్నవో, శరణత్రయము నాశ్రయించినవో, ఎట్టి మహోదయము, ఎంత కల్యాణము, లోకమునకు ప్రభూ ! ప్రతీక్షకు సమయాతిక్రాంతము లేదుగదా.

ఉ ప గు ప్తు ఁ డు

కాని దేవి నీ కొఱకు దూతల నేల పంపినది ?

కు జా లు ఁ డు

అశోకచక్రవర్తి దాడివెడలి తిరిగి రావలసిన సమయ మయ్యును రాలేదనియు, తానే రాజ్యభారము వహించుచున్న దనియు, తనకు సాయముగా నేను రావలసినదనియు నాకు వార్త.

ఉపగుప్తుఁడు

ఔను, నీ సోదరులు తీవరుఁడును, మహిండుఁడును సైన్యముఖమున వెడలిరి. జలాకుఁడు కాశ్మీరమునందు చక్రవర్తికిఁ బ్రతినిధిగా నున్నఁ డెఱుఁగుదువుగదా. అశోకచక్రవర్తి తనకుఁ బ్రయతమురాలగు తిష్యరక్షువై రాజ్యభారము మోపి దండయాత్రకు వెడలిపోయెను. ఔను, నీ సాహ్య మపేక్షించియే తిష్యరక్ష నీకై దూతలఁ బంపియుండును.

కుణాలుఁడు

కాని దేవియగు తిష్యరక్షసంబంధమున నా పాణిమున కేమో భద్రముగా నున్నట్లు తోచదు. ఒకప్పుడు మితలేని వాత్సల్యము, కన్నతల్లి కేని కలుగని వాత్సల్యము. మఱొకప్పు డకారణమైన వైమూఖ్యము. నన్ను దూరదూరమున నుంచును. వేఱొకప్పుడు స్పష్టముగా వైరమాయన్నట్లుండును. నిర్ణయింపజాలను.

ఉపగుప్తుఁడు

నిజము కుణాలా, నేనుచు ఇది గ్రహించితిని. చక్రవర్తిని వశంచదుని జేసికొని, ని న్నెన్నిమారులు బహు దూర దేశములకు నియోగించినది? ఎన్నిమారులు దురంతకులగు రాజవ్రోహుల తిరుగుబాటు నణచుటకై విషమస్థితులందు కొలఁదిసైన్యములతో నిన్ను బంపినది? నీకు చెఱయో, అపజయమో, అపమృత్యుమో యని యెన్నిమారులో శంకించితిని. లోకసహజమైన సవతితల్లుల యీర్ష్య కావచ్చును. కాని కుణాలా, నీవు జయలక్ష్మిని చేపట్టక వచ్చిన దెప్పుడు?

కుణాలుఁడు

దేశికుల యాశీర్వలము.

ఉపగుప్తుఁడు

చూడు, కుణాలా, కాంచన నిన్నుఁ జూచుటకై యెంత యూతురురాలై యుండునో!

(౨)

కాంచనమాల

౧

కుఱ్ఱాలుఁడు

కాంచనమాలను జూచుకొంటే, కోటలోనికి బోవక ముందుగా నిటు వచ్చితిని.

ఉపగుప్తుఁడు

అగునేని—అదిగో కాంచన, రాణి యుద్వానమునుండి పూవులు సేకరించుకొని వచ్చుచున్నది. ఇచటికే పిలుతును. కాంచనా, కాంచనా!

రంగము—౨

[కాంచనమాల పూవులతో పోషించును.]

ఉపగుప్తుఁడు

తెల్లీ, కాంచనా! ఇమిగో కుఱ్ఱాలుఁడు!

కాంచనమాల

కుఱ్ఱాలా! అభివాదన మభివాదనము! ఎన్నినాళ్లకు తిరిగి వచ్చితివి!

కుఱ్ఱాలుఁడు

కాంచనా! అభివాదనము! తీర్థయాత్రలను నిశ్శేషము చేసికొని వచ్చితిని.

ఉపగుప్తుఁడు

అమ్మాయీ, కాంచనా! నే నారామమునకు సూర్యోదయము కాకమునుపే పోవలసియున్నది. కుఱ్ఱాలా! ప్రకృతము వీడ్కొందును.

(నిష్క్రమణము)

కాంచనమాల

తిరిగి వచ్చితివా, కుఱ్ఱాలా! మహాభినిష్క్రమణ మనుకొంటిని! తూర్పుదెస చూడుము. నాహృదయమును చూడఁగలిగితి

వేని, అట్టిదే యుషస్సు నిప్పు డిచటఁ జూడఁగలవు. ఇవిగో పూవులు, రాజోద్యానము నందలివి; పూజకై తెచ్చితిని, తీసికొనుము... నీ మోముపై వెలుగు నిబిడమైనదోయీ, ఎచట సేకరించుకొంటి వది! బోధియోతి వెలసిన పుణ్యదేశములందా? ఎన్ని శతసంఖ్యలు గడచినవ్రాయీ, నిన్నుజూడక! ఈ రెండేండ్లలో నీవేమియు మాటలేదునుమా! నీ దృష్టియందు వెనుకటికంటెఁ గూడ నేదో అగాధమగు లోతువలె ఎంతచూచినను మేర యందదువలె !...

కుఱ్ఱాలుఁడు

తిరిగివచ్చితిని కాంచనా, నీ చరణములకడకుఁ దిరిగివచ్చితిని. నీ ప్రేమ మీఱి నే నెచటికిఁ బోవుదును ప్రేయసీ! బాటలపై చాలకాలము పరిభ్రమించితిని, కాని గుడ్డివానివలె ; గహనమైన యీ జగమునందు సరియగు బాట చూపఁగల వెలుగు సాయము లేనివానివలె. కాంచనా, నీవు నా కా వెలుగువు. కాని నీకెంతదుఃఖము కలిగించితినిో యెడఁబాటుచే! క్షమింపుము, క్షమింపుము నన్ను.

కాంచనమాల

క్షమించుట యేటికీ కుఱ్ఱాలా, సహించితిని. చూడుము, కొండఁజున్నీలు—అశ్రుసీక్తలు, అమనస్వీనులు, పురుషుని ప్రసాదాప్రసాదముల ననుసరించి నర్తించు పుత్తలికలు, వారినలె నైతి నేని నేనను నీ యెడఁబాటుకొఱకై యేడ్చి యేడ్చి భగ్నహృదయనై పడిపోయెడిదానను. కాని అమృతవాహిని కుపనదియైన యీ జీవితము నంతయు అశ్రువులం దోడ్చివైచుట ఎంత యకార్యము! నీ యెడఁబాటు మొదటి దినములు కడుదుఃసహములైనవి. సర్వమును శూన్యమై తోచినది. అంతులేని యీ జగమునం దొంటరిదాననని బెగఁడొందితిని—దిక్కులుతెలియని చీకటిరేయియం దొంటరిగాఁ బోవుటకు భయపడినట్లు. కాని తరువాత

నిలువరించుకొంటిని. తరువాత తరువాత ధైర్యముతోచినది, నీవు నన్ను వీడిపో వని, నన్ను వీడిపోజాల వని. మనయిర్వర భవితవ్య మొక్కటియే యైనట్లు ప్రాణమునం దనుభవించితిని. విధియొక్క అనంతవధములందు చేతఁ జేయిడికొని మన మిర్వరమును కలసిపోవలసియున్నట్లు వీక్షించితిని !

కుఞ్జాలుఁడు

ఈ రూఢిని నేనును ఈ యెడఁబాటుచే సాధించితిని. అనాఁ డాకస్మికముగా మిక్కిలి భయోద్విగ్నుఁడనైతిని,— ఈ ప్రేమ సత్యవధమున కవరోధమగునేమోయని, రూపప్రలోభమునఁ జిక్కుకొని అంతరతమమైన అరూపమును నిజముగా కౌఁగి లింపలేనేమో యని. దీనిని తెలిసికొందునుగాక యని నీకు దూరమైతిని కాంచనా, దూరమై యనుభవించితిని, నా అంతర్జీవితము యొక్క వేయిరేకులును నీ ప్రేమయొక్క వెలుంగుచేఁగాని విచ్చుకొనఁజాలనట్లు, నా కందుబాటులోలేని నాయంగలి రహాసీమలు నీవలనఁ గాని నాకుఁ దెలియనట్లు. చూడు మీ ప్రేమ, మన యెఱుకను దాటి మనయందున్న మహాసత్త్వమునకుఁ గొంపోవు హిరణ్మయపూర్ణము ; కాంచనా, సహజమైన బాటనువీడి వృథా క్లేశపడితిని. ప్రేయసీ, ఈ యోడకు నీప్రేమను చుక్కాను చేయుదును, పైని కనులు మూసికొందును. ఇక నే యాషణ లేక సూటిగాఁ దీరమునకుఁ జేరఁగలను.

కాంక్షనమాల

కాని నా కప్పుడప్పు డేదో సంకోచము, ఏమో భయము కలుగుచుండును, కుఞ్జాలా ! మనప్రేమ కీ నేల చాలదువలె, ఇట అసూయకులగు నే యక్షులో రాక్షసులో భంగముకలిగించుటకై పొంచియున్నట్లువలె. గుర్తుకలదా నీకు, కుఞ్జాలా, ఉన్మాద గ్రస్తుఁడైన యువకుఁడొకఁడు మన యీ పాటలీపుత్రవీధులందు పాటలు పాడుచు తిరుగుచుండెడివాఁడు ? ప్రేమయందు భంగ

టతని యున్నాదమునకుఁ గారణమనికూడ వింటిమి.

అతఁడు పాడెడుపాట యొకటి, జ్ఞప్తికి వచ్చుచున్నది :-

బాటలయందున మెలఁకువతో మెల్లన నడుగిడుమా !

ఓ నా ప్రేయసి ! ఓ నా జీవితధనమా !

నూపురనినదము స్తబ్ధమొనర్చుచు నల్లన నడుమా !

ఓ నా ప్రేయసి ! ఓ నా భవసాంత్వనమా !

ప్రేయసీప్రియుల ప్రేమసుఖమ్ముల

నొర్వక పొంచెడు చెడుసత్త్వమ్ముల

యీర్ష్యల రేవక యూర్పను మెల్లన మెల్లన విఱుమా !

ఓ నా ప్రేయసి ! ఓ నా జీవితధనమా !

ఓ నా ప్రేయసి ! ఓ నా భవసాంత్వనమా !

కుఱా లుఁ డు

ఎందుకీ వృధాసంకోచము, ఈ వృధాభయము హింతును,—విలువ లేని యొక మహారత్నముకలవాఁడది బడిపోవునో, దాని కేమి చూపద తటస్థించునో అని రె సభయుఁడై యుండును. కాని కాంచనా, మన మితిరుల కపహరింపరానిది, జారిపోవనిది..... ఎ

కాంచనా, నీ గీతస్వరము విని ! నీ గానము దేహమున పాట, అంతరాత్మకు మేలుకొలుపు. ఎందరి మధురవలైన పాటలను విని ముగ్ధుడను గాలేదు ? ఐనను నీకం నాకేమో ఆశ్చర్యము—చెప్పుటయెట్లు ? —ఐనను బతును—ఎల్లనుండి దూసికొనివచ్చి గుఱిపలకయందుఁ నలుఁగువలె దటాకునవచ్చి నాహృదయమునం దేదో యమును స్పృశించును. ఆ చోటికి నాకు నేనై పోవలేను నీ కంఠస్వరమును ప్రపంచించుము ; తన గుహయందు మోడ్చి ఏకాగ్రుఁడైయున్న తాపసివలె, నేనును నా

ములోని ఆ యొంటరితావునందు కనులు మోడ్చి నీగానమున
 లీనుడనై యుందును !

కాంఠ సమాళ

కాని యీవిషయము దెలిసికొనుటకు రెండేండ్ల యెడఁబాటు
 కావలసివచ్చినదిగా !

కుఱ్ఱా లుఁ డు

ప్రియసీ! పరిహాసముకాదు. మందుఁడగువానికి మెల్లగాఁ
 గాని తెలిసిరాదు. నీప్రేమభిక్షను యాచించుటకై మరల నీ చరణ
 తలమునకుఁ జేరితిని .. మాటాడవేమి కాంచనా ?

కాంఠ సమాళ

అది యేమిమాట కుఱ్ఱాలా! స్వత్వమును యాచించు
 టదేమి లక్షణము ?

కుఱ్ఱా లుఁ డు

ప్రియసీ! అది ప్రేయసుని లక్షణము. నిత్యయాచన,
 నిత్యదానము— ఇది ప్రేమయొక్కలీల కాంచనా. ధన్యుడను,
 ధన్యుడను ! నీ యీదానము నాచార్యదేవునకు నివేదించుకొం
 దును. కాని వారి సన్నిధిని నీమాట ముచ్చటించఁ బోవుదునేని
 నా పలుకు రిత్తపడును.

కాంఠ సమాళ

నీ వక్త్రత నాయెదుటగాని యితరులయెదుట బైటఁబడదు
 కాఁబోలు !... కాని అదియే సరి. వేటొకతావున నీ హృదయ
 మంతయు నీవాక్కునఁ బ్రవేశించి స్వరించినచో, నే నీర్ష్యతో
 అసూయతో మగ్గిపోనా ?

కుఱ్ఱా లుఁ డు

పరిహాసముబాటు ఒట్టితివి కాంచనా, నీ సామర్థ్యము నీ
 వెఱుఁగుదువు, నా హృదయము నెచ్చటికిని కదలకుండ నియమించఁ

గలవని. మన మశరీరులమైన జీవుల మనుకొనుము, నే నెక్కడనో నీ తోడువీడి నక్షత్రవీధులలోఁ దప్పిపోయితి ననుకొనుము. నే నెచటనో నీకుఁ దెలియదు, నీ వెచటనో నాకుఁ దెలియదు. ఐనను నీవొకమఱు నన్ను స్మరించితివేని, ఎట్లో వచ్చి నీకడ వ్రాలుదు ననుకొందును.

కాంచనమాల

బౌను, కుణాలా, మన మిఁకఁ బరస్పరము తప్పిపోలేము, గగనమునందలి జంటనక్షత్రములవలె. అవి ఒకటి చుట్టు నొకట తిరుగుచునే ఆకాశముయొక్క అనంత పథములందు సంచరించుచుఁ బోవుచుండును. మనమిర్వురమును ఆ జంటనక్షత్రములము.... కుణాలా, నాజనకునితో ఈవిషయమున నీవు క్రొత్తగా ప్రస్తావింప దగిన దేమున్నది? వారికి నేనే తెలియఁజేయుదును లెమ్ము, తరుణముజూచి. కాని నిజమేనా, నీకొఱకుఁ దివ్యరక్ష దూతలను బంపినదని రాజధనమునం దిప్పుడే వింటిని? ఓహో, తివ్యరక్ష యొక్క ఆజ్ఞచే వచ్చితివి కాఁబోలు తిరిగి పాటలీపుత్రమునకు !

కుణాలుఁడు

కాదు కాంచనా, నేను మగధరాజ్యమును బ్రవేశించుచునే దూతల నెదుర్కొంటిని. రాజకార్యములందు సాయపడుటకై రావలసినదని దేవి యాజ్ఞ.

కాంచనమాల

ఎఱుఁగదువా, కుణాలా, నీ విచట లేని ఈ రెండేండ్లలో నేను తివ్యదేవికి మిక్కిలి సావాసకతైనై తిని. మా పూర్వపరిచయ మించుక చెలికారముగా పరిణమించినది. మఱియు, ఎఱుఁగుదువా, తివ్యరక్ష శాసనమును చక్కవర్తి శిరసావహించును. కొంచెము గొప్ప, తివ్యరక్షయు నా మాట వినును. కావున జాగ్రత్త సుమా కుణాలా, నీ వేదైన అపరాధము చేసితివేని, వెంటనే దండవిధానమును కావించఁగలను.

కుఱ్ఱాలుఁడు

దండవిధాత్రివి నీవే యైతివేని, కాంచనా, జాగ్రత్త
నుమి, పనికట్టుకొని లోకు లపరాధములు చేయఁగలరు.

కాంచనమాల

అనఁగా నీ వపరాధము చేయకమాననన్న మాటయేనా!
చూతములే!.....కాని నీ కనేక విషయములు చెప్పనలసి
యున్నది, కుఱ్ఱాలా! మఱియు నీ యాత్ర సంగతి నాకేమియుఁ
జెప్పితివికాదు. మఱియు మఱచితిని, కొంతకాలము క్రిందట
రెండు మూఁడు మాటులు తివ్యరక్ష నీమాట తెచ్చినది సుమా!
నాకేమియుఁ దెలియదంటిని. నీవు రాజ్యవైభవవిరక్తుడవై పర్య
టించుటగూర్చి చాల జాలిపడినది. నీయెడ నిదినట కాపె
చూపెడు సవతియారన చల్లారిన దనుకొందునుసుమా!

కుఱ్ఱాలుఁడు

అట్లెనచో శుభముకదా! కాని నేను వచ్చితినిని దేనికి
దెలుపఁబంపినదూత యింకను రాఁడేమి? అతని నటు పంపి తొలు
దొల్ల నిన్నుఁ జూచుటకై యిటు వచ్చితిని!

కాంచనమాల

దేవి యేమో మిక్కిలి యస్వస్థురాలువలె నున్నదని విని
వచ్చితిని. దూత జాగున కది కారణమై యుండవోవును.....
రాజకార్యములందు చిక్కుకొనఁబోనున్న నీ దర్శన మింక నాకుఁ
జిక్కునా?

కుఱ్ఱాలుఁడు

కాంచనా, ఎంతబేలవు కాంచనా! పరిహాసముగాఁ బలుకఁ
బోతివి, విషాదము వెలికువికినది. చక్కవర్తి తిరిగి వచ్చుట
తోడనే యీదేశము వీడి యెచ్చటికేని పోవుదము. దూరదేశ
ములకుఁ బోవలయునని నీ వెన్నిమాటలు నీకోరిక తెలిపితివి!

బహుదూర దేశములకుఁ బోవుదము. సుదూరముగా నెచట నేని, సెలయేరుల కలరవములచే లాలితమైన యేకొండ నెత్తముమీఁదనో కుటీరము నొకదానిని గట్టుకొందము. మన యిర్వుర కలియింక యందును వివృతమగు నానందము నాస్వాదించుచు, అచట మన జీవితగమ్యమును జేరుదము.

కాంచనమాల

నాకొరిక అటుకాదు కుశాలా, పథికప్రాణము నాయది, ఎన్నడును శ్రోక్కుని నేలలపై ఎప్పుడును చూడని మిన్నుల క్రిందో నిరంతరము పోవుచుఁ బోవుచుఁ బోవుచుండవలయునని నా యభిలాష.

కుశాలుఁడు

కాని మృత్యు క్షే కానిమ్ము కాంచనా, పథికమిధునమై మహావధములయందుఁ బడుదము. విపులమీ పృథ్వి తఱుగని పాదేయము మనప్రేమ. కానిమ్ము, మనకొక నివాసస్థల మేమిటికి నెచ్చెలీ. మన ప్రేమయందే మన నివాసము మన మిర్వురమును చేతఁ జేయిశికిని బాంబులపై, ప్రేమను ముఁడైన బుద్ధభగవానుని యాదేశము నభిస్వరించుచు, బర్యటింతము.

కాంచనమాల

అట్లగుఁగాక, కుశాలా! కాని యీ మన కొరిక ఎప్పుడు నెఱవేఱునో! చూడుము, మనమిర్వుర మే విజనమైన మార్గముపై, ఆనందమున విప్పకొన్న యపరిమితమైన అనదాతాకాశము మనచుట్టును, ప్రేమయొక్క జ్యోతి మేన హృదయములంగు. కాని కుశాలా, నీప్రయాణమునకుఁ బూర్వ మొకనాఁడు నీతో నిట్లంటిని, నీవు రాజకుమారుడవు, నేను సాధారణురాలను, చక్క వర్తి మన యాశంస నాశీర్వాదించునా, యని. అప్పుడా విషయమున నేమియు శంకింపఁబని లేదంటివి. ఒకవేళ మనమార్గమున కడ్డము సింహాసనము మీదినుండియే గాఁగలదేమో?

కుణాలుఁడు

ఆ విషయము గూర్చి యేనాటికిని శంక లేదు కాంచనా... అశోకచక్రవర్తి హృదయము నింకను లోకమెఱుంగదు; నా జనకుని ప్రచండశౌర్యము లోకమునకుఁ దెలియును గాని. అతని మైత్రీ మార్దవము లింకను గుప్తములై యున్నవి చూడు మానాఁడు, నా ప్రయాణము రేపనఁగాఁ జక్రవర్తి తన యుద్ధానమునం దొంటరిపాటున నొక వేదిపైఁ గూర్చుండియుండుటఁ జూచి, పోయి ప్రణమిల్లి తిని. “నా హృదయము పర్యాకులము, ఇంచుక శాంతి దొరకుదాఁకఁ బుణ్యభూములందు పర్యటించి రావలయునని కోరిక, అందుకై అనుజ్ఞ ప్రసాదింపవలయును.” అని ప్రార్థించి తిని. చక్రవర్తి యించుకతడ వంతర్ముఖుడై, సుదూరముగా దృష్టి నిగుడ్చి, “కుణాలా, ఏతావునందైనను శాంతి దొరకునను నిశ్చయము కలదేని, అది వేలయోజనములదూరమైనను ఉండ నిమ్ము, మోకాళ్లపైఁ బ్రాకియేని అచటికిఁ జేరుదును.” అని పలికి, కొంచెముసేపు మోనమున లీనుడయ్యెను. తరువాత, “ఐనను, కుణాలా, పోయిరమ్ము; నీకోరిక సఫలమగుఁగాక” అని యాశీర్వదించి, ఆనాఁడే నాకు సర్వవ్యవహారముల నుండియు విడుదల నొసఁగెను. నీవు చక్రవర్తి విషయమున శంకింపఁబనిలేదు కాంచనా!

కాంక్షనమాళ

అట్లైనచో మనకిక భయము లేదునుకొందును. ఔను, నాతండ్రియును, “అశోకవర్ధనుని యంతఃకరణ మమృతమయము” అని ఎన్నిసారులో ముచ్చటించుట విందును; కాని కుణాలా, రాణి సేవకుఁడు కాఁబోలు నీకై యట నిలిచియున్నట్లున్నాఁడు.

కుణాలుఁడు

ఐనచోఁ బోయివత్తును కాంచనా, నీ శంకాసంకోచముల నన్నిటిని వీడుము. చక్రవర్తి వచ్చుటతోడనే ఈ వృథాసంప

ర్కములఁ దప్పించుకొని బైటపడుదము. ప్రేమచే నొ!
హృదయములతో జగమున కిట్లుని విన్పింతము :

అ లుంబిని పుణ్యారామంబున
వెలసిన యా విమలజ్యోతికి,
నిరతము వేచెడు నీహృదయంబున
జయమని మ్రోగుత మోజగమా!

మాయాదేవిని మాతగఁగైకొని
పుట్టు పునొందిన బోధిజ్యోతికి,
హర్షముతో జోహారువులు వాకొని
సఫలతఁ జెందవె యోజగమా!

జన్మ వ్యాధి జరా మృత్యుపులఁ
బారఁగఁద్రోలెడు బాటను దెలిపిన
కరుణామయు శ్రీగౌతమదేవుని
చరణములంటవె యోజగమా!

కాంచనాకుశాలులు
శ్రీమన్నైత్రిమూర్తికి జేజే,
అష్టాంగికపథవర్తికి జేజే!
గత్తియెన తథాగతునకు జేజే,
చరితాహింసావ్రతునకు జేజే!
తృష్ణామూలచ్ఛేదకు జేజే,
దుఃఖసంతరణవేత్తకు జేజే!
ఆర్యసత్యసంద్రష్టకు జేజే,
మధ్యమమార్గనష్టకు జేజే!
నిర్వాణావిష్కర్తకు జేజే,
జన్మజాలసంహర్తకు జేజే!
ధర్మచక్రవర్తక ! జేజే,
కర్మచక్ర నివర్తక ! జేజే!
ఇది ప్రథమాంశము

కాంచనమాల

ద్వి తీయాంకము

రంగము—౧

రాజప్రాసాదము

(తివ్వరక్ష*, పరిమద, గాయకలుపాడుచు)

ప్రమద

దేవీ, నీ హృదయ మేమియు శాంతముకాలేదు కద! వీరల
నీ పాటతో ముగింపుమని చెప్పదునా? (తివ్వరక్ష కనుసన్న
మీదట) గాయకలారా! మీ రీపాటతో ముగింపవలయు నని
దేవి యాజ్ఞ.

గాయకులు

వలచిన కాంతుని వలపు లభించిన

జీవిత మయ్యది స్వర్గము సూ!

వలచిన కాంతుడె వలపును వేడిన

జీవిత మది అపవర్గము సూ!

వలపు నెఱుంగని వనితల జన్తము

వేల్పులేని ఆయతనము సూ!

ఎఱిగి వలపు, ప్రియు నెఱుంగని జన్తము

ప్రళయసత్త్వముల సదనము సూ!

(నిష్క్రమణము)

* ఈ పాత్ర సందర్భమున కొన్ని తావులందు పరాసుమహాకవి “రసీను”
(Racine) యొక్క “ఫేద్ర్” అనునరింపబడినది. పరాసుకవియు తన “ఫేద్ర్”
పాత్ర సందర్భమున గ్రీకుమహానాటకకవి యూరిపిడీసు (Euripides) ననుసరించి
నాడు.

ప్రమద

నీ యశాంతి మఱింత హెచ్చైన దేమి, దేవీ ! నీ కింత విశ్రాంతి కలుగు నేమో యని వీరలచేఁ బాడించితిని. పాట నీకు ప్రత్యుత అపకార మైనట్లున్నది. నీ హృదయభారము వృద్ధి మొనఱున్నది. ఇంకెమి యుపచారము చేయుదును !

తిష్ఠ రక్ష

దుఃసహము, దుఃసహము !

ప్రమద

నీలో నీ వేమది యనుకొనుచున్నావు, దేవీ ? ఇంత యాశస్మికముగా అస్వస్థచిత్తురాల వైతివేమి ?

తిష్ఠ రక్ష

నా కెందుకే ఈ నగలన్నియు నలంకరించితిరి ? కంఠమున కెందుకే ఈ యురులు—మణులతో, ముత్యములతో, పవనములతో? ఎందుకే ఈ కంకణములు, ఈ కేయూరములు, ఈ బాహు బంధములు; ఈ నూపురములు, ఈ యవతంసము, ఈ ఫాల పట్టము ?

ప్రమద

దేవీ, ఇదియేమి యాశ్చర్య మిట్లనుచున్నావు ?

తిష్ఠ రక్ష

నన్ను నేనే యేల పరాభవించుకొందునే యీ సింగారిం పుతో ! ఎందుకే నా యీ సౌందర్యము ? ఎందుకే నా కీ సజ్జ ? ఎందుకే యీ పూవుల మేళము ?

ప్రమద

ఏమి నెచ్చెలీ ! ఇంతకు ముందే కదా, నా సౌందర్యము యొక్క పరమవైభవముతో న న్నొక మోటు చూచుకొండును, నన్ను నా సర్వాభరణములతో అలంకరింపుము—అని కోరితిని !

ఏమి దేవీ, ప్రొద్దుట నుండియు నిట్లాతివి ! తలుపులు తెరిచివైచి
నా భవనము నంతయును సూర్యభగవానుని కిరణములతో నిం
పుము—అని యొకమా తానతింతువు ; మఱుసటి నిముసముననే
ఆ చండసూర్యుని కనుల నార్పము—అని చీకటిని గోరుదువు.
నన్ను వానకసజ్జగా సజ్జీకరింపవే—అని యొకమా తాజ్ఞాపింతువు;
తరువాతి క్షణముననే ఎందుకే నా కీ పరాభవమని నిట్టూర్పు
విడుతువు. భయమగుచున్నది, దేవీ ! కారణమేమి ? నఖులు
సమానభాగినులు, సుఖమునందును, దుఃఖమునందును. తల్లివిగా,
వెంటనే తెలుపుముగా !

తి వ్య ర క్ష

కొన్ని దుఃఖములు ... వాని భారము తెలులతో చెప్పు
కొనుటచేతనే చులకనయగును. అక్కటక్కటా ! నా యీ చెడు
దుఃఖమున కట్టి సాంత్యనోపాయముగూడ లేదు కదా !

వ్ర మ ద

దేవీ ! వినుము. నీవు రాణి వైననాఁడు మన బాల్యస్నే
హము మఱవక నన్ను నీకడకుఁ బిలిపించితివి, నీతో రాజధానికి,
రమ్మని యాజ్ఞాపించితివి. అప్పటినుండియు నీవు నాకుఁ జేసిన
యువకార మింత యని యెట్లు చెప్పఁగలను ! నా భర్తను రాజ
కార్యములందు నియోగించి నీ యాదరణ హేతువుచే, రాధా
గుప్తుడను పేరీ రాజ్యమున ప్రతివానికిని పరిచిత మగునంత గొప్ప
దానిని జేసితివి ! నీ ప్రియసఖి నై నే నెంత గౌరవమున కెక్కితిని !
అట్టి నా సత్వస్వమును నీది కాదా ? నీ కష్టము దీర్చుటకు నే
నేమి చేయఁజాలను ! బౌరా, నీ దుఃఖహేతువును నాకుఁ గూడఁ
దెలుపఁగూడదుగా !

తి వ్య ర క్ష

తెలుపఁగూడనిది ! నాకే నేను తెలుపుకొనఁదగనిది ! ఈ
రహాశోకముయొక్క పాపజ్వాలతో నేను భస్మమై పోవుదును !

ప్రమద

దేవీ, దేవీ! నీ వే స్వల్పవిషయమునకో నీ కోమలహృదయమును ఖోభపెట్టుచున్నావు! ఆ విషయమును గోపనముచేసి నీ ప్రాణసఖి హృదయమును విదారించుచున్నావు?

తిష్ఠరక్ష

స్వల్పవిషయమా! ఆహా, అట్లేయైనచో!... ఈ చెడుగు రహస్యము నా యెడఁదయందు మంటల నెగయించినది, మనసు నందు చీకటుల నిగిసినది. ఇయ్యది అనుకొనఁదగినది కాదు; అనఁదగినది కాదు! ఒక్కమాటు బైటి కనివైచితిని, ప్రపంచ కము సర్వమును మైలపడిపోవును.

ప్రమద

ప్రియసఖి! నా నిలువెల్ల ఒక్కమాటుగా నెట్లు మంటపెట్టితిమో తెలిసికొన నొల్లవుగా! బౌరారా! మన చెలికారమంతయు మఱచితివిగా! చెప్పవుగా!

తిష్ఠరక్ష

ఈ జీవితము దుర్భరము... చూడుము, ప్రేమదా, ఈ యంగరమునఁ బొదిగిన పద్మరాగములో నేమి కలదందువు?

ప్రమద

ఇది యేమి అసంగతప్రశ్న దేవీ? అం దేమున్నది? మనోహరమైన అరుణరాగము నెలపు గైకొని యున్నది.

తిష్ఠరక్ష

మనోహరముగాదు, ప్రాణహరము. ఇందు దారుణమైన మృత్యువున్నది. చూచితివా, మనోహరమైన అరుణరాగము యొక్క మోసము.

ప్రమద

దేవీ, ఏమున్నది? నా కెన్నఁడును దీని సంగతి చెప్పితివి కాదేమి? ఏదీ, ఒక్కసారి చూడనిమ్ము...

తి వ్య ర క్ష

ఓసి వెట్టిదానా! ఇది ఒకరి కిచ్చునది కాదే! ఇదిగో చూడు మీ తాత్తిపై రేఖవలె కనబడుచున్నదే, ఇచ్చట నూది మొనతో ఇంచుక సందుచేసితిని, అగ్నివలె ప్రజ్వలించు విష బిందు వొకటి బయటపడును. అది నాలుకకుఁ గొంచెము తగిలినఁ జాలును, క్షణకాలముమాత్రము వేయి పడగలనుండియు విషము పూర్కరించుచు, అవిరామముగా కాటుపై కాటువేయు మహా సర్పముయొక్క తాండవమువలె హృదయమునందు! తరువాత ఏమియును లేదు, సరమశాంతి— మహాసుషుప్తి.

ప్ర మ ద

చూడుము, నీ వేదైన అపాయము తలపెట్టితివా, నీకంటె ముందుగాఁ బ్రాణముల వీడుదును. నిశ్చయము చెప్పుచున్నాను, నీ చెలిని నిరాశాహతురాలిని జేయకుము.

తి వ్య ర క్ష

ప్రమదా, ఏదీ, నీ చేతుల నిటులిమ్ము! ఏదీ, ఒకమాటు నా కనులలోఁ జూడుము! ఏమైనను కనబడుచున్నదేమో— ఏదైనను నలుపు లేక మాలిన్యము.....

ప్ర మ ద

దేవీ, దేవీ, నన్ను నిష్పలమీఁద నిల్పినావు! నీ హృదయమునందలి పరితాప మేదో చెప్పవేని, ఇక ఈ నిర్భాగ్యురాలు ప్రాణములతో నిలువఁజాలదు!

తి వ్య ర క్ష

ఐనచో, ప్రమదా! నీ చెలికారము నిజమైనదేనా, అవ్యాజమైనదేనా?

ప్ర మ ద

నచ్చెలీ, నచ్చెలీ, ఏమట్లు ప్రశ్నించుచున్నావు? ఒకవేళ తెలియక నే నేమైన అపచారము చేసితిని?

తిష్ఠ రక్ష

లేదు, లేదు, నే నూరక అడుగుచున్నాను. నే నెట్టి దాననైనను-ఎట్టిదాననైనను నామీది ప్రేమ వీడవుకదా ?

ప్ర మ ద

నా జీవితమునం దే స్థానము నీ చెలికారముచే చిహ్నితము కాలేదు, దేవీ ! అట్టి నేను నీ ప్రేమ వీడుట ! అంత కృతఘ్నురాల ననుకొంటివిగా ! చెప్పుము, నీ కలఁత ఎందుకో చెప్పుము. నీ మాట యొక్కటియు నా కర్థమగుటలేదు. జీవిత మృత్యువుల సంధియందున్న మహారోగవీడితులవలె, అదియు నిదియు అసంగతముగాఁ బలుకుచున్నావు

తిష్ఠ రక్ష

బాను, నేను మహారోగవీడితను ; జీవితమృత్యువుల సంధి యందే యున్నాను.

ప్ర మ ద

అయ్యయ్యో ! నా కెంతసే పీ నరకబాధ విధింతువు ? తెలుపుము, చక్రవర్తి నీకేమైన అపజ్ఞ సంకల్పించినట్లు తెలియ వచ్చినదా ? ... (లేకని తిష్ఠరక్ష సూచించుచుండును) లేక నీ నవత్ని ధర్మరక్షిత నీ యెడ నేమైన అపచార మొనరించెనా?... ఇంకెవరివలన నీ కేమి తటస్థించియుండును ? రాజకుమారులు సైన్యముఖమున వెడలిరే, ఒక్క కుణాయిండు తప్ప. అతఁడైనను ఇంతకుముందే తిరిగివచ్చెనని వింటిని...

తిష్ఠ రక్ష

ఓసీ మూఢురాలా ! రాజకుమారులు నా కేమి చేయుదురే ? నీకు మతి తప్పిపోయెనా యేమి ?

ప్ర మ ద

నిజము దేవీ, నీ చర్యవలన మతి తప్పిపోవుచున్నది ! ఇదిగో, నీ పాదములమీదఁ బడుచున్నాను, నీ పరితాప

హేతువును దెలుపుము లేక యేదైనను అకార్యము చేసితివా ?

తి వ్య ర క్ష

చెప్పిన న న్నేవగించుకొనవుగద ? ... చేయలేదు, తలపోసితిని.

ప్ర మ ద

. ఇంత యర్థముగాకుండ మాటాడుదువేమి, నెచ్చెలీ ! అది యెట్టి అకార్యము, తలపోసినంతమాత్రా నింత యస్వస్థురాలి వైతివి, ఇంత వైవశ్యము, ఇంత జీవననిరాశ కలిగినది ?

తి వ్య ర క్ష

తేలుపు మందువా, తరువాత పశ్చాత్తాపపడవు కద ?

ప్ర మ ద

వృథాకాలయాపనము చేయక నా యీ యాతనను ముగింపుము.

తి వ్య ర క్ష

తలవని తావున వలచితినే ప్రమదా !

ప్ర మ ద

వలచితివా ? ఏమి ? ఎవరిని ?

తి వ్య ర క్ష

నేడు తిరిగివచ్చిన దెవరే ?

ప్ర మ ద

కుణాలుడు ! బౌరా ! బౌరా !

తి వ్య ర క్ష

ఓసీ, ఎవ్వ రుచ్చరింపు మనిరే ఆపేరును ? అక్కటా ! అక్కటా !

ప్రమద

అహో, కుణాలుని! బౌరారా, ఎంత పాప మెంత పాపము !

తీర్థరక్ష

న న్నెందుకు వారించితివే చావనీయక, ఓసి పరమశత్రువు
రాలా! నే నొక్క క్షణముక్రింద జచ్చిపోయి యున్నచో, లోకుల
జాలికి పాత్రురాలనై చచ్చిపోయెడిదానను! ఇప్పుడు నా మృత్యువు
కళంకితమైపోయినది ! నా హృదయమునందుండి యెందుకు
వెఱికితివే బయట కీ కళంకమును !

ప్రమద

దేవీ, ఎంత నిర్భాగ్యురాలవు, దేవీ !... అయ్యో, ఆగుము.
ఇప్పు డేమి మునిగిపోయినది. మఱింపు మీ పాపవృత్తిని. ఈ
వలపును తఱిమివేయుము. మఱల నీ జీవితము స్వచ్ఛము
కాగలదు.

తీర్థరక్ష

అసాధ్యమును సాధింపు మనుచున్నావు, ప్రమదా ! నే
నెంత ప్రయత్నము చేసితిని, ఈ వృత్తిని మఱిబట్టుకు, కుణా
లుని మఱిచిపోవుటకు ! ఇన్నేండ్లబట్టియు నా హృదయములోని
వేదన నొక్క రెఱుగుదురే ? ఎన్నిమాటులు కుణాలుని పాట
లీపుత్రమం దుండకుండ దూర దేశములకుఁ బంపించితిని ? సవతి
యార్షి యనుకొనిరి కాదూ లోకులు ! ఎంత యాశ్చర్యము,
దానికి కారణ మీర్షి కాదు, ప్రేమ ! కుణాలుఁడు దూరమై
నచో నా యెడఁద అతనికి దూర మగు నేమో యని. అతఁడు
మరణించిన వో ఈ ప్రేమభారమునుండి విముక్తురాలి నగుదునేమో
యని కూడ ఒకప్పుడు పాపపు తలఁపులు తలపోసితినే ! ఎంత
ప్రయత్నించితిని, కాని సర్వము వృథాయైనది ! చూడుము !
ప్రమదా, ఇక నా సంకల్పమున కడ్డము రాకుమ్మ, దుఃఖిమయ
మైన యీ లోకమునుండి నన్ను తరలిపోనిమ్ము, కాని నా యీ

చెడుగు రహస్యమును, ఈ ఘోరకళంకమును బైటపెట్టవు కద ?
 లోకములో నెవ్వరికిని దెలుపవు కద ? ఏదీ, చేతిలో చేయివేయుము.

(ప్ర మ ద

(చేతిలో చేయి వైచి)దేవీ, నా పై నింత యవిశ్వాసమా?
 నా నాలుక యెన్నడేని ఈ రహస్యమును బలికినచో వేయిచీలిక
 లగుగాక ! నా యెదయందలి రహస్యము సముద్రగర్భమునందు
 మునుగు వస్తువువలె భద్రముగా నుండును, ఎవ్వరును ఊహిం
 పను గూడజాలరు, ఇక్కడ నిది కలదని !

తి వ్య ర క్ష

మంచిది ప్రమదా, ఇక నీ కడసారి కౌగిలి నిమ్ము !

(ప్ర మ ద

కాని, ఇంకను నీ మాట వదలవేమి ? మనస్సునం దెన్ని
 పాడు తలఁపులు పుట్టవు, ఎన్ని చెడువృత్తులు కలుగవు ? అంత
 మాత్రమున చచ్చుట — ఇది యేమి వింత ?

తి వ్య ర క్ష

ఎందుకే వట్టిమాటలు, ఇక నిర్వహింపలేను, ప్రమదా !.

(ప్ర మ ద

అది యేమి మాట, నెచ్చెలీ ! ఇదివఱకు మఱియె సాధ్యము
 గాని కోరిక ఇక ముందుగూడ మఱియె సాధ్యము
 గాదని ఏల భయపడవలయును ? చూడుము, పెక్కుకారణములు
 నీ హృదయమును చికాకు పఱచినవి — తఱచు చక్రివర్తి దండ
 యాత్రలయందు వ్యాపృతుడై యుండుట, నీ యశావనసుమము
 యొక్క సంపూర్ణవికాసము. దీనిపై, నవతుల యారస. ఇప్పు డిక
 నీకు సర్వతోభద్రము. పట్టమహిషివి నీవు. చక్రివర్తి నీ కను
 సన్నయందు వర్తించును. చక్రవర్తియు ఇక నెంతకాలము
 యుద్ధసజ్జయంధు కాలము గడపునందువు ? వినుము, నీ కోరికను
 మఱియె చుట ఇకముందు సులభముగా సాధ్యమగును.

తి స్మ ర క్ష

సాధ్యమగునందువా ! నిజమా !

ప్ర మ ద

అగును, దేవీ ! మఱియును, కుణాలుండు సంసారభిముఖుండు. బౌద్ధదీక్షఁ గైకొనినాడు. ఏనాఁడో బౌద్ధభిక్షువై పోవునని లోకు లమకొనుచున్నారు. ఎందఱు ఆభిజాత్యముగల కన్యలతని ప్రేమ సంపాదించ నాయాసపడిరి ! ఒక్కరిని అతఁడు కన్నెత్తి చూడఁడు. కాంచనమాలయెడ ననురక్తు డేమోయని లోకు లనుకొనెడివారు. కాని, అతని యీ దీర్ఘయాత్రవలన నది యును అసంగతమని స్పష్టమగుచున్నది. ...అట్టి కుణాలునిపై నీ మనసెట్లు పాటినది, దేవీ! అతఁడు నీ యీ చెడువలపును మన్నించు ననుకొంటివా ?

తి స్మ ర క్ష

నా యీ చెడువలపుయొక్క చండవేగము నెఱిగి యనుభవించినచో మృగిడి పోవునందువా ?

ప్ర మ ద

బౌరాఱా ! ఎంత గుడ్డిదానవైనావు ! అటుఁ గెంత గాఢ ముగా న్నాటుకొనినది ! ఎప్పుడును నీ వలపును బైటపడనీయకుము, దేవీ ! ఈ విషయము కుణాలునకుఁ దెలియనఁజైనా, ఒడ్డలు జలద రించుచున్నది, ఏమి ఫలశయము రాఁగలదో, యని !

తి స్మ ర క్ష

నిజము, ప్రమదా, ప్రళయమే !

ప్ర మ ద

అగును, దేవీ ! ముఱియును పసిపాపఁడగు నీ కుమారుని మఱచిపోయితివా ? నీవు లేనిచో అతని గతి యేమి కావలయును ?

రాజధర్మము లుగ్రములు ! విషము, హత్య, కారాగారము, పృథ్విసము—రాజకులమున జీవిత మెంత యుష్కద్రవకరము !

తిష్ఠ రక్ష

అ, ఏమంటివి ? స్మృతికిఁ దెచ్చితివే !

ప్ర మ ద

ఏమి స్మృతికిఁ దెచ్చితిని, దేవీ ?

తిష్ఠ రక్ష

ఏమంటిని, స్మృతికిఁ దెచ్చితివంటినా? వేతేమియును లేదు. పిల్లని విషయము జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చితివే యంటిని.

ప్ర మ ద

చూడుము, నీ విప్పుడు పట్టమహిషివి. నీకుమారుఁడు యువరాజు కాఁగలఁడు. నీవు గతించినచో అగతికుఁడైన యీవని కూడ యేమికావలయు ననుకొంటివి !

తిష్ఠ రక్ష

ఔరారా! ఇంత యశాయ ముండునని తలఁచలేదు సుమా!

ప్ర మ ద

అన్నిపాపములందును పరమపాపిష్ఠ మాతృహత్య! ఆత్మ హానము చేసికొన్నవారు ముచ్చికటులలో మునిగియున్న సరక ములకుఁ బోవుదురని చెప్పుదురు. మఱియు ఏ యాతననుండి తప్పించుకొనుటకై యీ బలవన్మరణమో, ఆ యాతననే యనుభవించుచు ప్రళయముదాఁక నల్లాడుచుందురని విందుము..... నీ మరణసంకల్పమును మానుము, ఊఁబడిల్లుము, జీవించుము !

తిష్ఠ రక్ష

ఈ జీవితముయొక్క ప్రచండభారము మరల నాపై పోవుచున్నావుగా, ప్రమథా! ఈ భారముయొక్క ఇయత్త నీకుఁ దెలియదే! సర్వజగద్భారమును మోయు అది కేళుని తలపై

ఈభారమును మోపుచు, ఏమగునో నీ యాదిశేషువు— పేశమగుచు! కోరికను మఱియుము— అనుట సులభము, కోరిక ఎంత తీవ్రమో, యెంత యుగ్రమో యెఱిగిన యెవ్వ రట్లనంగలుగుదురు? నా యీ కోరిక తన సిద్ధికై నాచేత నేమిచేయింపజాలదు? ఈసృష్టియొక్క పునాదులు త్రవ్వివైచి, ఈభూమిని, ఈ సూర్యచంద్రులను, ఈనక్షత్రగోళములను బగులఁగొట్టి మఱలఁ గ్రొత్త సృష్టిచేయ నుత్సహింతునే !

ప్ర మ ద

అయ్యయ్యో, మరల జ్వరితురాల వగుచున్నావు, మఱల ఆవేశమున మునిగిపోవుచున్నావు. శాంతింపుము ! శాంతింపుము !

తి వ్య ర క్ష

శాంతింపు మందువా? సరిగాఁ జెప్పితివి! శాంతింపక యేమి చేయుదును, ఏమి చేయఁగలను? ఈ సృష్టియొక్క కఠోర విధాన మంతయును మార్చివైవఁగలనా? చూడు మీ నల్లమ్మత్తిక, బాలిలేని యీ కటిక నేల — ఎందుకు వెలసిన దనుకొందువు? కోరికలను మన్నిచేయుకొఱకు, హృదయమందలి మధుస్రవంతిని త్రావివైచుకొఱకు, వైఫల్యమును ఫలింపజేయుకొఱకు ! శాంతించెదను, శాంతించెదను !

ప్ర మ ద

స్వస్థురాల వగుము, నీ కుమారునికొఱకై జీవింపుము !

తి వ్య ర క్ష

ఇంక జీవితముకాదు ప్రమదా, జీవన్మరణము !

ప్ర మ ద

దేవీ, నీమనసును రాజకార్యములందు లగింపజేయుము... చూడుము, నేఁ డీవఱకును సభాస్థానమునకు పోకపోతివి. ఎందఱు నీకొఱకై వేచియుందురో కదా !

తి స్వ ర క్ష

1 జౌనాను, జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చితివి. కుణాలుని బిలువఁ బంచి
తిని. ఒకవేళ వచ్చి నేచియున్నాఁడేమో పోయి చూడుము !

ప్ర మ ద

(చూచివచ్చి)

జౌను దేవీ, వేచియున్నాఁడు.

తి స్వ ర క్ష

అక్కటక్కటా, కుసంధి ! ప్రమదా ! ఇఁక నేను కుణా
లుని జూడను ! ఏదో సాకుచెప్పి పాటలీపుత్రమునుండి పంపించి
వైతును ! చెప్పము కుణాలునితో, నే నతనిని జూడఁజాల నని.

ప్ర మ ద

జౌరా, విషమస్థితి ! ... కుణాలుని దూతలచే రాజ్యము
నకుఁ బిలిపించితివి. అతనిని జూడక పంపివైచినచో లోకు లేమను
కొందురు ? కుణాలుఁ డెమనుకొనును ? ఈ విషయమును విని
చక్రవర్తిమాత్ర మేమి తలపోయును ?

తి స్వ ర క్ష

జౌనే ప్రమదా ; పోని కుణాలు నిప్పుడు చూచి తరువాతనే
పంపించివైతును లెమ్ము.

ప్ర మ ద

తరువాత విషయము తరువాత చూచుకొందము. ప్రకృ
తము శాంతురాలవై చూడుము, ఏ పనుల కొఱకై యతనిని
బిలువఁబంపితివో, అందు నియోగింపుము. ఇన్నేళ్లబట్టియు
హృదయమును బిగ్గబట్టుకొంటివి కదా, ఇప్పుడు నట్లే బిగ్గబట్టు
కొనుము దృఢచిత్తురాల నగుము, నీ కేమియును భయములేదు...
మన యిర్వుర రహస్యమును మన యిర్వుర యందే మడిసిపోవును,

నాయెడ నేమియును శంకింపకుము. ఇదిగో సూత్రము నంటి చెప్పుచున్నాను, ఈ విషయము నీవైనను బైటి కందువేమోకాని, నే నేనాటికిని, ఎవ్వరితోడను అనను ! నీప్రాణసఖిని విశ్వసించుము, దేవీ ! నీ సద్యశము నీ కెట్లో, అట్లే నాకును ప్రాణప్రియము .. చూడుము, ఈ కలఁత సమసిపోయినట్లేగదా ? ... నీమనసును మఱియొకొంటివిగా ? ... సరి ! నీ చిత్తమును రాజకార్యములందు నిమగ్నముచేయుము. దేవీ, పోయి మఱల నిప్పుడే వత్తుచు— కుఱాలుని సభామందిరమునఁ జూడఁగలవని చెప్పుదునా ?

తిష్ఠ రక్ష

చెప్పుము. కా దాగుము !..... సభామందిరమునందా ? చాలాకాలము తరువాత వచ్చినాడు సభామందిరము నందరితోపాటు చూతు ననుట అంత చతురస్రముగాఁ గనఁబడదు... సభామందిరమునఁ గాదు, ఇచటనే చూతుచు.

ప్రమద

ఐనహో పోయివత్తుచు, దేవీ, చూడుము, (చేతులుపట్టుకొని) ప్రాణాపాయ మెన్నటికిని తలవెట్టనని నాకు మాటయిమ్మా !

తిష్ఠ రక్ష

ఆ భయమేమియు లేదే, వెట్టిదానా, పోయిరమ్ము. కాని చూడుము. ఇంతలో కొంచెముసేపు హృదయమును పదిలము చేసికొందును, పరిచారికతో నాయాజ్ఞ గైకొననిది కుఱాలుని బ్రవేశపెట్టవల దని చెప్పుము.

ప్రమద

దేవీ, అట్లే, పోయివత్తును.

(నిష్క్రమణము.)

ద్వితీయాంకము

రంగము ౨

తిష్ఠ రక్ష

ఎందుకు జన్మ మెత్తితివే, తిష్ఠా!... అక్కటా, ఇది యెంత పిచ్చిప్రశ్న! జీవి మహాసంకటమునందు నిష్పిష్ట డైనప్పుడేమియును చేయఁజాలక, ఎందుకు పుట్టితిని అని విలపించును! వట్టి పెట్టి! పుట్టుక స్వాధీనమైనట్లు! ఐనచో మరణ మొకవేళ స్వాధీనమగును గాని, పుట్టుక — యిది యెవరి స్వాధీనము!

ఎంత పని చేసితివే, ప్రేమదా, ప్రియాతిథిని బోలె మరణమును పిలువనొందిని; మరణమునందు భయము చూపి యెంత బీభత్సము చేసితివే!

ఔరా, ఇంక బ్రతుకవలయునుగా! విషమయమైన యీ జీవితముయొక్క ఊక్తస్వాదమును ప్రతినిమిషమును ఆస్వాదింప వలయునుగా!

ఛీ, ఈ ప్రేమను మఱచిపోవుదును. పట్టమహిషిని నేను; నా కుమారుఁడు యువరాజు కాఁగలఁడు! హీనకులజాతను! మూఢాభిషిక్తురాల నయితిని, సింహాసనముపై నెక్కితిని. నా కుమారుని యౌవరాజ్యమున నభిషేకింతును. ఇది నా జీవితము నకుఁ జాలదా? నా తలిదండ్రులు కలలోనైన దలఁచియుండురా,

కూతురు చక్కవర్తికి దేవేరియగునని, మనుమడు చక్కవర్తియగునని ?

కాని, కాని, ఈ ప్రేమను మఱచిపోగలనా? ఈ వలపు నతిక్రమింపగలనా? సాధ్యముకాదు, సాధ్యముకాదు, నాకు సాధ్యముకాదు! మానవశక్తికి మించినది! జాలిగొని యే వేలు పైనను దిగివచ్చి, నా హృదయమునుండి ఆ కుణాలుని మూర్తిని తుడిచివైచి లుప్తమొనర్చినచో, ... అప్పుడు సాధ్యమగునేమో !

అయ్యయ్యో, వలలోఁ జిక్కుకొన్న పక్షివలె నైతిని. వలలోనుండి తప్పకొనుటకు కాళ్లను విదుల్చుకొనినకొలఁది రెక్కలను కొట్టుకొనినకొలఁది మఱింత చిక్కులోఁ బడుచున్నానుగా ! ఎవరు విడిపింతురు? వేలుపులా? ... ఏ వేలుపు వలలోఁ బడితిన్? ఆ వేలుపే విడిపింపవలయును !

మృత్యువువేళ గత జీవితమంతయును గోచరించునందురు. నాకీ సంకట సమయమునందు నెనుకటి వృత్తాంతము లన్నియు కన్నులకుఁ గట్టినట్లుగచున్నవి. అప్పు డశోకుఁ డింకను రాజప్రతినిధియే. సేనాముఖమున మా పట్టణవీధులందు భద్రాశ్వముపై నెక్కి పోవుచుండెను. కన్యల మందఱమును అతనికి నీరాజన మొనఁగుటకై యెదురేగితిమి. నా సౌందర్యజ్వాలచే నతని హృదయము ప్రజ్వలితమయ్యెను. నన్ను చేపట్టెను. తర్వాత బిందుసారుఁడు మా యిర్వుర నివాహము ప్రకటముగాఁ గావించెను. అపై ఆశాపితాచము న న్నావహించినది. ఔరారా, అప్పటి యకార్యములు మఱపునకు రావుగద ! ఎంత పశ్చాత్తాపమున వేగితిని ! కన్నీళ్లతో కలుషమును కడిగివైచితి ననుకొంటిని ! కాని వట్టికల్ల ! కొన్నేండ్లబట్టియు తివ్యరక్షను దూషించువారలు తేరు; ఐనను నాయొనరించిన యకార్యములే నాహృదయమున

నోరు పెట్టుకొని నన్ను దూషించుచున్నవి ! మరణానంతరమునఁ గూడ నివి మఱపునకు రావేమో !

బౌరారా, ఆనాఁ డశోకుని కంటియం దేల పడితిని ? కాకున్నచో ఈ కాండ యంతయు జరుగకుండెడిదిగదా ! రాజ ప్రాసాదమున పాపపిశాచి యొక్క ప్రలోభన మెంత ప్రబలము ! సింహాసనమా, నీ కున్న రుధిరతృష్ణ ఏ సింహమునకును, ఏ శార్దూలమునకును, మఱి యే వన్యసత్త్వమునకును లేదుగదే !

పోనిమ్ము, పోనిమ్ము. ఎట్లో రాధాగుప్తుని సాయముచే నా యభిలాషల నన్నింటిని ఫలింపఁ జేసికొంటిని. అశోకునిచేఁ దన సోదరుల నోడింపఁ జేసి పారద్రోలించితిని. సింహాసనము కడకు నా మార్గము నిష్కంటకమగునట్లు చేసికొంటిని. నా శోరిక నెఱవేఱినంతటనే, ఇఁక చాలునని చెమబొటనుండి మరలితిని, ప్రజల సేమమరసితిని. జనులు నన్ను బుద్ధిమతి యనిరి, అన్న పూర్ణ యనిరి, లక్ష్మి యనిరి ! ...

కాని యీ జనతయొక్క నిందాస్తోత్రముల కర్థ మేమున్నది ? హృదయములను బరిశీలించునా, మంచిచెడుగులు విచారించునా, న్యాయమరయునా ? ఎంత కంటకుండైనను వీపు దువ్వి ఒక కబళము ముందిడినచో తోఁక నాడించును. ఇఁక కంఠము నందుండి వన్నెచిన్నెలతో స్తోత్రముయొక్క ఘుర్ఘురారావము !

అడఠతయు ఒక యెత్తు ; ఉగ్రములు రాజధర్మములు. కాని యాడుదీ రక్షించుకొనవలసిన పరమధన మెడఁద ! అది పెడదారిఁ బట్టుట కంటె పరమ దౌర్భాగ్య మేమి కలదు ? బౌరారా, బౌరారా !

రాజప్రాసాదమున తొలుదొల్త కాలుపెట్టిన నాఁడు-ఆహా, ఆనాటి స్మృతి ... నేను నశించినను ఆస్మృతి యెచటనో నిలిచి

యందు ననుకొందును ! అమాత్యులతో వచ్చి కుణాలుండు నా పాదములకు నమస్కరించెను. నవ్వుకొంటిని నాలో నేను, నా కీడుజోడైన కుణాలుండు నాకు కుమారుడని వారు చెప్పగా, తరువాత కుణాలుండు లేచి, లోకవిలక్షణములైన యా కన్నుల నుండి ప్రసరించు సమదృష్టితో నాకేసి చూచి నా యాజ్ఞకై ప్రతీక్షించుచు నిలువబడెను. అప్పుడు నాలో నేమి తటస్థించి నదియు నాకే నేను తెలుపుకొనలేను. ఏదో యతాకిక హర్షము యొక్క మెఱుపుదీవ, చేతన బ్రమయునట్లు చిలవలు పలవలై నా హృదయగహనాంతరములం దొక్కసారిగా వెలుగులఁ బోయుచు మెఱసిపోయెను ! ... ఆహా ! ...

నా ఈ వలపుయొక్క పిలుపు నతిక్రమింపఁగలనా ? నిరంతరమును పిలుచుచునే యున్నది నన్నిది ! — ఓ తిమిర, నన్ను వినిపించుకొనవేరీ నీ జీవితము సరళముగా గడచిపోవచ్చును, జనులు నిన్ను నిందింపకపోవచ్చును ; కాని నీ జీవితము విఫలము, వ్యర్థము. నేను నీ హృదయమున సంచితముచేసి ఈయఁగల మధువు జన్మజన్మాంతరములకును నిన్ను వెన్నంటివచ్చును. దానిని సేకరించుకొనక జీవితమును నీరసమును నిరర్థకమును జేసికొను చున్నావు. — ఈ పిలుపుచు నే నెట్లతిక్రమింతును ?

బేరారా, నే నీవితవఱకును జీవితము యొక్క సారసుఖ మనుభవించి యెఱుఁగను ; బాహ్య వైభవములందుఁ దగుల్కొని యుంటిని. ఇప్పుడు నాలోనున్న పెన్నిధి కడకు, నా జీవితహృదయమునందున్న స్వర్గములోనికి ప్రేమ దారి చూపుచుండగా, కా దని కనులు మూసికొనవలయునుగా !

బేరారా, చీర చెఱఁ గంటుకొనిన దుర్భాగ్యురాలు మంటలనుండి తప్పించుకొనుటకై అట్టిటు పరుగిడును. కాని పరుగిడిన కొల్లఁదియు మఱింత హర్షముతోవలె మంటలు నాల్కలు కోల్పోవును ; చుట్టుపట్టున నకలము నందుకొని దహించివైచును.

నా ప్రాణముయొక్క చెఱుగంటుకొనినది ; ఇంక జ్వాలల యున్నతై
తాండవము ; ఇంక సర్వమును దగ్ధముకావలయును !

ఈ జీవితమును వ్యర్థముచేయఁజాలను. నా కామనా
ధనము నాకు లభింపవలయును, నా కోరిక ఫలింపవలయును ...
కుణాలుఁడు మగిడిపోవునా, నా ప్రేమయొక్క బౌద్ధత్యముచే ఆహ
తుఁ డగునేని ? నా కామనయొక్క ఝంఝనావేగము అతని
స్వభావపు కుదుటిలోనుండి యతనిని లేవనెత్తి నా క్షాంతిలోనికి
విసురుకొనిరాలేదా ? నా హృదయజ్వాలతో నతని హృదయ
మును ప్రజ్వలంపఁజేయలేనా, దివ్వెను దివ్వెచేవలె ?

ప్రియత్నింతును ; ఇంక వెనుదీయఁ జాలను...ఎంత ఘోర
మాచరింప వలసి వచ్చినను నిర్వహింతును. పిరికిపందవలెఁ
గాను, రాణివలె ; గర్వముతో, ప్రతిభతో. నా యంతఃసాక్షి
యొక్క కంఠమును నులిమివైతును, వెనుబాటు, జంకు, పశ్చా
త్తాపము—వీనిని బారఁదోలుదును, నా ముఖమునందలి నిశ్శంక
భావము, చేతియొక్క స్థైర్యము, లోకుల నిందాప్రవృత్తి నిఁక
నరికట్టుఁ గాక ; రాధాగుప్తా, రమ్మ, నీ సాచివ్యమునకు సమ
యము చేరువైనది ! నా కామనాసిద్ధిని బ్రతిఘటించు సర్వమును
తొలఁగింపఁబడుఁగాక !

.....ఎన్నాళ్ల నుండియో నా హృదయగుహ యందు
కదలక మెదలక దాగియున్న యీ కూరినస్వప్నము మరలఁ
బైటపడినది ! బౌరారా! ఒక్కక్షణములో నెంత పొడుగుబాటను
నడిచివైచితిని ! ఒక్కక్షణము క్రిందట నెచట నుంటిని, ఇప్పు డె
చట నున్నాను ? బౌరారా, కల్పముల మేరలందు జరుగఁదగిన
పరిణామము లొక్కప్పు డొక్కక్షణకాలములో జరిగిపోవునుగదా!
ఇప్పు డట్టి కల్పసారమైన క్షణమును గడచితిని !

ఇం దబ్బుర మేమున్నది? పతనమునకు సమయ మెంత కావలయును? కైలాసశిఖరము పైనుండి క్షణములో అధఃపాతాళమునకుఁ బడవచ్చును !

ఛీ, ఛీ, ఇంతకంటె మరణము మేలు ! ...అక్కటా, ఈ జీవితమును పరిత్యజింపఁజాలను !

ఐనను కుణాలుఁడు నా వల పెఱిగినచో, అంతయు నెట్లు మాఱునో కదా !లేక, కుణాలా, నీకొఱకై మరణించుచున్నాను, అని చెప్పి మరణింతునా ?

ఔరారా! ఏమియును స్థిరపఱచుకొనలేకున్నాను. ఏ మగునో, ఎట్లగునో చూతునుగాక.

ఎవరే అక్కడ, కుణాలుని ప్రవేశపెట్టుము !

ద్వితీయాంకము

రంగము ౩

(కణాలుండు ప్రవేశించును)

కుణాలుండు

దేవీ, నీ యాజ్ఞకై ప్రతీక్షించు ఈ కుణాలుని ప్రణామము స్వీకరింపుము !

(కుణాలుండు మోకరించి ప్రణమిల్లును. తివ్య ఆశీర్వాదంతో తన చేతి, నించుక తడవు కుణాలుని తలపై నుంచును. ప్రచండమైన యాందోళ మాపెయిండు.)

తివ్యరక్ష

ఈ నీయాత్మలను నే నిచ్చగింపను, కుణాలా ! చూడము, చక్రవర్తి యెల్లపుడును పరరాజ్యములపై దండయాత్రలయందు, నీ వీధర్మయాత్రలయందు ; రాజ్యభారమంతయును నాపై. వయః సముచితముగాని యీ పర్యటనము నీ యెడ నందగించదు. నీ యీ వయసునందు—వేల్పు లెల్లపుడును ఈ వయసునందే నిలిచి యుందురట—ఈ వయసునందు రాజ్యకార్యములను నిర్వర్తించుట, సంసారధర్మములను నెఱవేర్చుట మొదలగునవి సముచితమగును. చూడుము, ఒక్కదానను నిర్వహింపలేక నీకై కబురంపితిని !

కుణాలుండు

దేవి కార్యదక్షత విషయమై సభామంటపమున వింటిని. చక్రవర్తి రాజ్యమున లేని లోప మిసుమంతయు లేదని జనులు

వాకొనుచున్నారు. దేవి పట్టమహిషియైన నాటినుండియ
లక్ష్మి వృద్ధిపొందుచుండుటచే దేశమంతయు దేవిని ఋద్ధి
పొగడుచున్నది. ఇట్టి నీకు నిర్వహింపలేని దేముండున
వనను నా యథాశక్తి నీ యాజ్ఞను శిరసావహింతును.

తిష్ఠ రక్ష

చూడుము, యుద్ధవార్త లేమియుఁ దెలియఁ
కారణ మేమో యని భయమగుచున్నది... చక్రవర్తి
నుండి శస్త్రమును బైటికిఁదీసి యొడలు దాచుకొనఁడు
పరిపరివిధములఁ బోవుచున్నది. నేను కళింగమునకుఁ బం
లును తిరిగి రాఁరైరి... కీ డెంచి మే లెంచవలయును. ర
మున నేమి తటస్థించినను, ఇచట రాజ్యమున భద్రము త
జూచుకొనవలయును. ఈ సమయమున నీవు రాజధాని
డుట యవసరమని నిన్నుఁ బిలిపించితిని .. కాని, అది య
రాజకుమారుడ వగు నీ కీ రాజ్యవిముఖత్వ మేటికి, క
స్వల్పకాలములో మహాయోధుడ వను యశము నా
మృత్యుముఖము నందలి కోటయనఁదగు జయము నెన్నివ
నీ శౌర్యముచే పెఱికి తెచ్చితివి!... నీ వీ నైభవవిముఖ
వీడుము కుణాలా!

కుణాలండు

యథార్థము నరయనంతవఱకును మోసములందు
కొంటిని! ఇప్పుడు యుద్ధములందు, జయములందు, యె
లందు, రాజ్యములందు విత్పష్టుడనైతిని. దేవీ, వెలుప
ర్యములన్నియు ఎంత కల్లయని యనుభవించితినో, నీ కెట్
వఁగలను? బాలునకు ధనరాశి దొరకును... కలలో;
హర్షముతో దానినంతయు సేకరించుకొని భద్రముగా
జును. కాని మెలకువ వచ్చుటతోడనే మృత్యుకల్పమై;

భావము. స్వప్నధన మొకవేళ నింకను కలదేమో యని సంశయ మేనియులేదు ; మెలకువ క్షణములోనే భయానకమై, నిశ్శంకమై ధృఢార్థము గోచరించును. నేనును మెలకువగాంచి అట్లనుభవించి తిని, దేవీ ! జనతయందు మోగి మాత్రోగిన నా జయముల యంతరము నన్ను నే నరసికొంటిని ; యథార్థమైన పేదటికము నా హృదయమందు ! యశము, వైభవము, ఐశ్వర్యము, ఇవి యేవియును ఆ పేదటికము నించుకొనెనున గదలుపలేదు. దేవీ, అప్పుడు నా కెట్టి భయము కలిగినదని చెప్పుదును—ఇవన్నియు కలలోని ధనములని గ్రహించినప్పుడు ! యథార్థముగా లభించిన వస్తువు పోయినపుడును అంత రిత్తపాటు కలుగదు ; కాని తనకు చెందిన వస్తువు తనకు చెందినదని తలచి తలచి తనివించెదిన తరువాత, ఆభ్రాంతి పుటుక్కు మన్నచో కలిగెడు భయము పలుకులందు పట్టదు ! మఱల ఆ కలయే యెట్లు కందును, దేవీ ! మెలకువగని స్వప్నధనము నెట్లు పోగుజేయఁగలను దేవీ !

తిష్ఠరక్ష

కుణాలా, యవకులు ఛావభ్రాంతులు, మరీచికాముగ్ధులు ; కల్పనా స్వప్నముల పద్మవ్యూహమునందుఁ జిక్కుకొని బైటపడ లేరు. ఉన్మదిష్టువులు : వారి మాదనమున కెప్పుడును ఏదో కొత్త యను సారాయము లభించుచునే యుండును. చిరపరిణతములైన పురాతనానుభవముల లెక్కనేయరు ; కాని యెన్నటికో వారి కల్పనల మోసము బైటపడినప్పుడు, ఈ వాస్తవజగము వారి కనుతెరల నూడ్చినప్పుడు, చేయున దేమియు లేక విలపింతురు. లోకము నవలపింతురు. చూడుము, కుణాలా, ఇట్లెంతమందిని మనము చూచుటలేదు. వాస్తవమును నీవు స్వప్నమునుచున్నావు, స్వప్నమును వాస్తవమునుచున్నావు ! నీవు నీ స్వప్నమునుండి మఱిరమ్ము, యథార్థ జీవితమునఁ బ్రవేశింపుము. నీకు నే

నండనై నీ వెనుక నిలబడుదును. నీ జీవితము నందలి యమూల్య శక్తిని జగముపైఁ బ్రసరింపఁజేయుము. నీ యశస్సు సార్వభౌమము కాఁగలదు. సార్వకాలికము కాఁగలదు నీ ప్రతిష్ఠ. మఱియు నపుడు నీ ధర్మాచరణమునకును మఱిత యనువు చేకూరును. ఏమందువు, కుణాలా ?

కు ణా లుఁ డు

ఏమందును, దేవీ, నీ వాత్సల్యము కడు విశాలమైన దండును ! శోకముచే కశ్మలమైన యీ జగమునకు మాటుమోమగుట, హింసచే వికృతమైన యీ జీవనమును మార్పనెంచుట స్వప్నమే కానిమ్ము, కాని రమణీయమైన స్వప్నము. అరమ్యమైన యీ వాస్తవ మం దెవడు రమించును, దేవీ, అలసుఁడు తప్ప ? నన్ను మన్నింపుము. బుద్ధభగవానుని కరుణాపూరితమైన మహాజీవితముచే స్పృశింపఁబడిన యీ జీవితమునకు లోభము ధర్మచక్రము నందు, రాజ్యచక్రమున గాదు.

తి వ్య ర క్ష

చూడుము, కుణాలా, మీ భిక్షుకధర్మముపై నాకు కోపము కలుగుచున్నది. త్యజించుట కేమియులేని అల్పసత్వల కీ త్యాగ పంథ సోయైనది కావచ్చును. కాని నీ వంటి వీరునకు, పుష్కలమైన జీవితసామగ్రి కలవానికి, లోకశాసనసమర్థునకు ఈ నీరస మార్గ మేమి సరిపడునందువు ? ఏమి మీ యీ కొత్త ధర్మము, కుణాలా ! శౌర్యవీర్యములకును, సౌందర్యైశ్వర్యములకును, రసవద్భోగమునకును, జీవితేంద్రియతకును, బ్రదుకుట యను ఈప్రాకృత పామర వ్యాపారమును రమణీయమును సువాసితమును. జేయు శృంగారమునకంతకును హింసకమైన మీ అహింసను నేను సహింపను, కుణాలా ! చూడుము, ఉత్తమాధమములను, ఉత్కృష్ట నికృష్టములను ఏకాకారముచేయు ఈ సమత యను సంకరము,

బోడియై జేగురునందుఁ బొదివిన పీలికలకై సేయు ఈ వికారము,
 ఏయూకారములేని పేశము యొక్క మార్దవము సాధించు ఈ
 జ్ఞాతి, జీవితయుద్ధమున వెన్నిచ్చి పాటు ఈ పంధతనము,
 నిర్వాణమును తమ క్రొత్త సరుకుయొక్క వెలను వృద్ధి చేయు
 కొఱకై జగమంతయు దుఃఖమయ మని యాకోశించి దుఃఖమును
 మఱిత సమృద్ధిచేయు ఈ అకల్యాణాచరణము— ఏమి యోగ్య
 ముగా నున్నది, కుణాలా, ఏమి భోగ్యముగానున్నది మీ యీ
 క్రొత్త వింత! వలదు, కుణాలా, నీ కీ మార్దము వలదు, నీకు
 వలదు!

కు ణా లుఁ డు

ఒక భిక్షుకుని కడ పాట నొకదానిని వింటిని, దేవీ; ఇప్పు
 డది స్ఫురించుచున్నది, వినుము:—

వాదవివాదము నూనుమురా! సత్యాస్వాదము నానుమురా!

ప్రాకెడు తెలియక చేరని చెందని

యెల్లల కెగురును రెక్కల డెందము;

మనసు నెత్తుగడ కేనాఁ డందని

శ్రుతి కెద నేర్పు స్వరించెడు చందము;

వతురత వలదని పూనుమురా! సతతము మెలకువ నూనుమురా!

దేవీ, హేతువులను హేతుమాత్రముచేఁ బరిశీలించి లాభ
 మేమి? హృదయజీవాత్మవైన విశ్వాసముయొక్క వెలుగునందు
 వాని సత్యాసత్యముల నరయవలయును... కాని నీ వింతుక
 కోపించుకొని గాని, లేక హేలగా గాని సుగతుని మార్దము
 నిట్లు గేలిచేయుచున్నా వని యూహించుచున్నాను.

తి వ్య ర క్ష

కోపనురా లగుట ఆడుదాని యెడ నందగించును. ఎట్లం
 ధువా, అందము కాని దాని యెడనే మా కోపము.... మఱియు

నొకట, అందమునెడ ప్రేమ, ఆటంకము నొసినదై ప్రేమదయమున కోపమగును... కాని జీవితముచే నవహేల చేయబడియున్న నా యెడ హేల యేమి శోభించును, కుణాలా?

కుణాలుఁడు

ఇది యేమి నివ్వెఱఁగఁగుచున్నది, దేవి జీవితముచే నవహేల చేయబడుటయేమి?

తిష్ఠరక్ష

నా హృదయము యొక్క కూయి అసమయమున బైట పడినది కుణాలా; పోనిమ్ము..... కాని నీ వీ రాజ్య విరాగమును వీడుము. చక్రవర్తికి నీ వన్న మేరలేని మన్నన. నీవు యువరాజువు కాఁగలవు... నా మాట వినుము, ఈ మహాసామ్రాజ్యమునుండి తప్పించుకొనిపోయి జౌద్ధ భిక్షువుల పథమునఁ బడకుము. చూడుము, శౌర్యముచే దప్పించుకొని పోజూతువేని, యీ యబల యీ మృగుశబ్దములు వును నీ కడ్డముగాఁ జూచుచున్నది. దీనిని లంఘించిపోవు కాశి న్యము నీ కడ నున్నదేమో చూతము!

కుణాలుఁడు

చక్రవర్తి తిరిగి వచ్చునంతవఱకును రాజధానియందుండి నీ యాజ్ఞను శిరసావహింతును, దేవీ! కాని వ్యర్థమైన యీ యనురోధమేటికి? నా ప్రార్థనను మన్నించి నా కడ్డము రాకుము. నా యీ యుద్ధ జీవితము నే మహాజీవితమున కర్పణముచేసితినో, ఆ మహాజీవితమును నేల నాలుగు చెఱఁగులయందును ప్రచారము చేయుటయే నాజన్మయొక్క చరమసాఫల్యము. ఏ మహాసామ్రాజ్యలోభమును నా చేసిన యర్పణమునుండి నన్ను మఱలింపఁజాలదు. దేవీ, నీ మాతృవాత్సల్యమును దిగద్రావి నా యర్పణము నాశీర్వదింపుము. (మోకరించును)

తిష్ఠ రక్ష

బౌర్రారా ! నీ సౌందర్యమును జయించినదోయీ నీ సౌజన్యము! కుణాలా, నీవై మక్కువ ఇంతదియని, ఇట్టిదియని ఎట్లు వ్యక్తము చేయఁగలనోయీ ? చూడుము కుణాలా, నీ యాకృతి యందశోకుని పోలిక చూచి నా ప్రేమ.....అగునా ? అశోకుని జూచునప్పుడును నా దృష్టి యారేఖలను కొంచెము మార్చి నవరించి నీ దివ్య విగ్రహమును సృష్టించి యందు తన్మయ మగును !

కుణా లుఁడు

అక్కటక్కటా ! తల్లీ ఏమి తలపోసితివి, ఏమి పలికితివి ?

తిష్ఠ రక్ష

ఏ మంటి వే మంటివి ? ఏ మనుకొంటివి కుణాలా నీవు ? ఏమి తలపోసితి నని ? ఏమి పలికితి నని ?

కుణా లుఁడు

దేవీ, బహుశః నే నేమో అపార్థముచేసికొంటిని. క్షమింపుము. నే నిట నిలువఁజాలను. నాకు సెలవైనంగుము ... (పోఁబోవును)

తిష్ఠ రక్ష

ఓయీ కరోరుఁడా ! అపార్థముచేసికొనలేదు, సదర్థమే చేసికొంటివి. ఆగు మాగుము. నా మాట కొంచెము విని పొమ్ము. వావిడిచి పలుకుచున్నాను. కుణాలా, వలచితిని నిన్ను ! చూడుము, ఈ వలపు నెడఁదనుండి నెట్టివైచుటకై, పదియేండ్ల నుండియు నే పడు బాధ వినినచో ఎట్టి రాతిగుండెకైనను జాలి కలుగును. అహోరాత్రము లెడతెగని యుద్ధము. నన్ను నేనే యేవగించుకొంటిని. ఏదైనను శుభ్రస్వచ్ఛమైన వస్తువును

నలుగురిలో ముట్టుకొనుటకుఁ గూడ జంకుదును, ఒకవేళ నందఱు చూచుచుండ నా స్పర్శచే నది మలినమైపోవు నేమో యని, ఆ విపరీతమును జూచి జనులు న న్ని జీవితలోకమునుండి తఱిమివేయుదు రేమో యని ! నిన్ను పాటలీపుత్రమునం దుండ కుండ దూర దేశముల కెన్నిమారులు రాజకార్యముల విష కల్పించి పంపివైచితిని కుణాలా ! ఎన్నిమాఱులు నిన్ను సేనాముఖము నందు విషమస్థితములైన యుద్ధరంగములకుఁ బంపితిని కుణాలా ! అనుకొంటివి కాఁబోలు, సవతిపగయని. అట్లైనచో

నెంతబాగుండెడిది ! అవన్నియు నేను ద్వేషముచే నొనరించినవి కావు, ఈ వలపు రక్కసి నుండి తప్పించుకొనుటకై చేసిన కార్యములు కాని నే నేమి చేసినను నీ సౌజన్యము కతమున నన్ను ద్వేషింపవైతివి ; నే నేమి చేసినను నీ సముదాచారమునకు భంగము లేదయ్యెను. ఔరారా, నీవు నన్ను పరమశత్రువుగా భావించి ద్వేషించి యుండెడిచో ! అప్పుడు నావృత్తి మఱిపోయెడి దేమో ! నీ ద్వేషము నాహృదయమునందును ద్వేషమును రగులఁజేసి డిదేమో ! వట్టి పేరాస కుణాలా ! ఇంతచేసిన మగుడనిది నీ ద్వేషముతో మగుడునా ? నీవు ద్వేషించినను నీ ద్వేషమునే నా జీవితముయొక్క ఏకసౌభాగ్యముగాఁ దలపోసెడిదానను, నీ ద్వేషమే నాకు మధురాస్వాదమయ్యెడిది !

చూడుము, కొన్ని మహారోగములు లోకు లెఱిగినచో ఆ రోగములు కలవారల నడవులకు తఱిమివైతురు, అట్టి మహారోగమునువలె, ఈ రహస్యమును నా హృదయమునందు దాచుకొని ఇన్ని సంవత్సరములబట్టియు జీవితమందు సంచరించుచున్నాను. ఏవగించుకొనుము నన్ను ; కాని నీకు సాధ్యముకాదు కుణాలా, నేను న న్నెంత యేవగించుకొంటినో అంత యేవగింపఁ గలుగుట. ఈ లోకములో వేఱవరికిని సాధ్యముకాదు, నిజము చెప్పుచున్నాను. ఓహో ! ఇట్టి బ్రదుకెంతభారమో యూహింపఁ

గలవా? ఇట్టి భారము నింతకాలముబట్టి మోయుచున్నాను. నేటికి మిక్కుటమైపోయినది. నేటికి బైటపడితిని, బేలనైతిని. నీ జీవికి జాలికలుగదు కుణాలా, నా యీ రహోయాతన, సతతమైన యీ యంతర్దహనము, వీనిని వేయిమడుంగులు వృద్ధిచేయునా. యెడ నాకుఁ గల యీ యేవగింపు. చూడుము, అట సెంహద్వారముపక్క భోనులో ప్రళయగర్జనములు సేయుచు క్రౌర్యనిశితమైన దృష్టుల నిగుడ్చుచు పచారుచేయు పెద్దపులి కేనియు నా గోడు తెలుపుకొంటినా, అదియును కంట తడి వెట్టుననుకొందును.

(కుణాలుఁడు నిశ్చేష్టుఁడై కూలఁబడును)

కుణాలా, కుణాలా! నన్ను మన్నింపుము, మన్నింపుము. నీకు మోఁకారింతును, అంజలి యొగ్గుదును. వలదందువా? నీ మాట నతిక్రమింపను. ఇదిగో లేచుచున్నాను. కాని నామాట వినుము, నన్ను దూషింపకుము. పాపపు పుట్టల లోలోపల పెంపుచేయు పాపిష్ఠ యని నిందింపకుము. చూడుము, నీపై ప్రేమ దేవతలయభిశాపమువలె నన్నాక్రమించినది! మానవుఁడేమి చేయును కుణాలా, వేలుపులు కుగ్ధులైనప్పుడు!

చూడుము కుణాలా! జనులు తమ హృదయముల కాప్యాయముగా నన్ను దిట్టిపోయఁగలరు. స్వైరిణి యనఁగలరు, వావి తప్పిన దనఁగలరు, ఏ మైన ననఁగలరు. మఱియు వారికి నేను మాత్ర మేమి ప్రత్యుత్తరింపఁగలను? కాని నీవు వివేచకుఁడవు, హృదయములఁ బరిశీలింపఁగలవాఁడవు. స్వైరిణినిగాను, చూడుము నా హృదయమునఁ బ్రవేశించి చూడుము. వనితయొక్క ప్రథమ ప్రేమయందు, అగ్రసమర్పణమునందు ఇంద్రియప్రేరణము కారణము కాదు, కుణాలా, కాదు, కాదు, జీవితాధిదేవతయొక్క అలంఘనీయమైన యాజ్ఞ. లోకులతోపాటు, ఈ కాకి మూఁకలతోపాటు, ఒక్కరు కావుర మనుటతోడనే అంతకంటె కఠోరముగా

కావున కావున మని కూయు ఈ నిందాప్రవణులతోపాటు నీవు నన్ను స్వైరిణి యని నిందచేయకుము.

బద్ధకోశమైన కమలము సూర్యుడు రానిది విచ్చుకొన జాలదు; చూడుము, నాజీవితకోశ మింతవఱకును విప్పకొనలేదు, మూసికొనియున్నది. జీవిత మెఱుంగను, ప్రేమ నెఱుంగను కుణాలా, ఇంతవఱకును. నిన్ను జూచి ప్రేమ యన నేమో తెలిసికొంటిని. కుణాలా, కుణాలా, హృదయములఁ జూచి విచారింపుము, బాహ్య సందర్భముల బట్టి నిర్ణయింపకుము? ఎవ్వరు స్వతంత్రులు చెప్పము బాహ్య సందర్భములందు. ఎఱుంగుదును నీవు బాహ్యప్రధానుఁ డవుకావు. అంతరంగము నరయుము. మృత్యువునకు సంసిద్ధురాల నై నా యపరాధమును దెలిపికొంటిని. ఇక శిక్ష విధింపుము మరణమైనను సరియే. నీచే నాజ్ఞాపింపబడు మరణమైనను నాకు మహోత్సవము. కుణాలా, కుణాలా !

(కుణాలునికేసి చేతులు జూచుచు ఆధోముఖియై పడును)

కు ణా లు ఁ డు

దేవీ ! ఈ పాపకథన మంతయు విని చెవులు కాలినట్లైనవి. ఎందుకు వింటినా యని వశ్చాత్తాపము కలుగుచున్నది ... టిచ్చ వడి తెలియకుంటిని. ఈ వృత్తిని నుఱల్పు, మీ పాపమును శమింపఁజేయుము. లోకులకుఁ దెలియునని భయపడకుము. అభయ మిచ్చుచున్నాను. కుణాలుఁడు ఇక నీ కంటఁబడఁడు. శీఘ్ర కాలములో దేశత్యాగము గావించును, దేవీ, పోవుచున్నాను. ఇక పాపము శమించుఁగాక ! ఇంత ఘోరవిపర్యాసమునకు నే నేల కారణమైతిని !

తి స్య ర క్ష

(లేచి) కుణాలా, కుణాలా, నన్ను నిరాకరించి పోవు చున్నావుగా ! (మూర్ఛిలును.)

ద్వి తీ యాం క ము

రం గ ము—౪

(ప్రముద ప్రవేశించును)

ప్ర మ ద

అయ్యో, అయ్యో, దేవీ, ఏమిది? ఏమైన అపాయ
మాచరించితివా? విషము త్రావితివా? ఏదీ, శరీర ముష్టము
గానే యున్నదే, శ్వాసప్రశ్వాసలు సరిగా నున్నవే. దేవీ, దేవీ,
పలుకవేమి దేవీ! నిన్నటి వలకును జీవితము పరిచితచ్ఛందము
నందు నృత్యము చేసికొనుచు ఆనందముతోఁ గడచిపోయినది.
అక్కటక్కటా నేఁడే యమంగళ మావేశించినది దేవీ, నీ భవ
నము నందు? దేవీ, దేవీ, పలుకుము!

తి స్క ర క్ష

ఎవ్వరు? ప్రమదా?

ప్ర మ ద

ఏమి దేవీ, తేఱికొనుము, తేఱికొనుము—ఇట్లైతివేమి,
ఏమైనది దేవీ, ఏమిచేసితివి దేవీ!

తి స్క ర క్ష

ఏమైతినందువు, ఇంచుక సేపు లుప్తచేతననై ఒడలు మఱచి
మఱపుసుఖమున మునిగితిని. ఏమైన దందువా, కావలసిన దేదో
యైనది; ఏమి చేసితి నందువా, ప్రళయమును పేరంటమునకుఁ
బిలిచితిని.

ప్రమద

ఏమి చేసితి వేమి చేసితివి ! ఒకవేళ కుణాలునకు నీ ప్రేమ తెలిపితివా ?

తిష్ఠ రక్ష

అక్కటా ! తెలిపితినే ప్రమదా ! నిరాకరింపబడుట యం దెంత జగుప్స కలదో తెలిసికొంటినే ప్రమదా !

ప్రమద

ఔరారా, ఎంత నిర్భాగ్యురాలవు దేవీ !

తిష్ఠ రక్ష

ఔను, నిర్భాగ్యురాలను, నిజము. కాని యిక నేను నన్ను నిందించుకొననే ప్రమదా !

చూడుము, నీ బాధ్యత సాధ్యముయొక్క క్షేత్రమున ; కాని అసాధ్యమున, నీ యిచ్చాబలమంతయు వినియోగించి యొక్క నలుసంతయును మార్చలేని విధిఘటనయందు నీ బాధ్యత యేమున్నదే ప్రమదా ! ఇచ్చట బాధ్యత యంతరించును, మంచి చెడుగుల తారతమ్యము మాసిపోవును. నన్ను మించిన యొక ప్రచండ ప్రవృత్తిచే నావేశింపఁబడితిని ప్రమదా, ఇక నా బాధ్యత యేమున్నది ? తన చేతలకు సమాధానము చెప్పుకొన వలసిన తిష్ఠరక్ష లేదు, ఇప్పుడున్నది ఆవిష్టురాలు ! ప్రమదా ! ప్రమదా ! ఒక్క దిన మెక్కువ బ్రదికితినే !

ప్రమద

అక్కటా ! నే నీ దినమును చూడకుండినచో ! అయ్యయ్యో, చక్రవర్తి విన్నచో నీ వేమి కావలయును ! నే నేమి చేయుదును, ఏమి చేయఁగలను !

తిష్ఠ రక్ష

మంచి ముత్తైదువవు ప్రమదా, నీ వేమి చేయఁగలవు ! ఔరారా నీవంటి సరళహృదయురాలనై నే నేల జన్మింపకపోతిని.

... కాదు ప్రేమదా, అట్లు కాదు. నేనును నా బాల్యమున మిక్కిలి సరళురాలనే. చిన్న అబద్ధము చెప్పటకును నా ఒడఁబంతయు కంపించిపోయెడిది. ఏమి చేయుదును, తర్వాత నిజైతిని ... చూడుము ప్రేమదా, మనకు సమీపమున నున్న రాజగృహపర్వతముపై వృక్షముల నెప్పుడైనను పరీక్షించితివా? పెడతిరిగి, మెలచుకొని వంకరటింకరలై, తొఱటలతో వికృతాకారములతో ఎట్లుండునో? వానిని జూచినచో భయమువలెనగును; అవి నీకేసి బిగిసిపోయిన వికటపు నవ్వుతో దుష్టముగా నోరఁచూపు చూచునట్లుండును; ఏదో వైశాచిక సృష్టి యనిపించును. మఱియు మన యీ పాటలీపుత్రమున రాజోద్యానము నందలి మహావృక్షముల జూడుము. ఎంత యుదాత్తత, ఎంత యార్జవము, ఎంత యశాదార్యము! మఱియు రమణీయాచరణులగు సజ్జనుల యొక్క వలె ప్రపుల్ల భావము; చూచువారల హృదయములను నిర్మలమైన యాకాశములోనికిఁ గొంపోవునట్లుండును. ఎందుకు గల్గినదందు వీ తారతమ్యము? ఆ వైశాచిక వృక్షములును అంకురములుగా నున్నప్పు డతి కోమలములై, మృదులములై యుండి, యుండును. కాని యవి ఝంఝామారుతముల చూపునందున్నవి. బ్రదుకుట కవి ప్రతిక్షణమును వానితో పెనఁగి పోరాడవలయును. ఈ పోరాటముచే నట్టి వైశాచికాకారమును దాల్చినవి. చూడుము ప్రేమదా, నా సరళహృదయమును ఈ రాజభవనము నందెట్లై పోయినది. సింహాసనపరిసరమునందు విషవాయువులు, తుఫానులు; నీనితోఁ బెనఁగులాడి యిట్టి స్థితికి వచ్చితిని.

ప్ర మ ద

కాని దేవీ, ఇదంతయు నిపు డేటికి? ఇప్పుడు నెత్తిమీదికి రానున్న తుపానునుండి తప్పించుకొనుట యెట్లో, అది విచారింపజేమి? అయ్యో, నీ కేమి యమంగళము కానున్నదోకదా దేవీ!

తిష్ఠ రక్ష

వెట్టిదానా! ఏమియు భయములేదే!

ప్ర మ ద

ఎవరికి వెట్టి దేవీ! భయము లేకపోవుట యేమి? స్వస్థురాలవై మెల్లగా విచారించుము దేవీ!

తిష్ఠ రక్ష

భయములేదు, ఏమందువా, కుణాలుఁ డభయమిచ్చినాఁడు, ఎవ్వరికిని ఈ విషయమును దెలియకుండఁ గాపాడుదునని.

ప్ర మ ద

ఔరా, కుణాలుఁ డభయమిచ్చుట, ఔరా, ఔరా!

తిష్ఠ రక్ష

చూడుము, ఒకవేళ నతఁడు పొక్కినను భయములేదు. చక్కవర్తి విన్నను విశ్వసింపకుండ నేఁ జేయఁగలను.

ప్ర మ ద

ఏమందువు? విశ్వసింపకుండఁ జేయఁగలవా?... అగునా? భయము లే దందువా?

తిష్ఠ రక్ష

అడువారల మమోఘమైన సమ్మోహనాస్త్రములతో జన్మింతుమే యెఱుఁగవా?

ప్ర మ ద

కాని నీ యస్త్ర మిప్పుడే మోఘమై పోయిన దనుమాట మఱచితివా?

తిష్ఠ రక్ష

మఱువలేదు. అశరప్యంజైవాడు నాకు కుణాలుఁడు. కాని నా యస్త్రమును జొరనీయని కవచ మేదియో యతఁడు ధరించినాడు. అది యాతని కొత్త ధర్మమే అయియుండునా,

చెప్పజాలను. కాని ఏమియును భయములేదు ప్రేమదా ; ఉన్నచో నీతో చెప్పనంటే. ఈ విషయ మింక లేదనుకొనుము, సర్వము భువనమైపోయిన దనుకొనుము. ఎట్లుకలిగినదో యీ చెడు భాగ్యంతి, నాకే యాశ్చర్యమగుచున్నది. ఇంక దీనిని మఱచిపోవుమను, నిర్లక్ష్యముగ. చిహ్న యైనను లేకుండ, నీవును మఱచిపోము... కాని మఱచితిని, చూడుము, నీవు పోయి నీ భర్తనొకసారి నా కడకు వంపుము, కొన్ని యత్యవసరములైన రాజకార్యముల విషయమున నతని నియోగింపవలసియున్నది.

ప్ర మ ద

మహాప్రసాదము దేవీ !... నీ యస్వస్థహృదయమునకు కాంచనమాలతో కాలక్షేపము కొంచెము శాంతి కలిగించు నేమో యని తలపోసి, ఆపె నిచటకు బిలువబంపితిని. నీకు చక్కని జాతక కథ లవేస్త్రా వినిపింపఁ గలదు. ఆపెను దేవికడకు బంపుదునా ?

తి స్మ ర ఙ్గ

సరియే, కొంచెము సత్కాలక్షేపము చేయుదును. కాంచనను రమ్మనుము. తర్వాత రాధాగుప్తునితో నాయాజ్ఞను దెలుపుట మఱువకుముసుమా.

ప్ర మ ద

కాని, దేవీ, ఇంకొకనాఁడు చక్కఁబెట్టుకొనఁగూడదా యీ రాజకార్యములను ; నేఁ డీ యశాంతమైన హృదయముతో...

తి స్మ ర ఙ్గ

ఐట్టిదానపు ప్రమదా, కార్యములు హృదయము శాంత మగునంతవఱకును శాంతముగా వేచియుండు ననుకొందువా ? నీ భర్తను వంపుము.

ప్ర మ ద

సరియే, పంపుదును దేవీ, పోయివత్తును. కాని, ఈ దుస్స్వప్నమంతయుఁ జెడరిపోయినట్లేగదా ?

తి వ్య ర ఙ్గ

ఓ, చెల్లాచెదరై పోయినది.

ప్ర మ ద

బ్రదికితిని దేవీ ! మఱలఁ బ్రాణములువచ్చినవి. సెలవు - గైకొందును (నిష్క్రమణము)

తి వ్య ర ఙ్గ

అమాయకురాలా! చెల్లాచెదరైపోలేదే యీ దుస్స్వప్నము. చెల్లాచెదరు చేయనున్నది నన్ను. ఎంత మబ్బుమాయ యెఱుఁ గనిదానవే ప్రమదా !

రం గ ము—౫

(కాంచనమాల ప్రవేశించును)

తి వ్య ర ఙ్గ

రమ్ము, కాంచనా ! ఇప్పటికిని నీవు రాజప్రాసాదమున ససంకోచముగా నడతువేమి ?

కాంచనమాల

నే నాశ్రమప్రాణిని దేవీ, రాజభవనము యొక్క వైభవము చూచినప్పుడు నాప్రాణ మస్తవ్యస్త మైనట్లుండును.

తి వ్య ర ఙ్గ

కాని కాంచనా, నీ సౌందర్యముయొక్క పర్వదినమువలె నున్నది నేఁడు ! చూడుము, సహజముగా నాయతములగు నీ కన్ను లే యానంద దృశ్యమునో విరివిగాఁ జూచుటకుఁ గాబోలు మఱింత విపులములై యున్నవి ! ఔరా, నీ హృదయము యొక్క సాభాగ్యమును నెచ్చెలికి కొంచెము పంచి యిడవుగా !

కాంఠ చ న మా ల

నాలో రహస్య మేమియును దాచుటకు వీలులేదు కావలయును ; లేదా, నీ దృష్టి శరీరమును చొచ్చుకొనిపోయి హృదయమును జూడఁగల దనుకొందును.

తిష్ఠ రక్ష

స్ఫటికమే నీ హృదయము. చెప్పుము చెప్పుము, అందు దాచిన యే రహస్యపు మణి యొక్క వెలుఁగే నీ ముఖమునందు ?

కాంఠ చ న మా ల

నా రహస్యమును కాపాడుదువా, దేవీ !

తిష్ఠ రక్ష

ఓహో, నా కాంచన తంత్రజ్ఞురాలైనదే నేటికి ! నీ రహస్యమున కేమియు భయములేదు, కాంచనా, తెలుపుము.

కాంఠ చ న మా ల

ఔను, భయము లేకపోవచ్చును, చక్రవర్తి యూరలేడు గావున !

తిష్ఠ రక్ష

నా రహస్యములన్నియుఁ జక్రవర్తికిఁ దెలుపుదు ననుకొందువు గాఁబోలు. బేలవు, కాంచనా, ... కాని, నీ రహస్యమును తెలుపుము, ఆతురత పట్టలేకున్నాను.

కాంఠ చ న మా ల

కుఱాలుఁడు నన్ను సహధర్మిణిగాఁ గైకొన నంగీకరించినాఁడు! (సిగ్గుచే నెత్తురు చిమ్మిన మొగమును దాచు నుద్దేశముతోవలెఁ బ్రణమిల్లును) దేవీ, నీ కోడలి నాశీర్వాదింపుము. (కాంచన తన లజ్జావిభ్రమమునుండి తేటికొను నంతవఱకును ప్రణమిల్లియే యుండును. తరువాత్ లేవ నుంకించును. కాని తివ్య ఆశీర్వుడ్ర గల తన చేతితో కాంచనయొక్క శరీరమును ఇంచుక గాఢముగా

నొత్తుచు, ఆపెను లేవకుండునట్లు గావించును. తిష్ఠ్యరక్ష ముఖమున తీవ్రమైన భావవివర్యానము. తరువాత కాంచన లేచును.)

తిష్ఠ్య రక్ష

సాభాగ్యవతివి కమ్ము, కాంచనా !

కాంచనమాల

ఏమి దేవీ, ఏదియో అగాధమైన విచారణయందు మునిగియున్నట్లున్నావు ?

తిష్ఠ్య రక్ష

బౌను, అగాధమైన విచారణయందే మునిగితిని !

కాంచనమాల

ఏమి విషయమున ?

తిష్ఠ్య రక్ష

నీ విషయముననే ?

కాంచనమాల

ఏమది ?

తిష్ఠ్య రక్ష

కుణాలుని ప్రేమను దివ్యచుకొనుటయందు నీ యభిరుచి యుదాత్తమని తేటపడుచున్నది ; కాని నీ లోకజ్ఞానము విషయమై శంక కలుగుచున్నది కాంచనా !

కాంచనమాల

బౌను దేవీ ! లోకజ్ఞానము నా స్వభావము నం దిముడుట లేదు. కాని నీ శంకయేమి ?

తిష్ఠ్య రక్ష

లోకజ్ఞానము సంత నిరసింపకుము కాంచనా ! కాని నీతండ్రి యుపగుప్తాచార్యుఁ డీ విషయ మెఱుంగునా ?

కాంచనమాల

ఎఱుంగును.

తిష్ఠ రక్ష

ఆయన యంగీకారము కలదా?

కాంచనమాల

కల దనుకొందును.

తిష్ఠ రక్ష

ఆ, కల దనుకొందువా? కలదా?

కాంచనమాల

కలదు.

తిష్ఠ రక్ష

అవిచారిత మని తోచుచున్నది ఆయన యంగీకారము. కాంచనా, సౌమ్యముగాఁ జెప్పుచున్నాను నీ మంచికై. నీవు రాజకుమారు నపేక్షించుట అంత సమంజసము కాదు; నీ స్థితి నరసికొనుము. చక్రవర్తి యంగీకరింపకపోవుటయేగాక, కుక్రుద్ధుడు కూడ కావచ్చును.

కాంచనమాల

చక్రవర్తి కోరిధము విషయమున భయపడ నవసరము లేదనియే తలపోయుచున్నాను. చక్రవర్తి స్వవివాహములం దాభిజాత్యమునే మన్నించినాఁడనుటకును వీలులేదు. కాని సౌమ్యముగాఁ జెప్పుచున్నా నంటివి, దండమునకు దిగుదువా యేమిదేవీ?

తిష్ఠ రక్ష

ఏమి జాణవు కాంచనా, చక్రవర్తి కుక్రుద్ధుడు కాఁగలఁడనియు నేను సౌమ్యముగాఁ జెప్పుచున్నాననియు అంటిని. అదిగాక, కుజాలుని అంగీకార మైనప్పు డితరుల యంగీకారములతోఁ బనియేమిలే.

(ప్రపద ప్రవేశించును)

ప్రమద

దేవీ, నీ యాజ్ఞ నా భర్త కెఱిగించి వచ్చితిని. కాని మీ కాలక్షేపమేమి ?

తిష్ఠ రక్ష

ఏమియును లేదే— ఊరక మాట్లాడుకొనుచున్నాము.

ప్రమద

కాంచనా, ఏమైన పాడరాదా, దేవి పొద్దుటనుండియు శిరోభారముచే బాధపడుచున్నది.

తిష్ఠ రక్ష

ఔను కాంచనా ! ఏదైన నొకటి పాడుము.

కాంచనమాల

ఏమి పాడుదునుదేవీ, ఏటికో నా హృదయము రానున్న ఏయాపదయొక్కయో అడుగుల యలికిడి విన్నదివలె చకితమై యున్నది. ఐనను ఇది పాడుదును గాక :

రేవు మాడ్కిగొని ప్రియమునఁదేలెడు

నావ్వై వెనుతుపానదె వ్రాలెడు ;

ఏవిపక్షవిధి మనుజుల నేలెడు !

కావలి కలదొకొ మిను కడలన్ !

కలదొ నియతి మనుగడలన్ !

దైవ పర్వమున సుధఁదొలఁకించెడు

జీవ బింబమును గ్రహము గ్రసించెడు

త్రోవ రాహువయి దుర్బిధి పొంచెడు !

కావలి కలదొకొ మినుకడలన్ !

కలదొ నియతి మనుగడలన్ !

ఇది ద్వితీయాంకము

తృతీయాంకము

రంగము—౧

ఉపగుప్తాశ్రమము

కుణాలుడు—కాండనమాల

కాంచనమాల

చూడుము కుణాలా, ఆకాశముయొక్క పశ్చిమాంచలము
దహనమగుచున్నది !

కుణాలుడు

ఔను కాంచనా, నేడు సూర్యభగవానుడు తన
యాత్రావసానమున రాద్రమును దాల్చినాడు. ఉత్తరము
నుండి దక్షిణమువఱకును వ్యాపించు బ్రహ్మాండ మగు చితిపై
ఈ దినము యొక్క దహనసంస్కారము జరుగుచున్నది వలె నున్నది !

కాంచనమాల

కాని వేఱొకప్పుడు సూర్యుని అస్తమయ మెంత రమణీయ
ముగా, ఎంత కల్యాణముగా నుండును ! ఇంచుకనేపు పశ్చిమ
చక్రవాళముపై కాలూది, తన శాంతదృక్ప్రసారము చేతనే జగ
మునకు దన వీడ్కోలు సమయపు టాశీర్వాదమును బంపి, ఈ
మహాగోళములను ప్రత్యహమును పరిపాలించుచు వర్యవేక్షించుచు
బోవు మహాప్రభువున కనురూపమైన వైభవప్రాభవములతో,
ఓజస్తేజములతో దన యంతఃపురమున నంతర్ధానుడగును. హృద
యమున కాప్యాయన మట్టి సంధ్యల యాస్వాదము !

కుణాలుడు

కాని నేటి యీ పశ్చిమాకాశమున భయ బీభత్సముల
ఇంగితమువలె గాన్పించుచున్నది.

కాంచనమాల

నా హృదయమించుక భారాకాంతమైయున్నది, కుణాలా!
నీకుఁ దెలుపవలసిన కొత్తలు కూడ కలవు ; కాని తరువాత.

ప్రాద్దున నీతో మాటాడు సమయమున, ఆహా, నాహృదయ
మాకాశమును రెక్కలతో కొట్టు విహంగమువలె ; తన వెలుంగు
బాటయందు దాని నాటంకింపంగల కఠినవస్తు వేదియును లేడు
వలె ! ఓహో ! హృదయము నర్పణముసేయుట కుషఃసమయ
మెంత యనురూపమైనది ! రెండేడ్ల యెడఁబాటు యొక్క విషాద,
చ్చాయచే సంక్రాంతము గాకుండ నేటి మన మొదటి సమాగ
మమును గాపాడినది ప్రభాతవేళ యొక్క ప్రభావము కావలయును!
కాని, ముందిది వినుము.

నా జీవితము యొక్క జాగ్రదంతరమునందు స్వర్గరమణీయ
మైన స్వప్నము నొకదానిని సతతమును భావించుచున్నాను.
ఆ స్వప్నమునందు ప్రేమ ఉషస్సువలె నెల్లపుడు ప్రత్యగ్రిము
ప్రాబుడుచును నవనవీయము. దినముల రాపిడిచే దాని తారు
ణ్యము తఱుంగదు; కాలము యొక్క కరాళదంష్ట్రచేత నయ్యది
కాటుపడదు. అనుకొందును కుణాలా, ఇట్టిప్రేమ లోక మెఱుంగ
దని-- దేని తరంగితమైన మహాప్రవాహము రెండుజీవులను సుడి
వైచుకొనిపోయి అనంతసత్య యొక్క అపారసముద్రమునందు
ముంపులిడునో! కాని నా యేకవ్యాకులత ఇయ్యది: ఎట్లీ స్వప్న
మును నేలమీఁది కవతీర్ణము చేయుదునా యని, ఏవిధముగా
దీని నాకారెంతునాయని. దీనికి నేల చాలునా, లేక అనవద్యమైన,
సురమణీయమైన వేటొకతావు కావలయునా? మృత్సారమైన
ఈ హృదయపాత్రిక సుతీవ్రమగు నీ దేవతావారుణిని భరింప
గలదా, లేక విరిసిపోవునా?— అని ప్రశ్న, అని భయము.

కు ణా లుఁ డు

కాని కాంచనా, అమృతసారము నీ హృదయము...

కాంచనమాల

అంగుము కుణాలా ! ఎఱుంగుదును, ఈ ప్రశ్నకు సమా
ధానము మన మిప్పుడు చెప్పకొని లాభములేదు. కడకు జీవి

తమ నిర్ణయించవలయును జయమో, అపజయమో. కాని
నిన్నొక ప్రశ్న యడుగుదును, త్సమింతువా?

కుఞ్జాలిఁడు

అడుగుము కాంచనా! ఏ మట్లందువు?

కాంచనమాల

చూడుము నీ వెట్టి వ్యాఘాతమునైనను, ఎట్టి బలవద్వాన్వ
ఘాతమునైనను అతిక్రమించి నన్ను జేరుదువా?

కుఞ్జాలిఁడు

కాంచనా, కాంచనా, నా యెడ నెట్టి బలవదపరాధము
చేయుచున్నావో తెలియకున్నావుగా!

కాంచనమాల

త్సమింపుము కుణాలా! అపరాధ మని యెఱుఁగుదును—
మఱియు నీ వేమి ప్రత్యుత్తరింతువో యెఱుఁగనా? ఎఱిగియు
మరల నీ నోటినుండి వినవలయునని. హృదయముయొక్క నైజ
మిది, పోనిమ్ము. కాని యే వ్యాఘాతము గోచరించుటచే నిట్లం
టినో, అది తెలుపుదును. ఆ వ్యాఘాత మెవరంనువా, తివ్యరత్న.

కుఞ్జాలిఁడు

ఏమేమి కాంచనా?

కాంచనమాల

అంతభయపడకుము కుణాలా, మెల్లగా చెప్పుదును వినుము.
చూడుము. నీ ముఖ మెట్లైపోయినదో, నల్లని మేఘము నుదుటి
మీఁదుగాఁ బోయినట్లు! జరిగిన, సంగతి చెప్పుదును వినుము.
తివ్యరత్నకు మనవృత్తాంతము దెలిపితిని!

కుఞ్జాలిఁడు

ఎంతచేటుఫని చేసితివి కాంచనా!

కాంచనమాల

ఔను, ఎంతచేటుపని చేసితిరో, తరువాత గ్రహించితిని. ఆపె యనిష్టమును విస్పష్టముగాఁ దెలిపినది తివ్యరక్ష...; కాని చిట్టచివరకు దానిని కప్పివేసి పులిమిపుచ్చుటకుఁ బ్రయత్నించినది. చక్రవర్తిని దనకు వశమొనర్చుకొని, మన యిర్వరనడుమును అడ్డమై నిలఁబడునో యని మిక్కిలి భయమగుచున్నది. ఈ భయముచే నిట్లు ప్రశ్నించితిని.

కుఱ్ఱాలుఁడు

మన యిర్వర నడుమ నెవ్వరును అడ్డము నిలుచుండలేరు తివ్యరక్షకాదు, చక్రవర్తికాదు, విధియైనను. కాని.....

కాంచనమాల

ఏమి కుఱాలా, చెప్పవేమి ?

కుఱ్ఱాలుఁడు

నేను వెంటనే పయనమై పోవలయును.

కాంచనమాల

ఇంత యాకస్మికముగా, ఇంత తెలియకుండ పిదు గెప్పుడును పడియుండలేదు కుఱాలా !

కుఱ్ఱాలుఁడు

పాటలీపుత్రమున నేఁడు మిక్కిలి యశుభమైన ముహూర్తమునఁ బ్రవేశించితి ననుకొందును.

కాంచనమాల

దీని కంతకును అర్థము చెప్పుము, ఏమియుఁ దెలియకున్నది.

కుఱ్ఱాలుఁడు

పాటలీపుత్రమునందొక నే నొక్కపూట యేనియు నిలువ వీలులేదు. ఇక్కడ నంతయు నా కాఫదవలెఁ దోచుచున్నది.

కాంఛనమాల

కారణము చెప్పవేమి కుణాలా !

కుణాలుఁ డు

క్షమింపుము కాంచనా, ప్రస్తుత మడుగకుము. తరువాత,
సమయమునుబట్టి నీకుఁ దెలుపుదును.

కాంఛనమాల

తరువాత ఎప్పుడు ? ఎప్పుడు తిరిగి వత్తువు ?

కుణాలుఁ డు

పాటలీపుత్రమునకు మఱియొక దిరిగి రా ననుకొందును.

కాంఛనమాల

అట్లైనచో మఱి నేను.

కుణాలుఁ డు

నన్ననునరితువా ?

కాంఛనమాల

అవశ్యము.

కుణాలుఁ డు

'కాని, కాంచనా, మన మింకను అవివాహితులము...

కాంఛనమాల

బౌద్ధాదులు, తండ్రి నడుగుదును కాని భయమగు
చున్నది, ఏ యాపద కారణముచే మరల నింతవేగిరమే ఈ పయ
నము తటస్థించినదో ! మరల పాటలీపుత్రమునకు రా ననుచున్నావు !
దీని కంతయు కారణము తిష్ఠ్యరక్షయే యని యూహించుచున్నాను.
ఆపె హృదయమున నీ యెడల వైరము శాంతించిన దనుకొంటిని ;
కాని మరల నే కారణమునఁ బ్రజ్వలించియుండును ?

తృ తీ యాంకము

కుఱ్ఱా లుఱ్ఱుడు

ఏమియు భయములేదు, నన్ను విశ్వసించుము కాంచనా !
మన కొకరితోఁ బని యేమున్నది చెప్పుము ? మనకుఁ గావలసినది,
ఎవ్వరును అడ్డమురాకుండ మన త్రోవను మనలఁ బోనిచ్చుట.
కాని యంతకంటెఁ బ్రశ్నింపకుము కాంచనా ! తగిన హేతు
వుండియే యిట్లనుచున్నా నని నీ వెఱుఁగఁగలవుకాదూ !

కాంచనమాల

ఎంతకఠినమైన వశానము నాకు విధించుచున్నావు !

కుఱ్ఱా లుఱ్ఱుడు

కఠిన మని యెఱుఁగుదును, కాని సైరించుము.

కాంచనమాల

చూడుము, రాధాగుప్తుఁడు కాఁబోలు నీకొఱకై యిటకే
వచ్చుచున్నాఁడు. అతఁడు ముగించువఱకును నా కుటీరమున
నుండును.

(నీష్క్రమణము)

రంగము—౨

(రాధాగుప్తుఁడు ప్రవేశించును)

రాధాగుప్తుఁడు

రాజకుమారున కభివాదనము.

కుఱ్ఱా లుఱ్ఱుడు

వార్త లేమి రాధాగుప్తా, సర్వమును భద్రమనా ?

రాధాగుప్తుఁడు

సర్వమును సర్వతోభద్రము ప్రభూ, తివ్యరక్షాదేవిచే
శాసింపఁబడు నీ రాజ్యమున.

కుఱ్ఱా లుఱ్ఱుడు

చక్కవర్తివార్త లేమైనను తెలియవచ్చెనా ?

రాధాగుప్త (డు

లేదు, తెలియలేదు. ఇంతవఱకును చక్రవర్తి కబురు తెలియకుండుట వింతయగుచున్నది. ఈ పాటికి తిరిగి రావలసిన సమయమేయైనది; కాని యేమో ఒక వార్తాహరుడైనను రాడు.

కుఠాల్ (డు

కళింగాధిపతినైన చాల పెద్ద దని విందుము.

రాధాగుప్త (డు

శత్రుసేనలు పెద్దవగుట, మన జయమును పెద్దచేయుకొఱకే. చక్రవర్తి యొనరించిన ఈ అనేకయుద్ధములందు జయ మేనాడును సందిగ్ధముగానైనఁ దోచలేదు. చక్రవర్తి దాడివెడలుటకును శత్రువుల నోడించి వచ్చుటకును మధ్య కాలవ్యవధానమే కాని వేతే వ్యవధానమునులేదు.

కుఠాల్ (డు

కాని యింతవఱకును వార్త తెలియకుండుట కేమి కారణమో గదా.

రాధాగుప్త (డు

దేవియు వార్తాహరుల రాకకొఱకై ప్రతినిమిషమును వేచి యున్నది. నేడొ రేపో కొలదినాళ్లలో వార్తలు రాగల వనుకొందును.

కుఠాల్ (డు

వేతేమైన విశేషములు కలవా?

రాధాగుప్త (డు

వెంటనే యొకసారి రావలసిన దని తన ప్రార్థనగా దేవి తమతోఁ దెలుపు మని న న్నాజ్ఞాపించినది.

కుఠాల్ (డు

రావలసిన దనియేకదా, సరి... దేవి యాజ్ఞను నిర్వర్తించి తివిగా, ఇంక నీవు పోవచ్చును.

రాధాగుప్తఁడు

మహాప్రసాదము, స్వామీ. కాని రాజకుమారునితోఁజ్ఞానియే పోవుదును.

కుఱ్ఱాలుఁడు

వలదు, రాధాగుప్తా, నీ ముదునలితోడునందు మా కంత యభిరుచిలేదు. నీవు పోదగును.

రాధాగుప్తఁడు

కాని దేవితో నేమి చెప్పవలయును ?

కుఱ్ఱాలుఁడు

నీ పని నీవు నెఱవేర్చితి వని.

రాధాగుప్తఁడు

కాని రాజకుమారుని రాక యెప్పు డని చెప్పుదును ? వ్రయాణ మెప్పు డని ?

కుఱ్ఱాలుఁడు

ఇంక ప్రశ్నలూ వలదు. దేవియాజ్ఞ నిర్వర్తించితివి, మాఱు మాటాడక పొమ్ము.

రాధాగుప్తఁడు

రాజకుమారుని యనుగ్రహము. కాని నన్నించుక సైరించి నా మాట నాలింపవలయు నని ప్రార్థించుచున్నాను. దేవి నిర్దేశమును జవదాటుట యంతభద్రమైన పనిగాదు. మఱియు దేవి నిర్దేశ మిప్పుడు చక్రవర్తి నిర్దేశము. రాజకుమారా, ఇది నా మాటగాఁ జెప్పుచున్నాను, ఇందు లోపమున్నచో నన్ను మన్నింప వలయును. కాని, దేవియొక్క వార్త యింకను కొంత వినిపించ వలసియున్నది.

కుఱ్ఱాలుఁడు

ఏమి రాధాగుప్తా నీ నిర్వాహము ! నీ వన్నెచిన్నెల వ్యాఖ్యల కిది తావుగాదు, వెంటనే మూలమును జెప్పి ముగింపుము.

రాధాగుప్తఁడు

అనుగ్రహింపవలయును, రాజకుమారా ; నా మాటగాఁ జెప్పిన దాని యందున్న లోపముల మన్నింప వలయునని ఇది వఱకే మనవిచేసికొంటిని. డేవి యిట్లు తెలుపుమన్నది : రాజకుమారునకు నన్ను వచ్చి చూచుటకు సమయము చిక్కదేని, నేనే రాజకుమారుని చూడవత్తును, అని.

కుఠా లుఁ డు

మంచిది.

రాధాగుప్తఁడు

రాజకుమారా, ఉపగుప్తాచార్యులు మీ కొఱకు వచ్చుచున్నట్లున్నారు, నేను సెలవుగైకొందును.

(నిష్క్రమణము.)

రంగము—౩

(ఉపగుప్తఁడు పరివేశించును)

కుఠా లుఁ డు

ఆచార్యునకుఁ బ్రణామము.

ఉపగుప్తఁడు

ఆయుష్మంతుడవు కమ్ము. ఇప్పు డిటునుండి వెడలిపోయినది రాధాగుప్తఁడేనా ? ఏ పనిమీఁద వచ్చినాడు ?

కుఠా లుఁ డు

ఔను, రాధాగుప్తఁడే ; దేవి న న్నొకసారి రావలసినదిగా నాజ్ఞ పంపినది. పోయిరావలయును, ప్రయాణములోపల.

ఉపగుప్తఁడు

కాని కుఠాలా, కాంచన యిప్పుడే చెప్పినది, ఈ ప్రయాణము మాటయేమి, నివ్వెఱఁ గగుచున్నది !

కుకూలుఁడు

ఔ నాచార్యదేవా, ప్రయాణము నిశ్చితము. మీ యాశీర్వాదము నిట కడపటిసారి గైకొని బయలుదేరుదును. పాటలీపుత్రమునకు మరలఁ దిరిగి రాననుకొందును.

ఉపగుప్తుఁడు

ఔకారా, నా జీవితము యొక్క సాయంసమయము ప్రశాంతముగాఁ గడచిపోయి మృత్యునిశయందు లీనమగు ననుకొంటిని... నా కాంచనయొక్క ముఖముపై సుషమ, ఉషసునకు సైదోఁడు, ఇపు డీ విషాదముచే నెట్లు వివర్ణమైపోయినది ! క్షేమాదేవి న్యాసము నా యీ కాంచన, ఎంతభద్రముగానో కాపాడుకొనుచు వచ్చుచున్నాను. నా కాంచనను దుఃఖాఘాతమునుండి కాపాడుటకై, అర్థమృతమై ముడతలు వడిన యీ చర్మముతో, జీర్ణములైన యీ యెముకలతో డాలు గావించును కుకూలా ! కాని జగద్వ్యాపియైన యీ దుఃఖమునుండి యెవ్వరి నెవ్వరు తప్పింపఁగలరు ?... వింటిని, కాంచన నీ ప్రేమచే ధన్యురాలని, చక్రవర్తి యంగీకారమువిషయమున సందేహములేదని; ఇంక నా జీవితధనమైన కాంచనను నీ కర్పించి కృతకృత్యుడ నగుదుననుకొంటిని. చూడు మాకస్మికముగా నిప్పు డీ వ్యాఘాతము.

ఎఱుంగను కుకూలా, తిష్యరక్ష యభిప్రాయమేమో, ముందు చక్రవర్తి యభిప్రాయ మెట్లు మాఱునో. కాంచనను నీ కర్పించుటయందు నా కేమియు వైభవకాంక్ష లేదని వా రెఱుంగక పోవచ్చును. అదంతయు నిప్పు డపగ్నము ; కాంచన నీకు సహధర్మిణియగుట నీ కంగీకారమేని తెలుపుము, ఎవ్వ రేమి చేయనున్నను, ఎట్లు తలపోయనున్నను కర్తవ్యమును విచారించి నిర్ణయింతును.

కుకూలుఁడు

దేవా, అది నా జీవితముయొక్క పరమాశిలాష. కాంచన మాల నా యభిలాషను మన్నించి నన్ను ధన్యుని జేసినది ; మా

యిర్వారి యాశంసయు మీ యాశీస్సుచే నెప్పుడు ఫలించునా యని యెదురుచూచుచున్నాను.

ఉ ప గు ప్తః డు

అల్లెనచో సరి. కాని పాటలీపుత్రమును వీడి నీ వెచటికిఁ బోదువు ?

కు ణా లుః డు

అది యింకను అనిర్ణీతము. మగధరాజ్యమున నుండను. ఎచట నుందునో నిర్ణయమైన తరువాత తెలియఁజేయుదును.

ఉ ప గు ప్తః డు

మంచిది. ఆతావునకు నేనును కాంచనయుఁ గలిసి వత్తుము. అచ్చట కాంచనను విధిపూర్వకముగా నీ చేతఁబెట్టి, ఏ యారామ మునందో నా మరణముకొఱకై వేచియుండును.

కు ణా లుః డు

నా ధన్యత నేవిధముగాఁ దెలుపుకొందును ! ఆపదృష్ట యిష్టమైన యీప్రపంచ మింక నాకు నిరాపదముగాఁ గన్పడుచున్నది... కాని యెవరో శ్రమణకుండు వేగిర మితే పరుగు పరుగున వచ్చుచున్నాడు. కారణ మేమై యుండును ?

(శ్రమణకుని ప్రవేశము)

శ్ర మ ణ కుః డు

ఉపగుప్తాచార్యునకు ప్రణామము.

ఉ ప గు ప్తః డు

శరణత్రయము రక్షించుఁగాక ! శ్రమణకా, యేమి, భీతి యొక్క రూపువై కనఁబడుచున్నావు ? విశేషమేమి ?

శ్ర మ ణ కుః డు

ఆచార్యదేవా, ఏ మని విన్నవించుతును ! కొందఱు ధూర్త బ్రాహ్మణులు దుండగిండుల మూఁకను వెంటఁ బెట్టుకొని మన

యారామముపై చలిచప్పుడుగాకుండ దాడివచ్చినారు. బౌద్ధ భిక్షువు లెవ్వరో వారి మతము నధిక్షేపించియుండిరట ! దేశికులు వారి నెంత సమాధానపఱచినను వారిక్రోధజ్వాల చల్లారుటలేదు. వెంటనే వచ్చి భిక్షువుల రక్తము నారామమునేలపైఁ బాటకుండఁ గాపాడవలసినదిగా మీకు విన్నవింపవలసినదని దేశికులు నాతో రహస్యముగాఁ జెప్పి యురికించినారు.

ఉ ప గు ప్తఁ డు

బౌరారా, ధర్మముపేరిట ఎంత దుండగము ! శ్రీమణకా, నేను వెంటనే వచ్చుచున్నాను. నీ వింతలో అక్కడ వేచియుండుము. (శ్రీమణకుండు నిష్క్రమించును.) కుణాలా, నేను పోయివత్తును.

కు ణా లుఁ డు

ఆచార్యదేవా, నేనును మీతో వత్తును.

ఉ ప గు ప్తఁ డు

అవసరములేదు కుణాలా; ఇదివఱకే మూఁత కలియఁబడ కున్నచో నేనే నివారింపఁ గల ననుకొందును. అదిగాక నీవు వచ్చుటయు అంత సమంజసముగా నుండదేమో ; ఏలన బౌద్ధపక్ష పాతియైన రాజకుమారుని యండఁ జూచుకొని బౌద్ధభిక్షువులు చెలరేగుచున్నారని లోకు లనుకొనుటకును అవకాశముండును. వలదు కుణాలా, నీవు రావలదు. కాంచన నిచటి కిప్పుడే పంపు దును. మన నిర్ణయము చెప్పి కాంచనకు ధైర్యము చేకూర్తువుగాక.

(నిష్క్రమణము.)

రంగము—౪

కు తా లు (డు

బౌరారా ! విధియొక్క విషమవిన్యాసము. ఏ సమయమున తీరమును జేరితి ననుకొంటినో, ఆ సమయముననే మధ్యేనముద్రమునఁ ద్రోయఁబడితిని. ఏ యుద్ధమున యోధయును ప్రతి యోధయును తానే యగునో అట్టి కఠినతమమైన యుద్ధమును ముగించితి ననుకొంటిని; ఇక కాంచనయొక్క ప్రేమయే పాథేయముగా, ఆపె కరపల్లవమే యవలంబముగా నీ సంసారముయొక్క వేలలఁ జేరుదు ననుకొంటిని. పౌలిక్షణమును తన యానందనిష్ఠుండమును నా కర్ణముగా నిచ్చిపోవు నీ మహాత్మ్యవసమయమున, బౌరారా తిష్ఠరక్ష న న్నైదుర్కొనినది తన విషపాత్రతో! ఎంత ఘోరమైన విపర్యాసము, ఎంత గర్హమైన విపరీతము !

తిష్ఠరక్షకుఁ దెలియకుండ పాటలీపుత్రమును విడిచిపోవుట వీలుపడ నట్లున్నదే ! ఎచటికిఁ బోయినను ఎవరిదృష్టియో నా వెనుక నెఱుఁడుచున్నట్లున్నది. ఎవ్వ రెవ్వరో దూర దూరముగ నొదుగుచు నన్ను నెఱుఁడించు చున్నట్లనుమానము గలుగుచున్నది. నే నా వెను జూడకయే ప్రయాణ మగుదునేని దుస్సాహసురా లేమి సాహసముచేయునో, మార్గమున దానే వచ్చినన్న నిరోధించునేమో ! జను లేమి వినఁగలరో, ఏ మనుకొనఁగలరో ! చక్రవర్తి పేరు కళంకితమగునే ! ఆపె కిక కంటఁబడ ననుకొంటిని, కాని యీ విషమస్థితి యం దామెను జూచిపోవుటయే సందర్భముగా నుండు నేమోకదా ... లేక ఆపె దుర్వృత్తి మఱలి పోయిన దేమో ; ఈ యశుభ మంతయు దుస్స్వప్నమువలె విరిసి పోవు నేమో. చూతునుగాక.

బౌరారా, నేను లేని సమయమున కాంచన కేమి యపకారము

కలుగునో! ఆచార్యదేవునితో జాగ్రత్త యని విన్నవింపవలయును.
కాని యేమని తెలుపుదును?

కాంచనా, కాంచనా, ఇ దంతయు దుస్స్వప్నము,
యధార్థము కాదు. నీ భాగధేయము నం దే యకల్యాణమును
జూరలేదు.

రంగము — ౫

(కాంచనమాల పరివేశించును)

కాంచనమాల

జనకుఁ డంత వేగిరపడి యా శ్రీమణకునితోఁ గదలిపోయె
నేమి కుణాలా?

కుణాలుఁ డు

ఆరామము మీఁది కైవరో దుండగులు దాడి వచ్చినట్లు
తెలిసినది. నేనును వత్తు నంటిని, కాని యాచార్యులు నన్ను
వలదనిరి. తామే చాలుదు మనిరి.

కాంచనమాల

అనాథులకు, నిస్సహాయులకు, న్యస్తదండులకు, దీనులకు
షీడగలిగించు ఆతతాయుల దౌర్జన్యము చూచినప్పుడు నా హృద
యమున జ్వాల లెగయును కుణాలా! బుద్ధవాణి యెడ నపరాధు
రాలను కావచ్చును, కాని యట్టి సమయమున ప్రళయజ్వాలల
వెలిగిగ్గు, కార్తికేయుని దివ్యఖడ్గము నాహ్వనింపఁ బుట్టును.

కుణాలుఁ డు

చూడుము కాంచనా, నీ రూప మిప్పుడు దివ్యమన్మథ
యొక్క స్వరూపమే యైనది. నీ రూపమున కంతటి శోభ గలి
గించిన నీ యీ క్రోధమును దుర్వృత్తియని యెట్లు నిందింతును?

దౌర్జన్యముపట్టిన నిట్టి హృదయప్రజ్వలనము వేల్పులలక్షణము; కాని చూడుము, కార్తికేయుని ఖడ్గముకన్నను ఉపగుప్తాచార్యు లిప్పటి పని నెంత చక్కగా సాధింపఁగలరో! కార్తికేయుని ఖడ్గము కంఠములఁ దునుమును, కాని ఉపగుప్తాచార్యుని ప్రసన్న ముఖమునందలి శాంత తేజము డెందములలోని దుర్వృత్తులను పలోయితముచేయును. ఏ మందువు కాంచనా!

కాంచనమాల

కావచ్చును, చెప్పఁజాలను, కావచ్చును.

కుఁజాల్గుఁడు

మఱియు నీ జనకుల నిర్ణయము వినిపింతును; కాంచనా, మనము ధన్యులము!

కాంచనమాల

ఎట్టి నిర్ణయము కుఁజాలా!

కుఁజాల్గుఁడు

నేను మగధను వీడి యెచ్చట నిలుతునో అచ్చటనుండి మీకు కలు రందఁజేయుదును. అచటికి నీ జనకులు నీతోఁ గలసివచ్చి, విధిపూర్వకముగా నిన్న నా కొనఁగి, తరువాత తా మే యారామమునందో కాలము గడపుకొందు మనిరి.

కాంచనమాల

ఇట్లు నెఱవేఱుఁగాక! దేవతలను బ్రార్థింపము కుఁజాలా, మన జీవితములు నెఱవేఱుఁగాక!

అహా, తండ్రియొక్క సౌహార్ద మే మందును! జనకుని వాత్సల్యము నా చుట్టును స్వర్గమై వెలసినది; నేను నా తల్లి నెఱుఁగను కుఁజాలా, కాని యేనాఁడును నే నా కొఱత ననుభవించి యెఱుఁగను. నా యీ కన్యాహృదయమును మాతృవాత్సల్యముతోఁ బోషించినాఁడు నా తండ్రి. బేరా, యిట్టి నాతండ్రిని

గూడ విడనాడవలసి యుండునుగా ! జీవిత ధర్మములు నిష్ఠురములు కుణాలా ! ఎంతకూరములైన విచ్చేదములను శాసించుచున్నది యీ జీవితము !

కు ణా లుఁ డు

కాంచనా, కాంచనా ! ...

కాంచనమాల

బౌను కుణాలా, కాని దీనికై దుఃఖించి లాభమేమి ? తండ్రి తన బాట నించుమించు ముగించినాఁడు, ఇక మనము మన బాటపైఁ గదలవలసియున్నది. పోవుదము, ప్రతీక్షయొక్క అపరిమిత పార్శ్వముతోఁ బోవుదము. చేరుదుముగాక మనమును ఆ గమ్యస్థానమును, ఏ గమ్యముయొక్క ప్రభావముచే జరా జీర్ణమైన నా తండ్రియొక్క ముఖమునఁదు జర నెటుంగని వెలుంగు రేకొత్తుచున్నదో ! కాని ఒక్కసారి వెనుకకుఁ దిరుగనిమ్ము ; జీవితమును, జీవితపథమునకు నలసిన పాధేయముచు నా కొసంగిన జనకున కొక్కసారి మొక్కినిమ్ము !

కు ణా లుఁ డు

ఆ నీ మొక్కునందో కాంచనా, నా నూతనజీవ జనయితకు నే నందిచ్చు మొక్కు గూడ నిముడుఁగాక. ఆవిధమున మన యిర్వుర మొక్కులును ఒక్కటి యగుఁగాక !

కాని అరుగో చూడుము, ఆ శ్రీమణకుఁడును, ఆచార్య దేవుఁడును కలిసి తిరిగివచ్చుచున్నారు. ఏమి జరిగెనోకదా.

రంగము—౬

(ఉపగుప్త శ్రీమణకుల భవేశము)

కాంచనమాల

ఏమి జరిగినది, తండ్రి !

ఉపగుప్తుఁడు

సర్వము శమించినది, కాంచనా! కలహకారకు లొత్తి
గిలఁగా, చేయున దేమియులేక వెంటవచ్చినమూక మరలిపోయినది.

శ్రమణకుఁడు

అమ్మా, నేను వివరముగాఁ జెప్పదును, వినుము. మేము
పోవునరికి ఆరామప్రాకారము దౌర్జన్యము సంకల్పించి వచ్చినవారి
తోడను, వినోదము చూడ వచ్చినవారితోడను క్రిక్కిరిసిపోయెను.
ప్రతిపక్షులలో నిద్దఱుముగ్గురు కలిసి యొక్క భిక్షుకుని చెడనాడుచు
అవమానింప మొదలిడిరి. అప్రతీకారుల బాధించుట యన్యాయ
మని అనుకొనువారే గాని చూడవచ్చినవారిలో నివారించుటకుఁ
బూనుకొనువా రెవ్వరును లేరైరి. ఆచార్యదేవుఁ డిది కనుఁ
గొనినవెంటనే, చేయెత్తి ఆగుఁ డాగుఁ డనుచు నా భిక్షుకునికడకు
ఱివ్వనఁ గదలిపోయెను. అతని ననమానించు దుండగులు
స్థిలి యొత్తిగిలిరి. అంతట నాచార్యదేవుఁ డా దుండగుల
మూఁకకు నాయకులైనవారిని బిలిచి వారితో మాటాడఁజొచ్చెను.
ఆచార్యదేవుని ప్రసన్నముఖమునుండి ఉద్ధతుల యౌద్ధత్యము
నణచివైచు నే యలౌకికశక్తియో ప్రసరించిన దనుకొందును,
ఉద్ధతులు వినతులైరి. జనములో గుసగుసలుసాగెను. పోదము
పదండు, అన్యాయము మన కేటి కనుకొనువారు కొందఱు.
ఉపగుప్తాచార్యునికి మన మిచటికి వచ్చితిమన్న సంగతి తెలియ
కుండ తప్పించుకొని దాటిపోవుద మనుకొనువారు కొందఱు.
ఆచార్యదేవుని దర్శనము లభించినది, నమస్కరించి పోవుద మను
కొనువారు కొందరు. ఇంతలో నాచార్యదేవునితో ప్రసంగించు
కలహనాయకులు తెల్లఁబోయిన మొగములతో, ఆరామప్రాకా
రమునుండి వెలువడి పోవలసినదిగా తమతమ అనుయాయులకుఁ
దెలిపిరి. ఇంచుకనేపటిలో ఆరామము తన సర్వదాపరిచితమైన
శాంతియందు నిమగ్న మయ్యెను. ఆచార్యదేవుఁ డనేకుల

నమస్కృతులఁ గైకొని గృహాన్ముఖుడయ్యెను. నేనును వారిని ఇంట దింపి తిరిగిపోవుదును గాక యని వెంటవచ్చితిని.

కుశాలుఁడు

అదేమో చిత్రము, మూఁకలయొక్క క్రోధమునకుఁగాని భక్తికిఁగాని మానవప్రకృతికి సహజమైన పరిమితి కనబడదు. అనేక జను లొక మూఁకగా నేర్పడినప్పు డొక విజాతీయమైన సత్త్వ మేర్పడు ననుకొందును. కాని యే సత్త్వమునకు సాధ్యమగును, ఆచార్యదేవుని ముఖమునందు పలుకబడకయు ఇంగిత రూపమున నిలిచియున్న ఆజ్ఞ సతిక్రమించుటకు ?

శ్రీమణకుఁడు

ఔనాను, వేయితలలజంతు ననఁదగు మూఁకయును ఆ యాజ్ఞ నుల్లంఘింపఁ జాలదు. ఆచార్యదేవా, నాకు సెలవైనం గుఁడు. మా కృతజ్ఞతను మే మెట్లు తెలుపుకొనఁగలము ! ప్రణామ మాచార్యదేవా ! (కాంచనా కుణాలులకు) నమస్కారములు నమస్కారములు.

(నిష్క్రమణము)

ఉపగుప్తుఁడు

నేటి వ్యవహారమున నాకు మిక్కిలి యనుమానము పొడ కట్టుచున్నది కుణాలా, ఎవ్వరో పనికట్టుకొని పురివెట్టి యీ పోరాటమును కల్పించినట్లు. ఒక రిద్దటికడ విన్న మాటలఁ బట్టి రాధాగుప్తుని కూటవ్యవహార మిందున్న ట్లాహించుచున్నాను. ఏటికో అతఁడు బాధ్యులకును బ్రాహ్మణులకును జగడములు పెట్టుట.

కాంచనమాల

తిష్యాదేవియొక్క ఆంతరంగిక మంత్రీయేనా ? తగు సతః ఘోషకైనను.

కుఱ్ఱాల్లుఁడు

బొనాను, వెఱుగుపాటు కల్గించును, అతని తీరు. ఆచార్య
దేవా, నే నెప్పుడును ఇట్టి అనుష్ఠాపిణిని జూచియెఱుంగను.
అతని నాశములందు రక్తము ప్రవహించు నని తోచదు ; మంచు
పేరుకొనియుండు ననిపించును. చల్లనచేతను, నునుపువలని జాటుడు
చేతను గగుర్పాటు గల్గించు సర్పముయొక్క స్పర్శవలెఁ
దగులును ప్రాణమునకు, అతఁ డెదుట నున్నప్పుడు. ఎంత కోపగించు
కొన్నను అతని కాష్టస్థభతకు భంగములేదు ; తనపని నెఱవేటు
టయే తనకుఁగావలసినది. అనుకొందును ఇట్టివారు కూటవ్యవ
హారములం దద్వితీయులని.

ఉపగుప్తుఁడు

నిజము కుఱాలా ! కాని కొన్ని సంవత్సరములబట్టియు
నితఁడు నిదితసర్పమువలె నున్నాఁడు. నాయనుమానము
నిజమే యగునేని, ఇతఁ డేదియో క్రొత్త తలపెట్టి యండ
నోపును

కుఱ్ఱాల్లుఁడు

ఆచార్య, ప్రకృతము వీడ్కొందును. కాంచనా,
ప్రయాణములోపల నిన్నొకసారి చూడఁగల ననుకొందును.

చ త్ర రాం క ము

రం గ ము—౧

రా జ ప్రా సా ద ము

(ప్రమద, రాధాగుప్తఁడు)

రా ధా గు ప్తఁ డు

ప్రమదా, దేవి యింకను రా దేమి ?

ప్ర మ ద

ఏమి చెప్పుదును, దేవి ఒక్కదినములో, ఒక్క రెప్ప పాటులో గుర్తుపట్టుటకు వీలులేకుండ తాటుమాటైనది. దేవి ఇదివఱలో, నే నీ సమయమునకువచ్చి యీపని నెఱవేర్తును అన్నచో ఇంక నిశ్చంక, ఆ సమయమునకు రావలసినదే, ఆ పని నెఱవేర్చవలసినదే. ఒకవేళ చూడుఁ డామూల నున్న జల ఘటికాయంత్రమైనను హెచ్చుతగ్గులగునేమోకాని, ఆపె నిశ్చీత సమయమున కెప్పుడును హెచ్చుతగ్గులులేవు. కాని యిప్పుడు సర్వమును వ్యత్యస్తమైపోయినది. ఆపె ఈ బాహ్యప్రపంచమును చూచుచున్నట్లే నాకు భాస మగుటలేదు. ఏమి చూచుచున్నదో, ఆ చూపులేని శూన్యదృష్టితో! ఎంతలో ఎంత మార్పు! మహార్హములైన కొన్ని వలువలు—వానిని తిరుగ మళ్లచేసినట్లు, ఇంక ఆ రంగేకాదు, ఆ రేఖలేకాదు! మఱియు ఈ విపర్యయ మంతయు కన్ను మూసి తెఱచునంతకాలములో, వలువను తిరుగమళ్లచేయుట కెంతకాలము పట్టునో సరిగా నంత కాలములో!

రా ధా గు ప్తఁ డు

కాని దేవి యిప్పు డెచ్చట నున్న దందువు ?

ప్ర మ ద

చంద్రశాలయందు, సౌధాగ్రిమున.

రాధాగుప్తః డు

మంచిది, ఐనచో ఆపె వచ్చుట కిం కొక కొంచెము తడవుండు ననుకొందును. కాని చూడుము ప్రేమదా, యెఱుఁగుదువా, రాజప్రాసాదమునందలి దుర్దినములు రాజసేవకులకు కనకవర్ణము కురియును. నిన్ను హెచ్చరించుచున్నాను, ఈ నాలుగు గోడలమధ్య నీవు కొంచెము కనులను చెవులను విప్పుకొని మెలఁకువతో సంచరింపవలయును. ఏమి కనఁబడునో, ఏమి వినఁబడునో అదంతయు నాకు పొరపడకుండ తెలుపవలయును.

ప్రమద

నాకు రాచకార్యములం దభిరుచి లే దని యెన్ని మాటలలో...

రాధాగుప్తః డు

ఆఁగు మాఁగుము, ప్రేమదా! అభిరుచివిషయ మాలోచించుట లే దిప్పుడు, ఆవశ్యక మని తెలుపుచున్నాను. చూడుము, దేవిచే కొన్ని క్లిష్ట కార్యములందు నియోగింపఁబడుదు ననుకొనుము. ఆ నియోగములకు హేతువులు నాకు తెలియకపోయినచో, అనుపూర్వ తెలియకపోయినచో, నా స్థితి మఱింత క్లిష్టమగును. ఒకవేళ చక్రవర్తి వచ్చినతర్వాత... ఏమి వికటింపఁగలదో... తెలిసినదా ప్రేమదా? కావున నీవు మెలఁకువతో విషయములు గ్రహించి నాకు తెలుపుచున్నచో... చూడుమిది చక్కని తరుణము, ఏ పది గ్రామములో సంపాదించవచ్చును.

ప్రమద

ఎందుకు పది గ్రామములు ?

రాధాగుప్తః డు

అనుభవించుటకు.

ప్రమద

పిల్లలా మేకలా అనుభవించుటకు, ఉన్నభోగము చాలదా?

రాధాగుప్త (డు)

పిల్లలు మేకలు ముందు కలుగఁగూడదా... భోగమునకు చాలుట యెక్కడిది? కాని చెప్పము క్రొత్తలేమైన కలవా?

ప్రమద

చూడుడు, నా కేమి తెలియఁగలదు? అసలు దేవి మిక్కిలి యస్వస్థురాలైనది నేడు, నిద్రనుండి లేచుట మొదలు. దానికి తోడు సరిగా ఈ సమయముననే మిక్కిలి చిత్తైన రాజవ్యవహారము లేవ్రా తటస్థించిన ట్లున్నవి. వాని విషయము మంత్రాంగము మీ తోడనే జరుగుచున్నది కదా. ఆ విషయము నా కేమి తెలియును? మిమ్ములనే ప్రశ్నించుచున్నాను, ఏవ్యవహారము లచే దేవి చిత్తమిట్లు వికలమైనది?

రాధాగుప్త (డు)

ఔను, మిక్కిలి చిత్తైన వ్యవహారములందే దేవియొక్క చిత్తము చిక్కుకొనినది.

ప్రమద

ఒకవేళ దేవికి ప్రతివక్షియై ఉవగుప్తాచార్యుడు అమాత్యులపైనను ప్రకృతివర్గముపైనను తన పలుకుబడిని నెఱపుచున్నాడా?

రాధాగుప్త (డు)

అనియే తోచుచున్నది. కాని యేమియు విస్పష్టముగాఁ జెప్పలేను. అతనిని మేక యనవలయునో నక్క యనవలయునో తెలియకున్నది ... అందు కనియే గదా నిన్నిపుడు హెచ్చరించి తిని, నాకు మెలకువగా వార్త లన్నియు నందించుచుండు మని.

ప్రమద

మీది అంతయు అడ్డదిడ్డము చూపు, వంకరటింకర
 మాటలు. చక్కని నిటారు మనుష్యునందు మీ కంటికి తిర్య
 గ్జంతువులు గోచరించును— ఇది యెవరి కర్మమో! కాని
 చూడుడు, దేవి యడుగుల చప్పుడువలె నున్నది. ఆఁ, (బైటికి
 చూపుచు) మీ రచట వేచియుండుడు. దేవి యాజ్ఞయైన
 తర్వాతఁ బిలుతును.

(రాధాగుప్తుఁడు నిష్క్రమించును)

రంగము—౨

(తివ్వరక్ష పరీక్షించును)

తివ్వరక్ష

ఏమి ప్రేమదా, రాధాగుప్తుఁ డింకను రాలేదా?

ప్రమద

కొంతసేపైనది వచ్చి; దేవి యాజ్ఞకై వేచియుండవలసి
 నదిగాఁ జెప్పితిని..... కాని చెలికత్తె చనవును కొంచెము
 పైరింపవలయును; నేటి దినముపై ఆపదలమేఘము వ్రేలియున్న
 ట్లున్నదేమి దేవీ, నా పాణమునకు? పొద్దుటి చికాకు కలగా
 వచ్చి, కలగా పోయిన దనుకొంటిని; ఎడఁద నెట్లో నిలువరించు
 కొంటి వనుకొంటిని. కాని యింతలో యీ వ్యవహారముల
 బెడఁద యేమి దేవీ? చూడు, నీ రూపము చూచినచో గుండె
 నీ రగును. ఎవరైన నీ కపకారము చేయుటకై కుట్ర చేయు
 చున్నారా, పన్నాగములఁ బన్నుచున్నారా?

తివ్వరక్ష

ఔను, పన్నాగములే...

ప్రమద

కాని దేవీ, స్వప్నముగాఁ జెప్పవేమి? సగము మాటచెప్పి, ఎందో మునిగిపోవుచున్నట్లుగుదు వేమి? చూడుము, దృష్టిమరల శూన్యమైనది, దేహ మంతయు మ్రాన్పడినట్లైనది! ఒకవేళ పొద్దుటి విషయము బైటపడు నని భయపడుచున్నావా, చక్రవర్తి వినఁగలఁడేమో యని...

తిష్ఠ రక్ష

లేదా భయము లేదు. చూడుము ప్రమదా, నీ కేమి తెలియును రాజకార్యముల చిక్కు?

ప్రమద

ఔను దేవీ, కాని యెవ్వరైన వెనుకటివలె పన్నాగములు పన్నుచున్నారా?

తిష్ఠ రక్ష

ఁట, వెనుకటివలె పన్నాగములా? ఔను.

ప్రమద

ఎవ్వరు దేవీ!

తిష్ఠ రక్ష

వెనుకటి వలెనే. (అన్యమనస్కురాలై.)

ప్రమద

ఇందాఁక కాంచన చందము చూడఁగా కొంచెము సందేహము కలిగినది, ఏమి దేవీ, ఉపగుప్తాచార్యుఁడు నీకు ప్రతిపక్షియై యేమైన ప్రవర్తించుచున్నాఁడా?

తిష్ఠ రక్ష

ఔనాను ప్రమదా, సరిగా నూహించితివ్వి. ఉపగుప్తఁడు నన్ను సింహాసనము మీఁదనుండి క్రిందికిఁ ద్రోయుటకై కుతం

తము చేయుచున్నాడు ! ఈ పర్యాయము పర్యవసాన మెట్లుండునో యని మిక్కిలి భయమగుచున్నదే ప్రమదా.

ప్రమద

నీ ముందట నెవ్వరును నెగ్గలేరు దేవీ, ఎందు కీ భయము ?

తిక్కరక్ష

నిజము ప్రమదా, ఐనను చెప్పలేను, ఎందుకోభయము భయముగా నున్నది. చూడుము, అన్యమనస్కురాలనై ఒక వేళ కొంచెము మెలకువ తప్పినా, నాచుట్టును ఎట్టిని మంటలెగయుచున్నట్లు కనబడును, రక్తప్రవాహములు వాటుచున్నట్లు తోచును. ఎవ్వరెవ్వరిపై రూపులు నన్ను వెఱపించుచు ఎదుట పొడమి గద్దించును. గాఢనిద్రలోపలినుండి వలె కేక పెట్టుటకు యత్నింతును; కాని కంఠము పెరిగిరాదు. ఇంతలో ఉలికిపడి మెలకువ గాంతును. ఇదంతయు నేదో అమంగళ సూచకముగా నున్నది ప్రమదా.

ప్రమద

ఔను దేవీ, మిక్కిలి భయమగుచున్నది...ఈ అమంగళ పరిహారమునకై శాంతికర్మలు చేయింతును దేవీ.

తిక్కరక్ష

రేపు చూతములే !... ఏమియు భయములేదు లెమ్ము. గడచినరాత్రి నిద్రలో చిత్తము కొంచెము చెదరినదనుకొందును; నేటి నిద్రలో నది కుదుటబడగలదు. నీవు పోయి రాధా గుప్తుని పంపుము; నీవు మటుకు పిలుపుమేరలో నుండుము, పని పట్టినపుడు పిలుతును.

ప్రమద

చిత్తము, దేవీ.

(నిష్క్రమణము)

రంగము—౩

(రాధాగుప్తఁడు పృథ్వీమను)

రాధాగుప్తఁడు

దేవీ, సేవకుని నమస్కారము.

తిష్ఠ్యరక్ష

కుణాలుఁడు నన్నుఁ జూచుటకు వచ్చునా ?

రాధాగుప్తఁడు

వచ్చును... వచ్చు ననుకొందును... సరిగాఁ జెప్పలేను.

తిష్ఠ్యరక్ష

ఏమి రాధకా !..... నీరు నమలకుము.

రాధాగుప్తఁడు

రాధకుని యపరాధము కేదు. చిత్తగింపవలయును, దేవీ. నిర్ణయముగాఁ జెప్పఁజాలను. కాని కుణాలుఁడు దేవికిఁ దెలియకుండఁ బాటలీపుత్రమునుండి కదలలేఁ డని మాత్రము చెప్పఁగలుగుదును. నూటుకన్నులతో నతనిని గాచుకొనియున్నాను ; అతఁ డిప్పు డెటు కదలినను నా దృష్టి వెంటనంటియే యున్నది.

తిష్ఠ్యరక్ష

తరువాత.

రాధాగుప్తఁడు

తరువాతి విషయమును దేవి యాజ్ఞాబలముచేతనే ఫలోన్ముఖమైయున్నది. దేవీ, ఈ జగమునందు జరుగు ఘటనములు ముందుగా కారణజగమున నిర్ణయింపఁబడి యుండునందురు. అచటి నిర్ణయమునకు తిరుగులేదు, జరిగి తీరవలసినదే. అట్లే దేవి యాజ్ఞ కారణజగమునందలి యాజ్ఞ, జరిగి తీరవలసినదే. వలసినది కొంచెము కాలవ్యవధానము మాత్రము.

తిష్ఠ రక్ష

నీ స్తోత్రచంక్రమణము ననుసరించుట కిప్పు డవకాశము లేదు. రాధకా, విషయ మేస్థితియం దున్నదో విశదముగాఁ జెప్పుము.

రాధాగుప్తఁ డు

మహాప్రసాదము దేవీ ! ఉపగుప్తాచార్యున కీ రాష్ట్రమునం దెట్టి గౌరవప్రపత్తులుకలవ్రా, చక్రవర్తి కతనిపై ఎంత మన్ననయో దేవి దివ్యచిత్తమునకుఁ జెలియకపోదు. అతనిని జిక్కించుకొను విషయమునఁ జాల సావధానముగాఁ బ్రవర్తింప వలయును. ప్రకృతము శౌద్ధభిక్షుకుల విషయమున బ్రాహ్మణుల వెడల లించుక రగులుకొని యున్నవి. ఇది మన కుపయోగించు నని యూహ చేసితిని. బిగివినాలుక లేని భిక్షుకుఁ డొకఁడు బ్రాహ్మణుల నించుక మేరమీటి యధిక్షేపించెను: “ ఓ బ్రాహ్మణులారా, బ్రహ్మముఖమునుండి మీ పుట్టుకయని విష్ణువేంకటకుండు. ఏ కాలమున బ్రహ్మముఖమునుండి మీరు పుట్టుచుండిరో, ఆ కాల మొకప్పు డుండిన నుండేగాక. ఇప్పుడు మిగిలిన యందఱును ఏవిధమున జన్మించుచున్నారో, ఆ విధముననే మీరును ” అని. నిజము నిష్ఠురము. ఆ కారణమున బ్రాహ్మణులు క్రుద్ధులైరి. కాని యా సోమరుల కోరిక మేమి కార్యకారియగును ? ఈ సందర్భమున నేను కొందఱిని గుప్తముగా పురికొల్పితిని, శౌద్ధభిక్షువుల నేమైనను సరే శిక్షింప వలయు నంటిని. దానిమీఁదట బ్రాహ్మణులు కొందఱు తమ బలగముతో నారామముమీఁదికిఁ బోయిరి ; కలహ ముపక్రమించిరి. నే ననుకొన్నట్లు ఉపగుప్తాచార్యుండును అచటికి వచ్చెను. కార్య మింతవఱకును నే నూహచేసినట్లే జరిగినది ; కాని సరిగా నెప్పు డుపకరింపవలయునో, అప్పుడే కొంచెము పెడతిరిగినది. చిన్న యుద్ధము జరుగుననుకొంటిని ; ఆ మిషచేత ఉపగుప్తాచార్యుని ఇఱికించుటకు వీలగు ననుకొంటిని ; కాని అతనిని జూచుట

తోడనే బ్రాహ్మణుల పొరుష మంతయు ఎగిరిపోయెను. భిక్షువులపై కక్షతీర్పుకొన వచ్చినవా రతనికి నమస్కారములు చేసి మఱిలిపోయిరి.

తిష్ఠ రక్ష

ఈ సోది యంతయు నిప్పు డేమి ప్రయోజనము? ఇప్పుడు కార్యము నెట్లు సాధింప నెంచితివి?

రాధాగుప్తఁడు

ఈ యానుపూర్వీ తెలియనిది దేవికి నా యుపాయము బోధపడదని యిదంతయు మనవి చేసికొంటిని. దేవి యాజ్ఞకు వశంపడుడు కాఁడేని, ఇప్పుడు పగువ్తాచార్యుని మనపై శంక పడకుండ మాయముచేయవచ్చును. తమ కక్ష నెఱవేఱకుండ అడ్డము వచ్చిన ఆచార్యునిపై బ్రాహ్మణపక్షమువారే పగతీర్పుకొని రని లోకులయందనుమానము సిరముచేయుట సులభమగును.

తిష్ఠ రక్ష

ప్రచండుడవు, రాధాగుప్తా!

రాధాగుప్తఁడు

దేవి యంగీకరించినచో నొక ప్రశ్న యడుగుదును.

తిష్ఠ రక్ష

అడుగుము.

రాధాగుప్తఁడు

“ఆ ఉపగుప్తాచార్యుడు నా త్రోవ కడ్డముగా నిలబడి నాడు. మంచిగా తప్పుకొనఁడేని అతనిని తొలఁగింపవలసి వచ్చును రాధాకా” అని నా కాజ్ఞాపించితివి కదా దేవీ, ఆ ముదుసలిమేఁక దేవి త్రోవ కడ్డ మగుటెట్లు?

తిష్ఠ రక్ష

ఓహో, నీ కాసందేహము కలిగిన దేమి?... అతఁడు కాంచన యను వలను బన్నుకొని పొంచియున్నాఁడు, కుణాలుని చేతఁజిక్కించుకొని యల్లుని జేసికొనుటకై.

రాధాగుప్తుఁడు

అహో! ముదుసలిమేకకును ఎంత మురిపెపు పోకడలు!

తిష్ఠ రక్ష

మఱియు కుణాలుఁడును వలయందుఁ జిక్కుకొనినాఁడు! అతఁడైహిక విముఖుఁడనియు, ఎప్పుడో కాషాయమును గట్టుననియు లోకమున వాడు. ఎంత యాశ్చర్య మెంత యాశ్చర్యము, కాంచనమాల వలలోఁ జిక్కినాఁడు కుణాలుఁడు!

రాధాగుప్తుఁడు

దేవీ, ఈ తోలుతిత్తి సంగతి ఇంచుక యెఱిగిన యెవ్వరు యావనుల వైరాగ్యమును విశ్వసించురు? ఇందాశ్చర్య మేమియును లేదు దేవీ!

తిష్ఠ రక్ష

నీకు మతి లోపించుచున్నదా యేమి రాధకా!.....ఇందాశ్చర్యము లేదందువేమి?...అభిజాత్యము విచారింపవలదా?

రాధాగుప్తుఁడు

వలయును దేవీ, ముమ్మాటికిని వలయును. నే నావిషయమును గమనింపనైతిని; యావనుల వైరాగ్యము సులభముగా విఱుగుటయందాశ్చర్యము లేదంటిని.

తిష్ఠ రక్ష

పోనిమ్ము. ఇప్పుడిది ప్రసక్తముకాదు. నీ వీరేయియిచటికి ఉపగుప్తాచార్యుని దీసికొనిరమ్ము; రహస్యముగా, ఎవ్వరికిని దెలియకుండ, నమ్మకమైనసారిని వెంటఁ గొనిపోమ్ము. వారిలో

నెవ్వరికేని చూచిన సంగతులను బ్రలపింపఁ జేయు దురదనాలుకలున్నచో, మూలఘాతముగా చికిత్సచేయఁబడునని అంటఁజెప్పము. తెలిసినదా?... ఉపగుప్తాచార్యున కేమియు శంక కలుగఁగూడదు, సుమా ! ఆతఁ డిచటికి వచ్చిన ట్లేవరికిని దెలియకుండ, చూడుము, ఆ గుప్తద్వారమునఁ దీసికొనిరమ్ము.

రాధాగుప్తఁడు

దేవి చిత్తము.

(నిష్క్రమణము)

(ప్రమద ప్రవేశించును)

ప్రమద

దేవీ, బోధాయనుఁడు ప్రతీహారముకడ వేచియున్నాఁడు.

తిష్ఠ్య రక్ష

(అన్యమనస్కురాలై) బోధాయనుఁ డెవ్వరే ?

ప్రమద

ఏ లోకమున నున్నావు దేవీ, బోధాయనుఁ డెవ్వరని యడుగుచున్నావు ! మఱచితివా యేమి, చక్రవర్తి యంగరక్షకుని ? చక్రవర్తి పంపున నీ కడకు వార్తతో వచ్చినాఁడు.

తిష్ఠ్య రక్ష

ఏమి, చక్రవర్తి పంపెనా ? వెంటనే ప్రవేశపెట్టుము.

(ప్రమద నిష్క్రమించును)

రంగము—౪

(బోధాయనుఁడు ప్రవేశించును)

బోధాయనుఁడు

దేవికి జయము, జయము !

తిష్ఠ్య రక్ష

జయము తర్వాత నుద్దోషింతువుగాక, వార్తలు ముందు తెలుపుము.

బోధాయ నమః

చక్రవర్తి రేపు సూర్యోదయసమయమునకు రాజధాని
యందుఁ బ్రవేశించును.

తిష్య రక్ష

ఇది యేమి, ఇది యేమి? ఇంత ఆకస్మికముగా, ఇంత వార్త
తెలియకుండ !

బోధాయ నమః

భయ మేమియు లేదు దేవీ. చక్రవర్తి కళింగరాజు
నోడించి విజయియై వేంచేయుచున్నాఁడు.

తిష్య రక్ష

జయమును దెలుపుటకై వార్తాహరు లెవ్వరును రారై రేమి?

బోధాయ నమః

చక్రవర్తి తానే అందఱికంటె ముందు పాటలీపుత్రమును
జేర నుద్దేశించి వార్తాహరులను బంపలేదు.

తిష్య రక్ష

ఆఁ, సేనలను విడిచి ముందువచ్చుట దేనికని ?

బోధాయ నమః

అంతయును జ్ఞేయము దేవీ. వివరముగాఁ దెల్పుదును,
చిత్తగింపవలయును. కళింగదేశమున జరిగిన యిట్టి ఘోర సంగ్రా
మమును జగ మింతనఱకును చూచియుండదు కళింగాధిపతి తన
రాజ్యమును రక్షించుకొనుటకై లెక్కలేని సేనల నాయత్తము
చేసికొనియుండెను. దక్షిణావధమునందలి రాజులందఱో అతనికి
సాయముగా వచ్చిరి. మనకుఁ గప్పము గట్టక మచ్చరించిన
కళింగాధిపతి మహావీరుఁడు దేవీ, ఇట్టి వీరు నింతవఱకును జక్ర
వర్తి యెదుర్కొనలేదు. అతని శౌర్యసాహసములచే అతని
సేనలు ఉన్నదానికి నూఱురెట్లు హెచ్చైతోఁచెను.

అపజయ మన్న నేమో యెఱుంగని యశోకచక్రవర్తి ప్రళయరుద్రుడై ఆ కళింగసేనలను దాకి, మూడు దినములు హోరాహోరి చీల్చి చెండాడెను. ఆహవదోహముచే నుగ్మిడైన యా ప్రచండమూర్తి మునుమున నిలువబడు యోధుడు లేడయ్యెను. నూలువేల కళింగవీరులు యుద్ధమునఁ బ్రాణములఁ గోల్పోయిరి ; నూటయేబదివేలమంది ప్రాణములతో మనకుఁ జిక్కిరి ; ఇక అంగవికలులైనవారి సంఖ్య యంత యని యంచన సేయుటకైనను సాధ్యముకాదు. మన సేన లీ జయముచే మత్తోన్మత్తములయ్యెను ; కాని చక్రవర్తి మహావిపాదమున నిమగ్నుఁ డయ్యెను. యుద్ధక్షేత్రమునఁ దన ఖడ్గధారనుండి మృత్యువును వెదజల్లిన చండాళోకుడు ఒక్కముసూరములో తన యుగ్రమూర్తిని విరమించెను. అలౌకిక కరుణావేశముచే నావిష్టుఁ డయ్యెను.

దేవీ, తాను యుద్ధమునం దొనరించిన ప్రాణిహింసకుఁ జక్రవర్తి యెంత ఖిన్నుఁ డయ్యెనని చెప్పుదును ! ఎట్లు సెప్పుదును దేవీ, ఆ దేవతాహృదయమునం దనుభూతమైన యనుశయవేగము ! మహాపురుషుల మోదభేదము లమోఘములు. తమ నిర్దిష్ట ప్రయోజనముల నవి వారి జీవితములయందు దోహదము చేయక గొడ్డుపోవు. ఇక సాధారణులందా ? దేవీ, వారలనుగూడ మోదభేదము లాక్రమించును ; కాని శిథిలసంకల్పమును నిర్వీర్యము నగు వారి దైనందినజీవిత మను మరుభూమియం దవి గలిసిపోయి నిష్ప్రయోజనము లగు ననుకొందును.

తివ్వరక్ష

చక్రవర్తిభేదమునకు పర్యవసానము ?

బోధాయనుఁడు

చిత్తగింపుము దేవీ, కళింగయుద్ధము ముగిసిన తరువాత మేము చూచిన పరమాశ్చర్యమైన వృత్తమును నేలయొక్క

యే చెఱుగునందును, ఎవ్వరును చూచియుండరు. దేవతలేని చక్రవర్తియొనరించిన యా చర్యయొక్క యాదార్య సౌందర్యములచే ముగ్ధులై మోఁకారింతు రనుకొందును. జయముచే తబ్బిబ్బెయున్న సేనలను బారులు తీరిపించి, జగద్వీరుడైన యశోకుఁడు వారి సమ్ముఖమున, తన మహాజయ మింకను కనుల ముందు గట్టియుండఁగనే శత్రుసన్యాసము గావించెను. శత్రు జయము వలదు, ఇంక ధర్మజయము, అని తన సంకల్పమును ప్రసన్నమైన శాంతస్వరమున సేనలకు వినిపించెను. దేవీ, వర్షధారా తూళితమైన ప్రభాతముయొక్క స్వచ్ఛభావ మా స్వరమునందు. ఆ స్వరము దేశముల యెల్లలచే వెనుకకుఁ గొట్టఁబడక, సార్వజనీనమైన హృదయవాక్కునం దెల్ల జనులకును తన సందేశమును వినిపింపఁగలదని యనుభవించితిని ; నిశాంతముమీఁదినుండి నిశాంతముమీఁదికి నిశ్శబ్దముగా దుమికి యుదయించు నుషస్సువలె, బర్పరతచే చీకటియైన శతాబ్దముల మీఁదుగా దుమికి దుమికి, కాలముయొక్క పుణ్యావకాశముల నా స్వరము భాస్వరము చేయఁగల దని దృష్టించితిని. దేవీ, చండాశోకుఁ డొక్క షణ్ణములో లోకము నశోకము చేయు మహావ్రతము గైకొన్న కరుణామయుఁడుగా మాఱినాఁడు.

శిష్యరక్ష

ఔను, ఔను. ఒక్క షణ్ణము చాలును, స్వభావములు కొత్త యాకారములఁ దాల్చుటకు, విపర్యస్తము లగుటకు. స్వభావములు దినదినమును క్రమక్రమముగా మెల్లమెల్లగా మాఱునని తెలియని వా రనుకొందురు ; నిజము కా దది. మంచికిఁ గాని చెడుగునకుఁ గాని మాఱుట కొక్క షణ్ణము చాలును— తూర్పుమొగ మై యున్నవాఁడు గిఱుక్కునఁ దిరిగి పడమటిమొగమై నిలువఁబడినట్లు ! కాని బోధాయనా, పై నేమి జరిగినది ?

బోధాయనుఁడు

దేవీ, అమాత్యులును సేనానాయకులును ఏమేమో అద్భుతముగాఁ జెప్పకొనిరి ; చక్రవర్తికి యుద్ధావసానమున బుద్ధ భగవానుఁడు ప్రత్యక్ష మయ్యెనని; దేవతలకుఁ బ్రియదాసుఁడనై నేల నాలుగుమూలలకును ధర్మశ్శోధిని గొంపొమ్మని యాదేశించె నని; ఆ కారణమునఁ జక్రవర్తి శస్త్రమును జాటవిడిచి శరణ త్రయమును జేకొనియెనని. ఆ నాఁడు కురుక్షేత్రము పుణ్య త్క్షేత్రమైనది, దేవీ, అర్జును నాదేశించుటకై అందు ధ్వనించిన భగవద్వాణికారణమున ; నేఁడీ కళింగక్షేత్రమును పుణ్యక్షేత్ర మైనది, చక్రవర్తి ఇందుఁ బడసిన బుద్ధాదేశముచే!

తరువాత నో దేవీ, తానే ముందు రాజధానియందుఁ బ్రవేశింతు ననియు, యుద్ధజయము నుద్దేశించి కాక తన ధర్మ జయము నుద్దేశించియే యిచట నుత్సవము జరుగవలయుననియుఁ ఆ కారణముచే ముందు వార్తాహరుల నెవ్వరిని బంపవలదనియుఁ జక్రవర్తి యాజ్ఞాపించెను. దేవికడ కిదివఱకే జయవార్తతో వార్తా హరులు రాకపోవుట కిది కారణము. చక్రవర్తి పాటలీపుత్రమునకు పదిక్రోసుల దూరమం దుండఁగా దేవి కీ వార్త తెలుపు మని నన్ను ముందు విడిచెను. సేన లన్నియు వెనుకఁబడి యున్నవి. తనతో వచ్చు కొద్దిమంది యాశ్వికులతోఁ జక్రవర్తి సూర్యో దయసమయమునకుఁ బాటలీపుత్రమునఁ బ్రవేశించును.

తిష్ఠ రక్ష

అశోకుని యాగమనము మహామాత్యున కెఱిగింపుము; వల సిన సన్నాహ మంతయుఁ జేయవలసిన దని నా మాటగాఁ జెప్పుము— చక్రవర్తిని పురప్రవేశము జేయించుటకై యెదురుగాఁ బోవు దళము వెంటనే సజ్జకరింపఁబడుఁగాక.

బోధాయనుఁడు

చిత్తము దేవీ!

(నిష్క్రమణము.)

(ప్రమద ప్రవేశించును.)

ప్రమద

దేవీ, కుణాలుఁడు నీ దర్శనముకొఱకై వేచియున్నాఁడు.

తిష్ఠరక్ష

ఏమైన విశేషములు దెలిసికొంటివా?

ప్రమద

ఇంచుక ప్రస్తావించితిని దేవీ, కుణాలునితో. తా నత్యవసరముగాఁ బాటలీపుత్రమునుండి వెడలనున్నాఁడనియు, ఆ కారణముచేత దేవి సందర్శన మొకసారి ప్రయాణములోపలఁ జేసికొని పోవుటకై వచ్చెననియుఁ జెప్పినాఁడు.

తిష్ఠరక్ష

చూచితివా ప్రమదా, ఇక నాకేమియును భయములేదు. ఆకస్మికముగా బయలుదేరి దీర్ఘయాత్రలు గావించు నాచారము కుణాలున కలవడియున్నది ; అతఁడు ప్రవాసియై యుండగా ఆపద యొక్క ఆశంకయేనియు లేదు.

ప్రమద

నిజము దేవీ ; కాని బోధాయనుఁడు వచ్చెనుగా, వార్త లేమి ?

తిష్ఠరక్ష

యుద్ధమున జయము, చక్రవర్తి రేపు రానున్నాఁడు.

ప్రమద

అట్లైనచో చక్రవర్తిని జూచుటకు కుణాలుఁ డాఁగిపోవును!

శిష్య రక్ష

అఁగినను వెంటనే పయనమై పోవునట్లు చూతునులెమ్ము. అదెట్లైనను భయములేదు. ప్రమదా ! చూడుము, వెలుపల చూడుము, చీకటి దట్టమైనది. నీ విఁక నింటికిఁ బొమ్ము... ఇఁక నీతో నా కేమియును బని లేదు లే ! మరలఁ గలిసికొందుము. ఎప్పుడు ? ప్రొద్దున రమ్ము ప్రమదా, ఒక్క మాట నన్ను కౌఁగిలించుకొనుము. నీ హృదయమెంత సరళమైనదే ప్రమదా ; చూడు మెందుకో నేఁడు నీ మీఁది ప్రేమ మంతయును ఒక్క సారిగా నా హృదయమును గదలించుచున్నది ; ఈ రాత్రి యంతయు మన మిద్వరమును కలిసి మాటలాడుచు కాలక్షేపము చేయవలయునని కోరిక పుట్టుచున్నది. కాని..... యెట్లు సాధ్యమగును ? నా కీ రేయి కొంత పనియున్నది !... .. చక్కవర్తి స్వాగతమునకై సంసిద్ధురాలను కావలయును. పోయిరమ్ము ప్రమదా, పోయిరమ్ము.

ప్ర మ ద

నేటి ప్రొద్దున భయపెట్టిన యమంగళ మంతయు శమించినది దేవీ. మఱియుఁ జక్కవర్తి రేపు రానున్నాఁడు ; ఇఁక నీ విపక్షుల తంత్రము లేమియు సాగిరావు. మఱియును చక్కదనముల మాటగట్టు నీ నుదురు క్లిష్టములైన రాజకార్యములచే నిఁక గీతలు గీయఁబడదు. దేవీ, చూడుము, పనులని రాత్రి యంతయు జాగరణము చేయకు మేమి ! నేను పోయివత్తును. సర్వ శుభములను మనకు రేపటి దినము తోడ్కొని రాఁగలదు.

(నిష్క్రమణము)

రంగము—౫

(కుణాలుఁడు ప్రవేశించును.)

కు ణా లు ఁ డు

మాతృచరణములకు నమస్కారములు.

తి వ్య ర క్ష

అనుగ్రహింపఁబడితిని కుణాలా, నీ యాగమనముచే...
అనుగ్రహింపఁబడితిని, అనుగ్రహింపఁబడితిని.

కు ణా లు ఁ డు

దేవి యాజ్ఞను పాలించుట తప్పనిసరి యగుటచే వచ్చితిని.

తి వ్య ర క్ష

తప్పనిసరి యనియే వచ్చితివి...ఎఱుంగుదును... కాని ఈ
దీనురాలి ఈ క్షుద్రసంతోషమునకే ఘాతకలిగింతువేమి కుణాలా!
ఎంత అకరుణమైనది ఈ జగము! చూడుము, నా యీ సంద
ర్భము వెలువలినుండి చూచు నీకు ఒక తీరుగాఁ గనఁబడు
చున్నది తీరు దప్పిన తీరుగా. పోనిమ్ము. నాకు, లోపలి
నుండి చూచు నాకు, ఎట్లు కనఁబడుచున్నదో జగమున కేమి తెలి
యును? ఎట్లు తెలుపుదును? ఐనను తెలుప యత్నింతును. నా
కన్నులు కోరికచే పూడిపోయిన వనకుము. అది నిజముకాదు.
ప్రత్యుత నా దృష్టి యిప్పుడు విశదమైనది. ఇప్పుడు నా కన్నుల
కేమి కనఁబడుచున్నదో తెలుపుమందువా, జగముయొక్క కఠో
రత, అన్యాయము, అజ్ఞానము. నిజము కుణాలా, జగము నా
బోంట్ల విషయమున మంచిచెడుగుల నిర్ణయింపఁజాలదు. ఎట్లు
నిర్ణయింపఁగలదు? నా కోరికయొక్క తీవ్రత నే మెఱుంగును?
నా కోరిక విఫల మగునేని నా జీవితము విఫల మగు నని జగ
మెట్లనుభవింపఁగలదు? ఆ యనుభవము గల నేను నిర్ణయింప
వలయును, జగమున కేమి తెలియును? సాధారణమునకుఁ దప్పి

యున్నది, కావున తప్పు— ఇది జగముయొక్క నిర్ణయము. బౌరా, ఇది యెంత దుర్జయము కుణాలా ! కోటానుకోట్లు పెక్కు కోటానుకోట్లుల ఛీ ఛీల యొక్క భారము నా తలపై మోపగలరు ; కాని నా ప్రాణమునకు విశేషముగాఁ గన్నడు యధార్థము వారి కెట్లు తెలియును ? ఒడలు జలదరించును, లోకమంతయుఁ గలిసి ఒక్కరియెడఁ గావించు నీ భయానక దౌర్జన్యమును దలపోసినచో !

కుణాలుఁడు

మఱచితివా దేవీ, లోకమున కీ విషయము తెలియఁజాలదని అభయమిచ్చితిని. పర్వతములేనియు తమ శిఖరములను లోనికిఁ దిగుచుకొనుఁగాక, ఇచ్చినమాటను కుణాలుఁడు దిగఁ ద్రావఁడు. ఇంక ఈ విచారణవలన నిప్పుడు ప్రయోజనమేమి ?

తిష్ఠ రక్ష

ప్రయోజనము లే దందువా ? నీకు లేకపోవచ్చును, కాని నాకు ప్రయోజనమున్నది. నా హృదయతలమునఁ బూడ్చి యున్న రహస్యమును బెఱికితివి ; ఇప్పు డా హృదయమున నింకేమున్నదో నీకుఁ దెలుపవలయును. లేదా, నాయెడ నెంత యన్యాయము చేసినవాడ వగుదువు ! నా హృదయము నంతయును జూడఁగలిగినపైని నన్నే మన్నను అనుము.

కుణాలుఁడు

ఏమందును దేవీ, ఏమఱియున్న హృదయమును దహింపఁజేయు రాగాగ్నుల వై పరీత్యమందును. ఈ ఘోరవిపర్యాసమునకుఁ గారణమైతి నను లజ్జచే, నత్త తన గుల్లలో వలె, నా ప్రాణమంతయుఁ దన కోశములోనికి మగిడిపోయి లీనమగుచున్నది...

తిష్ఠ రక్ష

అపత్రపురాలను కుణాలా, నేల చీలి నన్నేటికి మింగివైవదని నేను కోరుకొనవలసినది. కాని నేల నన్ను మింగివైవక

పూర్వము న న్నొక్కమాటు నీకు వ్యక్తముచేసికొన వలయును. మృత్యువిధమైన యీ నిర్భాగ్యహృదయముయొక్క చరమాభిలాషను మన్నింపుము. రాగాగ్నుల వై పరీత్యమంటివి కాదూ? కావచ్చును. కాని రాగాగ్నులం దీ యధార్థ మున్నది, అవి జీవితమును జెఱిసిడికొనియున్న కృత్రిమ బంధనములఁ గాల్చి వైచును. రాగాగ్ని నా హృదయముయొక్క కృత్రిమ బంధనములను గాల్చినది. ఔను, చెప్పనిమ్ము. నీకును నాకును నడుమ నభ్యంతరముగా నంగీకరింపవలసిన సందర్భ మేమియు గోచరింపదు కుణాలా !

కు ణా లు : డు

దేవత లెవ్వరి వినాశము తలపెట్టుదురో, మున్నుండు వారి బుద్ధిని సంమోహపఱుతురని విందుము. నీ రాగవిపర్యాసముచే స్వచ్ఛమైన మాతృభావమునం దెల్లకాలమునకును మచ్చగలిగింపకుము దేవీ !

తి స్వ ర క్ష

నా యెడ మాతృశబ్దమును వ్యవహరింపకుము. కుణాలా, పార్థింతును, ఆజ్ఞాపింతును. కృత్రిమధర్మములచే అయధార్థముగా నారోపింపఁబడిన పదములసాయమున మసి పులుమకుము న్నాపై. నీ జనకుడైన చక్రవర్తికిఁ బట్టమహిషిని; ఒప్పుకొంటిని. అదియైనను ఇదివఱకు; ఇంక కాఁజాలను—నీచే నిరాకృతురాల నయ్యును, నేను మాతృభావమునెడ ద్రోహముచేయుట లేదు కుణాలా; నే నేమైనను అగుదును గాక, అది మఱుకు గాదు.

కు ణా లు : డు

ఈ ధర్మములను కృత్రిమము లని యీరడింపకుము దేవీ, హింసితములై హింసించును. వీని యధార్థ మొక్కట మనుష్యబుద్ధి గోచరింపక పోవచ్చును; ఐనను అనతిక్రిమ్యములు. మానుష్యకముయొక్క కారణచిత్తమందలి నిగూఢతలము వీనికి

జన్మస్థానము. బుద్ధితో వీనిని కృత్రిమములని యెగురఁగొట్ట వచ్చును, కాని మంచికో చెడుగునకో మానుష్యకము యొక్క మహాచక్రమునందుఁ జిక్కికొనియున్న ఈ ఎవ్వఁ డేనియును వాని నతిక్రమించెనా, వ్యతిక్రమము నోర్వని యా ధర్మము లతని యందే లేవనెత్తును, అతనిని ధ్వంసముచేయు శక్తులను.....

తి స్మ ర క్ష

ఆగు మాగుము. ఆ ధ్వంసముచేయు శక్తులతో యుద్ధ మంగీకరించితిని. వానినే నేను ధ్వంసముచేయఁగల నని ప్రతిజ్ఞ చేయుచున్నాను—నీ ప్రేమ యొక్క బలమున్నచో. ఆ బలము నా కిచ్చి చూడుము, జయమాంగల్యము తనకుఁ దానై వచ్చి నా మెడపై వ్రాలదేని, నా వక్షము సలంకరింపదేని ! చూడుము నా జీవిత మప్పుడు వికసింపదేని, ఫలించదేని !

కు ణా లు ఁ డు

దేవీ, ఈ దోషకథనము బాధ నెంతకాలము విధింతువు ?

తి స్మ ర క్ష

వలదు, పోనిమ్ము, నీ వన్నదానికి బదులు చెప్పితిని మాత్రము. కాని కొంచెము సైరింపవలయును కుణాలా, నిత్య ఘృధితురాలనై, సతతాసంతుష్టియొక్క ప్రచండభారముచేత కుంగుడుపడి, జీవత్ప్రేతమువలె ఈ జీవిత మను రుద్రభూమి యందల్లాడు మని నాకు విధించితివి. ఇంత బాధను నీవలన ననుభవించు నావలన నీవును కొంచెము బాధ ననుభవించుట యన్యాయము కా దనుకొందును.

కు ణా లు ఁ డు

దేవీ, ఇందు నీయెడ నేను చేసిన యపరాధమేమి ?

తి స్మ ర క్ష

బౌరౌరౌ, అపరాధమా ! చూడుము, వశీకరణముయొక్క అశబ్దమంత్రములనువలెఁ బ్రసరింపజేసి, నీ చుట్టును సమ్మోహన

పరివేషమును నిర్మించు నీకన్నులు— వాని యపరాధమెఱుంగవుగా కుణాలా! నీవు రాకమునుపు, నిజముచెప్పుచున్నాను, నా హృదయముగ్రిమైనది. నాహృదయము నెట్లు దళితము చేసితివో అట్లు నిన్నుఁ జేయఁదలఁచుకొంటిని. కాని నీన్నుఁ జూచినతరువాత, నీ 'దృష్టియొక్క సంతోషమును తిరిగి యనుభవించిన తరువాత, మరల నబలనైతిని, మరల బేలనై నా జీవనదేవతకడ వరము వేడుకొనుచున్నాను.

కుణాలుఁడు

దేవీ, దేవీ; ఇక నిట నిలువఁజాలను, నాకు సెలవొసంగుము.

తిప్పరక్ష

ఏకఘనమైన శిలపు కుణాలా; కానిమ్ము, ఆమూర్ధవము చాటున వజ్రకఠినమైన హృదయమును దాఁచుకొనియున్నావు... చూడుము నాకే భయమగుచున్నది, ముందేమి కాఁగలదో యని... ద్వేషముగా పరిణమించిన ప్రేమవంటి యుగ్రివిష మే, మహాసర్పముయొక్క ఫణమునందును లేదు. ...పోనిమ్ము మరల నొకసారి తెలుపుచున్నాను. కుణాలా, కొంచెము సావధానముగా వినుము. ఏండ్లతరబడి దీర్ఘయుద్ధమునందు నన్నీడించిన దీప్రేమ, ఎంత యుగ్రిమైనదియో యోజించుము! దానిని దోసివేయుటకై నా సర్వశక్తిని వినియోగించితిని; చేతనైనదికాదు. ఇప్పుడు నా శక్తియొక్క తుదియూర్పు విడిచితిని. ఇక సమర్థింపలేను కుణాలా! చూడుము, ఇక అశోకుని పట్టమహిషిని కాను. ఈ శరీర మింక నొరుల స్పర్శ సహింపఁజాలదు. కొనిపోమ్ము, నన్నిక నేలయొక్క కొనలకుఁ గొంపొమ్ము. నీ సాహచర్యమే నా సామ్రాజ్యము. చూడుము, నీకై ఈ ఐశ్వర్య లోభమును గూడ వీడితిని... కనులు మూసికొనకుము. నా వేదనయెడ గుడ్డివిగాకుము... కొంచె మాఁగుము కుణాలా,

అప్పుడే ప్రత్యుత్తర మీయకుము ! ఏ మని ప్రత్యుత్తరింతువో భయమగుచున్నది ! కొంచె మనుభవింపనిమ్ము ఈ స్వల్పసమయమును, కొంచెము జీవింపనిమ్ము ఈ కొలది క్షణములపాటు, నా మృత్యువును నిర్ధారణచేయు నీ పలుకు వెడలకపూర్వము. — ఇంచుక ఆశయు కలదు కుణాలా, న న్నుద్ధరింతు వని, నాకు జీవితదానము చేయుదువని. ఈ యాశను కొంచె మాస్వాదింపనిమ్ము... మృత్యు వెంత భయంకరమైనది ! చూడు మీ తీవ్రవేదన నింకొక రనుభవించి యుండరు; ఐనను మృత్యువుయొక్క శూన్యము కంటె నిదియే నయమేమో యనిపించుచున్నది. మృత్యువు వాతః ద్రోయకుము నన్ను; చూడుము, చక్కగా నాలోచించుము. ఏ మందువు కుణాలా, చెప్పుము. ఎందుకు ఈ వృధా కాలహరణము ? ఎందుకు ఈ దురాశతో వేగుట, ఎందుకు నరకయుగములైన ఈ క్షణములు ? చెప్పవేమి కుణాలా, వెంటనే చెప్ప వేమి, ఏ మందువు ?

కు ణా లు : డు

• ఔను దేవీ, ప్రతిక్షణమును నాకును ఒక్కొక్క నరకయుగమువలె నున్నది. నాకు నెలవిమ్ము. నా ప్రయాణతరుణ మాసన్నమైనది. ఇక నాకు సమయములేదు. ఘోరమైన మారనైనయమును నిర్జించిన బుద్ధభగవానుడు నిన్ను రక్షించుగాక. (పోబోవును)

తి ప్త ర క్ష

(దారి కడ్డపడి) పోకుము కుణాలా, ఇక నాకును సమయములేదు. ఎటుఁగుదువా, చక్రివర్తి సూర్యోదయమునకు పురమునఁ బ్రవేశింపనున్నాడు.

కు ణా లు : డు

ఎట్లు దేవీ, చక్రవర్తికి క్షేమమా ? ... దేవీ, ఇక నన్ను వెంటనే పోవనిమ్ము. చక్రివర్తికంటఁ బడఁజాలను.

తిష్ఠ్య రక్ష

చక్రవర్తికి డేమము. కాని నీ కొక్కటియే డేమో పాయము కుణాలా. చక్రవర్తిని జూడుము, చక్రవర్తికి జెప్పము, నన్ను వధ్యశిల కంపుము. లేదేని

కుణాలు డు

నా యిచ్చిన మాటను విశ్వసింపుము దేవీ !

తిష్ఠ్య రక్ష

నీ యిచ్చిన మాట ! నేను భయపడుచున్నాననుకొంటివా, చక్రవర్తికి దెలుపుదు వని, లోకులతో పలుకుదువని. ఎవరికి దెలిసినను భయములేదు కుణాలా, భయమును వీడితిని. ఇంక పిఱికిపందను కాను; చక్రవర్తి కెదురుగా బోయి కేక పెట్టుదును, నేను కుణాలుని వలచితిని, న న్నేమిచేసినను చేయుమని. ఆ భయము లేదు, పోనిమ్ము. నాకును సమయాభావము. ఎఱుంగుదును, ఎఱుంగుదును, ఏకారణముచేత ఈ ప్రాణదారణ మైన నా యాశ్రోశము నీ చెవిని జొరకున్నదో. నీహృదయము మరగియున్న తావు నెఱుంగుదును. ఎఱుంగుదును ! నీ ప్రేయసిని.

కుణాలు డు

దేవి యాశీర్వాదమును బడయు నుత్సुकతతో కాంచనమాల తెలిపెనని వింటిని.

తిష్ఠ్య రక్ష

అహా, నా యాశీర్వాదముగా ! ఇదిగో ! నీకును కాంచన మాలకును వివాహము జరుగనేరదు. నే నంగీకరింపను, చక్రవర్తి నంగీకరింపనీయను. ఎఱుంగుము కుణాలా, ఇది పట్ట మహిషియొక్క పలుకు.

కుణాలు డు

దేవీ, అన్యాయమును పలుకకుము, నా జీవితానందమును నేలంగలుపకుము

తి స్మ ర క్ష

బొనా, చెప్పము, చెప్పము! ఎట్లెట్లు ?

కు ణా లుఁ దు

దేవీ, దేవీ, మాయీ ప్రేమ కడ్డము తాళుటకు ప్రపంచమున కధికారము లేదు. జీవి యొక్క జీవితృష్ట కా దిది దేవీ, ప్రాణముల క్షుధకాదు. హృదయము పైకి రాగజ్వాలలఁ ద్రోలుటకై అనువులలోనుండి వినరికొనివచ్చు చిచ్చుగాడ్పు గాదిది. సృష్టి కాధారమైన మైత్రీభూమమున ప్రవేశ మిచ్చు మాయీ హృదయమైత్రీ—ఎట్లు తెలుపుదును నీకు! నీయెడఁదయందు జాలి కల దేని మా బాట కడ్డపడకుము దేవీ, ప్రార్థింతును.

తి స్మ ర క్ష

పసికందువు కుణాలా, నా యెడఁదయందు వేటాక దేని కేని తా వెట్లుండును? ఎవ్వరి ప్రేమలు క్షుద్రములో వారి యెడఁదలయందు తావుండును, జాలికి, మంచిచెడ్డల విచారణకు, అపవాద భయమునకు. ఏ పాదముల కడ నీ సర్వస్వమును కానుకగా నర్పించితివో, ఆ పాదములచే నీ కానుక తన్నివైవఁబడుట— ఇంతకంటె ఘోరతరమైన యవమానము వే తే ముండు నందువు? ఆ యవమానభయమునకే ఈ నా యెడఁదయందు తావులేనప్పు డింకొక భావమునకు తా వెక్కడిది కుణాలా! కానిమ్ము... మఱియు నన్ను శాంతింపఁ జేయుటకుఁ గాదూ, మీ ప్రేమాత్మప్రేమయొక్క వర్ణనము చేయుచున్నావు నా ముందు! నా కాపాదమస్తకమును చిచ్చుముట్టించి, ఎగసి యెగసి నాల్కలుక్రోయు మంటపడగలతో నన్ను ముట్టడించుటకు నీ కింతకంటె చక్కని యుపాయము వే టొక్కటి దొరకదు కుణాలా!

కుణాలుఁడు

మహాచక్రవర్తియగు నశోకుని పట్టమహిషివి దేవీ, నిన్ను నీవు స్మరించుకొనుము. లోకమునందున్న విశాలతమమైన సామ్రాజ్యమును శాసించు సింహాసనముపై నర్థభాగము నాక్రమించితివి దేవీ, నిన్ను నీవు శాసించుకొనుము. నీ హృదయము యొక్క దారుణవిపర్యాసకారణమున నా దారి కడ్డమురాకుము... దేవీ, దేవీ, నిన్నెట్లు ప్రసన్నురాలిని జేయుదును? కాంచనమాల నీ యెడ నేమి యపరాధము జేసినది? ఎట్లు ప్రార్థింతును దేవీ, నిన్ను? అనుగ్రహింపుము.

తిష్ఠ రక్ష

నాకు సమయములేదు కుణాలా, నిష్ప్రయోజనముగా బేలపడియెడ వెందులకు?

కుణాలుఁడు

దేవీ, కానిమ్ము. ఇక పాటలీపుత్రమునుండి కదలను. చక్రవర్తిని రానిమ్ము, చక్రవర్తికి నిజము తెలుపుదును. ఇక మోమోడను. శంకించుచుంటిని దేవీ, ఎట్లు వావిడిచి తండ్రిముందీ చెడుపలుకు పలుకుదునా యని, ఈ యలుఁగును తండ్రి హృదయమునం దెట్లు గుచ్చుదునా యని. ఇక శంక నుడిగితిని. శంకలకు సమయము దాఁచినది.

తిష్ఠ రక్ష

హద్దు తప్పుచున్నావు కుణాలా! భయపెట్టుచున్నావుగా నన్ను! కానిమ్ము, చక్రవర్తిని రానిమ్ము. ఎఱుఁగుదువా, నారూపలావణ్య మింకను చక్రవర్తి ముదిహృదయముపై నధికారము సాగించుచునే యున్నది. చక్రవర్తి దృష్టికి నీవే దోషి విగాఁగనఁబడునట్లు చేయఁగలనేమో, జాగ్రత్తసుమా! కానిమ్ము నీ యిష్టమువచ్చినట్లు కానిమ్ము. ఇక పోమ్ము.

కుణాలుఁడు

క్షమింపుము దేవీ, తట్టుకొనలేక తప్పిపలికితిని. పాటలీ పుత్రమునుండి సూర్యోదయమునకుఁ బూర్వమే బయటపడుదును. చక్రవర్తికిట్టి యన్యాయము వినిపించు వెగటుపనికి నాకు సాహసము లేదు. అనుగ్రహింపుము దేవీ, కాంచనమాలికే యపకారమును గావింపకుము. ఇదిగో నా ప్రణామము స్వీకరింపుము. ఇంక నాకు సెలవిమ్ము పోవుచున్నాను. (నిష్క్రమణము).

తిష్ఠ రక్ష

కుణాలా, కుణాలా ! ఆఁగు మాఁగుము. రమ్ము, రమ్ము.

కుణాలుఁడు

(ప్రవేశించి) ఇంకేటికి దేవీ ?

తిష్ఠ రక్ష

పోకుము, పయనమైపోకుము. వినుము. చెప్పము, కాంచనమాలకు నీ హృదయ మర్పితమైనదిగా ?

కుణాలుఁడు

ఔను దేవీ, ప్రసన్నురాలవు కమ్ము; ప్రతిఘటింపకుము. నేటి నృత్యంతము నొక దుఃస్వప్నముగాఁ దలపోసెదను; మఱచెదను; చక్రవర్తికిఁ దెలియనీయను. ప్రసన్నురాల వగుము దేవీ!

తిష్ఠ రక్ష

కుణాలా, చక్రవర్తి వచ్చుటతోడనే నీకును కాంచనకును వివాహము జరుగఁగలదు. పయనమై పోకుము...

కుణాలుఁడు

దేవీ, దేవీ, ధన్యుడను. ఇదంతయు నన్నుఁ బరీక్షించుటకుఁ జేసితివా దేవీ! నా యార్జవమును, నా ప్రేమను బరీక్షించుటకై చేసితివా దేవీ! ఎంత విషమపరీక్ష, ఎంత ఘోరపరీక్ష! ఊహించితిని, ఇదంతయు నేదియో మిథ్యాకల్పనయని! ధన్యుఁ

డను దేవీ, ధన్యుడను! నా ప్రణామమును గైకొనుము, నన్నాశీర్వాదింపుము !

తిష్ఠ రక్ష

ఆగుము కుణాలా ; ఇంకొక విషయమున్నది .. నీ చైత్రదాని కియ్యకొనవలయును ...

కుణాలుఁడు

ఇయ్యకొందును, అదేమిలెక్క. ఆహా, ఎంత విషమపరీక్ష చేసితివి దేవీ !

తిష్ఠ రక్ష

ముందు వినుము కుణాలా !... చూడుము, నే నడుగఁబోవు దానికంటె, ఆడుదానికి అధికమైన యవమానముండదు, పరాభవముండదు ... ఐనను సర్వమును సహించి యడుగుచున్నాను. నీ ప్రేమయందు కాంచనమాల భుజింపఁగా మిగిలిన శేషమును, ఉచ్చిష్టమును నా కొనఁగుము, నాకుఁ జాలును, తృప్తిపడుదును.

కుణాలుఁడు

బౌర్రారా, వినఁజాలను. దేవీ, యే మిది తుది కిట్లు పరిణమింపఁ జేసితివి. అమంగళమంతయు శమించిన దనుకొంటిని. మరల నీ తలఁపరాని జగుప్సయందుఁ బడఁద్రోయుదు వేమి ? వినఁజాలను దేవీ, ఇక నీ కిచ్చయగునేని నీ వ్యాఘ్రీస్వరూపమును బైటపడఁజేయుము.

తిష్ఠ రక్ష

పడగ నెత్తిన పామును కాలఁదన్నుచున్నావు కుణాలా !

(కుణాలుఁడు నిష్క్రమించును)

తిష్ఠ రక్ష

బౌర్రారా, నా హృదయమును విషపూరితము చేసిపోయితివి కుణాలా ! ఏ ఆడుదియును నోటితో పలుకలేని పలుకును

పలికించితివి! ఇంత యవమానము నెట్లు సహింతును! ఇన్నేండ్ల బట్టియు నాహృదయమునందు గుప్తమై యున్న ప్రేమకై బ్రదికి తిని, ఇంక దేనికై బ్రదుకుదును? జయతూరీధ్వనులతో చక్కని వర్తి పురమునఁ బ్రవేశింపకమునుపే నా మహాప్రయాణమును గట్టవలయును. అక్కటా, అగుఁగాక! కాంచనా, నీ సౌఖ్య సాధాగ్యమును సహింపఁజాలను. నా కసి తీర్చుకొనుటకై ఇప్పుడు నే నేమి చేయఁజాలను? బ్రదుకనున్నవారికి భయము; మృత్యువు కొఱకు మూటగట్టికొని యున్న నాకు సాధ్యముకాని దేమి? ఔరా, కాంచనా, ఆ చక్కనికన్నులందలి ప్రేమప్రసారము నంతయు నీవు గ్రోలుదు వనుకొనుచున్నావుగా!

(గుప్త ద్వారమున నవ్వుడు)

(ఉలికిపడి) ఎవ్వరది! చక్కనివర్తి కానోపునా! ఏమిచేయుదు నేమిచేయుదును! ఎవ్వరికిని దెలియకుండఁ జక్రవర్తి అప్పుడే వచ్చియుండునా! సాధ్యముకాదు. (మరల చప్పుడు) ఐనను వేగిరపడి వచ్చెనేమో! చక్రవర్తి నెట్లు చూతును, ఔరా, ఈ యుంగరములోని విషము ద్రావుదునా? (మరల చప్పుడు) ఐనను తలుపు తీసి చూతునుగాక!

(రాధాగుప్తుఁడు ద్వారమునందు నిలబడును)

రాధాకా! నీవా, మఱచితిని.

రాధాగుప్తుఁడు

ఏమి దేవీ, అంత ఉలికిపడి చూచితివేమి?—భూతదర్శన మైనట్లు!

తిష్ఠ రక్ష

ఏమియులేదు, నీ మాట మఱచితిని. ఏమి చేసికొని వచ్చితివి?

రాధాగుప్తఁడు

దేవి యాజ్ఞ శిరసావహించి, ఉపగుప్తాచార్యుని దోడ్కొని వచ్చితిని.

తిష్ఠ రక్ష

ఇంత జాగ్రత్త దేమి ?

రాధాగుప్తఁడు

దేవీ, ఆచార్యుఁడు కాంచనమాలతో ప్రసంగమున నుండెను. ఆపె వీడ్కొనువఱకును దూరమున వేచి యుండవలసి వచ్చినది. తర్వాత దేవి యాజ్ఞను దెలుపుచు ఉన్నవాని నున్నట్లు గుప్తముగా ఇచ్చటికిఁ గైకొని వచ్చితిని.

తిష్ఠ రక్ష

ఓహో, సరి. (కొంచెముసేపాలోచించి) ఆచార్యుని బ్రవేశపెట్టుము.

రాధాగుప్తఁడు

చిత్తము, దేవీ ! (గుప్తద్వారమున నిష్క్రమణము, ఉపగుప్తునితో మరల నా ద్వారముననే ప్రవేశము)

రంగము—౬

తిష్ఠ రక్ష

ఉపగుప్తాచార్యా ! ప్రణామము.

ఉపగుప్తఁడు

నిత్యసౌభాగ్యవతివి కమ్ము ! దేవీ, ఏ కారణముచేత నన్నింత తొందరగాఁ బిలిపించితివి ?

తిష్ఠ రక్ష

క్షమింపవలయు నాచార్యా, రేయి యింత గడచిన తర్వాత ఊమ్ములఁ గదలించినందులకు. అవసరమగు కార్యముండి

పిలిపించితిని. చెప్పుదును. కాని బౌద్ధారామముపై ధూర్త బ్రాహ్మణులు దాడిగా వచ్చి రని వింటిని ?

ఉపగుప్తుఁడు

ఔను దేవీ, కాని యపకార మేమియును జరుగకయే అర్థతయును మాటు మణగినది.

తిష్ఠరక్ష

ఔను, వింటిని, మీ రాకకారణముననే అపకారము నివారితమయ్యెనని. మిక్కిలి కృతజ్ఞురాలను, ఈ సంక్షోభ మీ విధముగా మానిపినందులకు. ఔను, మీ పలుకు పలుకు నందును సర్వభూత సౌహార్దముయొక్క సువర్ణ రేఖ ; ఎవ్వరి నాకర్షింపదు, ఎవ్వరిని వశముచేసికొనదు ! కాని ఆచార్యా, ప్రకృతము మీ కొఱ కంపినవని యింకొకటి. చక్రవర్తి యుదయమునకుఁ బురమునఁ బ్రవేశించును. చక్రవర్తి కళింగ సేనల నోడించి జయ మార్జించి వచ్చెనని వార్త వచ్చినది. మఱియు యద్ధావసానమునఁ జక్రవర్తికి బుద్ధభగవానుఁడు ప్రత్యక్ష మయ్యెననియు, చక్రవర్తి సేనల సమ్ముఖమునందు శస్త్రసన్యాసము గావించెననియుఁ దెలిసినది. ఆ కారణమునఁ జక్రవర్తి కెదురేగు దళమున కగ్రమున మీరుండుట మిక్కిలి ప్రశస్తమని తలపోసి, మీరైక యింత రేయి యైనను కబురంపితిని.

రాధాగుప్తుఁడు

(మిక్కిలి వ్యగుఁడై) దేవీ...

తిష్ఠరక్ష

ఆగుము రాధకా !

ఉపగుప్తుఁడు

ధన్యుడను దేవీ, ధన్యుడను. ఎన్నాళ్ల కోరిక ఈనాఁడు నెఱవేఱినది ! అహా, ఈ మహాదినముకొఱకై యీ జీర్ణ శరీరమున

నాయీ పాణములు కనిపెట్టుకొనియున్నవి; చక్రవర్తిని జూచు
టకై నా హృదయ మాతురపడుచున్నది. దేవీ, ఈ నీ బహు
మానముచేత మిక్కిలి ధన్యుడను !

తి వ్య ర క్ష

అచార్య, వెంటనే బయలుదేరవలయును. ఇంక నా
యాజ్ఞతో నవసరములేకయే వలయు సన్నాహముతో ఈక్షణమే
ప్రయాణము కావలయును.

ఉ ప గు ప్త : డు

చిత్తము దేవీ, ధన్యుడను.

(నిష్క్రమణము)

రా ధా గు ప్త : డు

ఇది యేమి దేవీ, అర్థ మగుటలేదు ! బోనులోఁ జిక్కిన
యెలుకను విడిచినట్లు చేసితివి ! ఎంత ప్రయత్నము చేసితిని బోను
లోనికి రప్పించుటకు ! ఇంక ఉపగుప్తాచార్యుడు నీ తోవలోనుండి
తప్పుకొనుట కంగీకరింపజేసి, “ రాధకా, ఇతని నీ లోకమునుండి
తొలగింపుము ” అని ఆజ్ఞాపింతు వనుకొంటిని. అట్లుకాక, “ ప్రణామ
ముపగుప్తాచార్య, చక్రవర్తి కెదురేగువారి కగ్రయాయవి
కమ్ము ” అని ఈ ఆతతాయని బ్రార్థించితివి ! అర్థ మగుటలేదు
దేవీ, అంతయు తలకిందులుగ నున్నది ! చక్రవర్తి యింత
యాకస్మికముగా వచ్చుట మఱియొకటి— నా మనస్సునకు దిగ్భ్రమ
కల్గుచున్నది.

తి వ్య ర క్ష

చక్రవర్తి యాకస్మికముగానే వచ్చుచున్నాడు ! నేనును
ఇంతకు మునుపే వింటిని. వార్తలు లేమిచే ఒకట చక్రవర్తి
కపాయమని కూడ శంకించితిని... కాని అదంతయు ఇప్పుడెందుకు ?
ఇప్పుడు నా ఎత్తుగడ చేసినదంతయును తాఱుమాఱైనది. నీ మన

స్సనకుఁ దగిలిన దిగ్భ్రమ కొంత వదలినదనుకొందును... చక్ర
వర్తి యిట్లాకస్మికముగా రాకుండెడిచో నేను తలపెట్టిన పని కొం
తకాలము పట్టెడిది; దాని కుపగుప్తాచార్యుఁ డవరోధమగునేని
అతని నవరోపణము చేయుటయు అవసరమయ్యెడిది. కాని
యిప్పుడు చక్రవర్తి యాగమనము నా పనిని కొన్ని ఘడియాల
లోనికి అదిమివేసినది. నాకీ సమయమున ఉపగుప్తాచార్యుఁ డూర
లేకున్నఁ జాలును. అతనిని బంపివేయుట కింతకన్న చక్కని
మార్గము వేతేముండును? ఆ కారణముచేత బోనును దెఱచివైచి
తిని. అదిగాక నీవు చేసిన మహాప్రయత్నమేమి రాధకా? బాద్ధులకును బ్రాహ్మణులకును పోరాటము క్రొత్తగా నీవు సృష్టిం
చిన దేమి? అది సహజమే యైనది. కాని ఉపగుప్తుఁ డాతతాయి
యంటి నదియెట్లు?

రా ధా గు ప్తుఁ డు

జనతపై నింత యద్భుతమైన యధికారముగల పురుషుఁ
డాతతాయియే యగును దేవీ, ఇది రాజనీతి. ఇంతపలుకుబడిగల
పురుషులు రాజాధికారమున కాటంకము కాఁగలరు. అకారణ
ముగనో సకారణముగనో ఇట్టివారిని దొలఁగింపవలయును దారి
నుండి, అవసరమైనచో నీ లోకమునుండి.

తి వ్య ర క్ష

కావచ్చును, రాధకా; కాని చక్రవర్తి వచ్చులోపల
నొక కార్యము జరుగవలసియున్నది. అది నీవు నిర్వహింప వల
యును. అది అకార్యమైనను.....

రా ధా గు ప్తుఁ డు

సంసిద్ధుడను, దేవీ! నేవకు తిది కార్య మనియు అకార్య
మనియు వివేచన చేయరాదు. స్వామియొక్క యాజ్ఞచే నెట్టి
యకార్యమైనను నేవకునకు కర్తవ్య మగును. స్వామి కర్మచారు
లుపకరణములు మాత్రము. మంచిచెడుగు లనుభవించుటకుఁ

గాని వివేచించుటకుఁ గాని వారికిఁ బ్రత్యేకముగా నొకహృదయము గాని, చిత్తము గాని యుండరాదు.

తి స్వ ర క్ష

(స్వప్నమగ్నయై) కాని చేయఁగలవా? చేయుటకు ముందు జంకుపుట్టదా, చేసిన తర్వాత పశ్చాత్తాపము కలుగదా? చూడుము రాధాగుప్తా, యేండ్లుగడచినవి, పట్టమహిషి నగుటకై యెన్నో చేయవలసివచ్చినది. మొదట ముదుసలిచక్రవర్తి యగు బిందుసారుఁడు, తర్వాత నా జ్యేష్ఠసపత్నులగు ననంధి మిత్ర, దేవరక్షిత తలఁచుకొన్నచో ఒడలు జలదరించును..... ఔరా, మహారాజ్ఞీకిరీటమును జేతఁబట్టుకొని గృహములే ఆగృహముతో హీనకులజాతనైన నాపై వలయములు దిరుగునప్పుడు నే నేమి చేయఁగలను? ... అభిజనలక్షణము లేని నా యీ చేతియందు విధి యింత సుస్పష్టముగా అభిషేక రేఖ నేల గీయవలయును? కాని రాధకా, నీ కేమియు అనుతాపము కలుగుచుండదా?

రా ధా గు ప్త (డు

దేవీ, నా యంతఃసాక్షికి కూటసాక్ష్యము గఱపితిని. ఒకవేళ కూటసాక్ష్యము చెప్ప నని పట్టుబట్టినచో అస లా యంతఃసాక్షి నే అంతర్ధానము చేయింతును. దేవీ, మాకును జంకును పశ్చాత్తాపమును ఉన్నచో మా పను లెట్లుసాగును, రాజకార్యము లెట్లు నిర్వహింపఁబడును? యంత్రములవలె, లేదా మహా భూతములవలె హృదయశూన్యము. జనపదముల నొక్కకొన నుండి యింకొక కొనవఱకును దహనము చేసివైచిన తరువాత, అగ్ని యెప్పుడేనియు కంట తడిపెట్టునందువా దేవీ? వఱదచేత కోటాసుకోటుల జీవులను మింగివైచిన తరువాత, జల మెప్పుడే నియు వేడినిట్టూర్చుల విడుచునందువా దేవీ?

తిష్ఠ రక్ష

కాని నీటియొక్క ద్రోహము తెలియకుండ దొంగపాటున వచ్చి యాక్రమించును ; ఉపరిభాగమున నేమియుఁ జెలియదు; దాని యగాధతలమం దెట్టి ఘోరరహస్యములు కలవో. కాని యగ్నియొక్క ధ్వంసము ప్రత్యక్షము. ధ్వంసముచేసినచో అగ్నివలె ప్రత్యక్షముగాఁ జేయవలె ననుకొందును ఇది యేమి విచారణ, ఎందుకుఁజేయుచున్నాను? ఓహో, అదియా, నీ వేదో యంటివి, అగ్నినిగూర్చి, జలమునుగూర్చి. ఇది యప్రో సక్తము, పోనిమ్ము. నే నాజ్ఞాపించినది నిర్వహింపుము. ప్రతి ఫల మేమైనఁ గోరుము, ఇత్తును. సమయాభావము నాకు. శీఘ్రముగా జరుగవలయును.

రాధాగుప్తఁ డు

ప్రతిఫలమున కేమిగాని దేవీ, అవశ్యము నిర్వహింతును. ఆజ్ఞాపింపుము దేవీ. ఐనను దేవికిఁ జెప్పికొందును. నాకుఁ జాల కాలముబట్టియు నొక కోరిక కలదు, దేవియొక్క ప్రసాదముచే అది నెఱవేఱఁగలదు. ఇదిగో, దేవీ, ఈ భూర్జపత్రముపై దాన పత్రమును వ్రాసితిని. ఇందలి ఈ పది గ్రామములు నా కిచ్చి నచో నా వార్ధక్యము నిరుపద్రవముగా సాగిపోఁగలదు. ఇక దీనికిఁ గావలసినది, దేవి చేవారిలును, రాజముద్రికయు.

తిష్ఠ రక్ష

ఏదీ దానపత్రమిమ్ము. (లోని కక్ష్యలోనికిఁ బోయి తిరిగి వచ్చి) ఇదిగో చేవ్రాలును, రాజముద్రికయు.

రాధాగుప్తఁ డు

మహాప్రసాదము దేవీ ! ఆజ్ఞాపింపుము.

తిష్ఠ రక్ష

ముందు కుణాలుఁడు రాజధానినుండి పలాయితుఁడు గాకుండఁ జూడవలయును.

రాధాగుప్తఁడు

దేవీ, పలాయితఁడు కాజాలఁడు. నా యనుచరుల కిది వఱకే యాజ్ఞాపించితిని, కుణాలుని వెంటాడి యుండవలసిన దని, అతఁడు ప్రయాణమునకు సంసిద్ధుడై యున్నచో నాకు ముందుగా వెచ్చి తెలుపు మని. నా యాజ్ఞ మఱలింపఁబడనంతవఱకును కుణాలుఁడు దృష్టిపథమునుండి తప్పిపోజాలఁడు. మఱచితిని, కుణాలుఁడు దేవీసందర్శనమునకై వచ్చెనా?

తిష్ఠ రక్ష

వచ్చెను.

రాధాగుప్తఁడు

ఆజ్ఞాపింపుము... దేవీ, కుణాలుఁడు దేవీయెడ నేమైన అపరాధముచేసెనా, లేక కాంచనమాల కతఁడు చిక్కఁకుండుటకా, యేమియుఁ దెలియకున్నది.

తిష్ఠ రక్ష

మహాపరాధము గావించినాఁడు. అదంతయు నీ కెందుకు? ఆజ్ఞానిర్వాహకుఁడవు మాత్రము నీవు.

రాధాగుప్తఁడు

క్షమింపుము దేవీ, సేవకుని చాపల్యము క్షమింపుము. ఆజ్ఞాపింపుము.

తిష్ఠ రక్ష

ఆజ్ఞాపించుచున్నాను, వినుము. కావలయును, కుణాలుఁడంధుఁడు కావలయును! అదియును వెంటనే! వినఁబడినదా, తెలిసినదా!

రాధాగుప్తఁడు

ఇదియేమి విపరీతము దేవీ!

తిష్ఠ రక్ష

విపరీతమా రాధకా, నీబాహుపాదముల నంటఁగట్టించి

హిరణ్యబాహుండుఁ బడఁద్రోయింతును. ప్రవాహముమీఁద ననాయాసముగా సాగరతలమును జేరఁగలవు. అచటినుండి నీ వీ జీవితమునఁ జేసినకర్మలకు ప్రతిఫలముగాఁ జేవ్రాలుతో రాజ ముద్రికతో నీ భోగమునకై ఈయఁబడియున్న రసాతలమును సుల భముగాఁ బ్రవేశింపఁగలవు. విపరీతముగా రాధకా ! నీ వీ ప్రతి ఫల మనుభవింపుము; ఇంకొక రాధకుఁడు నా యాజ్ఞను నిర్వ ర్తింపఁగలఁడు !

రా ధా గు ప్తఁ డు

దేవీ, అపరాధమును సైరింపవలయును.

తి వ్య ర క్ష

రాధకా, నాయాజ్ఞ నక్షరశః నిర్వర్తింపవేని జాగ్రత్త ! నీ విదివఱకుఁ జేసిన ప్రతికార్యమును జక్రవర్తికిఁ దెలియఁ జేయు దును. నా విషయమున నేను భయపడుటలే దెఱుఁగుదువా ? నా మృత్యువునకు నేను సంసిద్ధురాలను. నేను వట్టి బెదరింపులు బెదరించుదానను కా నెఱుఁగుదువుగా ! న న్నవనరముగా రేపితివా, నీకు వధ్యశిలయే గతి.

రా ధా గు ప్తఁ డు

ప్రసన్నురాలవు కమ్మ దేవీ, మన్నింపుము. ఎవరి నేనియుఁ జంపివేయుట సులభము దేవీ. కొలఁది క్షణముల పని మాత్రము. చాటునుండి సూటిగా నొక కత్తిపోటు ; లేదా సువారమునందు కనఁబడనంత చిన్న విషపుఁబలుకు; పని కడుచక్కఁగా పరిష్కారమగును. కాని కన్నులు పెఱుకుట- కొంచెము చిక్కుపని.

తి వ్య ర క్ష

(స్వప్నమునందుండివలె) మిక్కిలి చిక్కుపని. నాకు సాధ్యమే కా దనుకొందును. ఒకవేళ, రాధకా, క్షణాలువి సువి స్ఫారములైన కన్నులు నిన్నును వివశము చేయునా, నీ చేతి నశ

క్రము చేయునా? రాధకా, కుణాలుని కన్నుల నెప్పుడైనను పరిశీలించి చూచితివా? నీ కేమైనను విలక్షణము గన్పడెనా?

రాధా గుప్తుఁడు

దేవీ, చూడకేమి? చాలమాములు చూచితిని. కాని, విలక్షణ మేమున్నది దేవీ? కొందఱికన్నులు - కోసగా నుండును, కొందఱి వించుమించు గుండము; మఱికొందఱివి...

తిష్ఠ రక్ష

శుద్ధ మూర్ఖుడవు, రాధాగుప్తా! విలక్షణము లేదందువా? మనుష్యుని సత్తయంతయు కన్నులలోఁ దెలియును. అట్టి కన్నులను నేను చూడలేదు. లోపల నిర్బంధింపఁబడియున్న ఆత్మ యొక్క గవాక్షములవలె... జౌరా!...నే నిష్ఠ డేమంటిని?

రాధా గుప్తుఁడు

ఏమో గవాక్షములని!

తిష్ఠ రక్ష

సరి, సరి, సమయములేదు. పొమ్ము. వెంటనే న్నాయాజ్ఞను నిర్వర్తింపుము.

రాధా గుప్తుఁడు

చిత్తము దేవీ, కనులు పెఱికింపు మందువా, లేక యేదేని విషాపధి సహాయమున.....

తిష్ఠ రక్ష

చీ, తుచ్చుడా, ఈ తుచ్చ వివరములన్నియు నన్నడిగెదవేమి? ఎట్లో నిర్వర్తింపుము. నాకుఁ గావలసినది, కుణాలుఁ డంధుడు కావలయును. అతని కన్ను లీ రేయివలె కారుచీకటి కావలయును! కాంచనమాల మోము నతఁడు చూడలేక పోవలయును! తెలిసినదా? అది నాకుఁ గావలసినది, అది నాకుఁ గావలసినది?

రా ధా గుఁ త్త డు

తెలిసినది దేవీ !

తి స్మ ర క్ష

కుణాలుని బస యెక్కడ రాధకా ?

రా ధా గు త్త డు

మఱచితివా దేవీ ? దేవి యాజ్ఞప్రకారము దేవియొక్క యుద్యానభవన మాతనికి బసగా నీయబడినది.

తి స్మ ర క్ష

ఔను మఱచితిని. కానిమ్ము, నా నికుంజగృహ మచటికి చేరువ. కాని నేను చూడవలయును ఇర్వురను !..... చూడుము రాధకా, నీ పని నీ పుద్యానభవనము సమీపమున నిర్వర్తించుము. నా నికుంజగృహమునం దుండి నేను నీ నిర్వాహమును గమనింపఁగలను, తెలిసినదా ? మఱియు అంధుఁడైన కుణాలుని కాంచనమాల చూడవలయును, తెలిసినదా ? నా హృదయమున కదియే శాంతి. చూడుము, నీ పని యగుటతోడనే కాంచన యచటికి వచ్చునట్లు చేయవలయును. కుణాలుఁ డత్యవసరముగా కబురంపినట్లో ఏదో పన్నుము. సాహసురాలు, రాఁగలదు ! సమయము నన్ను వెనుచఱచి వైపడుచున్నది. పొమ్ము.

రా ధా గు త్త డు,

దేవీ, కుణాలుని వలచితివా ?

(తెర)

పంచమాంకము

రంగము—౧

(ఉద్యానము)

(కాంచనమాల ప్రవేశించును)

కాంచనమాల

ఈ రేయి తుదిజామున, కన్నులందు కారుచీకటి కాటుక పోదివిన ట్లగుచున్నది. కుణాలా, కుణాలా, ఏ అలజడి కలుగుటచే ఇంత తొందరకబురు పంపితివి? తండ్రియు ఇంట లేడేమి! ఏదో మహాపద యని ప్రాణము తల్లడిల్లుచున్నది.

(తివ్వరక్ష నల్లని ముసుంగిడుకొని కాంచనమాలను దూర దూరముగ వెంటాడియుండును. ప్రేక్షకుల కొక్కొక్కసారి కనబడుచుండును. మరల మరల మాయమగుచుండును.)

ఔరా, ఎవ్వరో నన్ను వెంటాడి వచ్చుచున్నట్లున్న దేమి? ప్రాణికి జీతటియం దెంత భయము! వెన్ను జలదరించును; అవకారము తలపెట్టిన యెవ్వరో వెనుకవెనుక వచ్చుచున్నట్లు తోచును. కాని తిరిగి చూచినచో చీకటి తప్ప మఱేమియును లేదు!

కుణాలా, ఈ రేయి నన్నభిసారికను గావించితివే! కాని యీ యభిసారమున కెట్టి దారుణ దురవసానము వేచియున్నదో కదా!

తివ్వరక్షకు నేడు నా హృదయమున జాబ్బల్యచూనమై ప్రకాశించు ప్రేమరహస్యమును దెలిపిన తర్వాత, అపే ముఖము మలినమై పోయెను; నన్ను ద్వేషదుశ్చతువుతో జూచెను; కృద్ధమైన విషసర్పమువలె బుస్సున నిట్టూర్పులు విడిచెను. ఒకవేళ నిది తివ్వరక్షయొక్క సర్పచేష్టితము కాదుకద! నా సౌభాగ్యము నంధు తన విషపుంజాటును వేయలేదుగద!

ఒకవేళ కుణాలుఁడు తివ్యరక్షచే నాజ్ఞాపింపఁబడినా యెడఁ
బేమనంతయు దిగఁద్రావి నా కా విషయము చెప్పటకై పిలి
పించి యుండునా ! బౌరారా.....కాదు... కానేరదు. తివ్య
యెంత రక్కసిపట్టు పట్టినను నా కుణాలుఁ డంత దారుణమున
కొడఁబడునా ? అసాధ్యము, అసాధ్యము ! త్నమింపుము కుణాలా,
త్నమింపుము; నీ యెడ నన్యాయము తలపోసితిని, నా యీ త్నద్ర
హృదయము యొక్క త్నద్ర చేష్టితము కుణాలా, నా యీ శంక.
శంకింపని, ప్రక్షింపని, సహజమైన పరమ విశ్వాసము మనుజహృద
యమున కలవడుట యెంత కష్టము ! నీ వంటి దైవతము నెడఁ
కుణాలా, శంక దోహము. త్నమింపుము, త్నమింపుము. నీ ప్రేమ
నేనాటికిని శంకింపను.

చీకటి చేతనా లేక హృదయభారముచేతనా మార్గమింత
దీర్ఘమైనది? ఇచ్చటికి నమీషముననే తివ్యరక్ష ఉద్యానభవన
ముండవలయును. అచట నేమియు నలికిడి యున్నట్లులేదు. కుణా
లుఁడీ అసమయమున నాకు కబురెందుకు వఁపియుండును? ఒకవేళ
నన్నవమానించుటకు, నన్ను పరాభవించుటకు ఎవ్వరైనను చేసిన
పన్నాగము కావచ్చునా యిది?..... అట్లేని ఇష్టమైనను వెను
కకుఁ దిరుగుట మేలేమో? (వెనుకకుఁ దిరిగి) మఱల నెవ్వరో
వెనుక నున్నట్లు తోచిన దేమి? మఱలిపోవుదునా? ... ఏమైన .
నగుఁగాక, కుణాలుని జూచియే పోవుదును..... బౌరా, తండ్రి
యెచటికిఁ బోయియుండును? నాతోఁ జెప్పక యెప్పుడును ఆశ్ర
మమునుండి కదలఁడే! బౌద్ధారామమున మరల నేమైన యాపద
తటస్థించెనా, అచటికిఁ బోయియుండునా? విచారించిన కొలఁ
దియు విషయము గహన మగుచున్నది. (మోఁకారిల్లి) పితృ
దేవా, నీ యాశీర్వలముచే నే నెట్టి యపాయ స్థలము నందైనను
జొరఁగలను. శరణత్రయము రక్షించుఁగాక ! బుద్ధ భగవానుఁడు
రక్షించుఁగాక. (లేచి) కుణాలుఁ డున్నది తివ్య యుద్యాన భవ

నమునందుఁగదా. అదియేగా భవనము. పోయి చూతునుగాక. ఇదిగో ద్వారము. ప్రవేశింతును.

(నిష్క్రమణము)

రంగము—౨

(కుణాలుఁడు రంగముపైఁ బ్రవేశించిన వెంటనే ముసుఁగులలో నున్న కొందఱు అకస్మాత్తుగా వెనుకనుండి వచ్చి అతనిని పట్టుకొని లోనికి లాగుకొని పోవుదురు. అటుపై తివ్యరక్ష రంగము ముందునకు వచ్చును. కొంచెము తడవైన తరువాత రాధాగుప్తుఁడును నలుగురైదుగు రనుచరులును నలుమొగములనుండియు వచ్చి ఆవెను కలిసికొందురు. మూఁగసైగలు. మిక్కిలి ఘోరమైన పనిని జేసిన తర్వాతఁ గలుగు చాంచల్యము, భయములు వారి చేష్టితములందు. వారి యాకారములు, ఇంగితములు, వహనము సర్వమును చూపఱకు అనిర్యేష్యమైన భీతి నావహిల్లఁజేయును. రాణికి బ్రణామములు. రాధాగుప్తుఁడు గుసగుసగా నాపెచెవిలో నేదియో చెప్పును. తివ్య రాధకుని చురకత్తి తీసికొని ఒడ్డాణమున తగిలించుకొనును. సైగచే నందఱిని పంపి వేయును. కాంచనమాల ప్రవేశింపనుండఁగా తివ్య దూరమునకు తప్పకొనిపోవుచు.)

రంగము—౩

(కాంచనమాల ప్రవేశించును)

కాం వ న మా ల

అక్కటా, శూన్యభవనము. కుణాలుఁడు నన్ను బిలువనంపి యెచటికిఁ బోయియుండును? ఇక నిశ్శృంకము, ఏదియో ఆపడ. ఏమిచేయుదును? కేకపెట్టుదునా? కుణాలా! కుణాలా! జీవితము యొక్క పరపారమున నున్నను నా యీ కేక వినఁగలవు! కుణాలా! కుణాలా! ఏదియో చప్పుడైనట్లున్నదేమి? నన్ను

వెంటింటిను దుర్విధియొక్క పదశబ్దమా ! (తివ్వ పొదయందు దూఱును) పొదలలో గాలి ప్రవేశించి ఆకులను మర్మరింపఁ జేయుచున్నది. కుణాలా ! కుణాలా ! (నలువైపులకుఁ బోయి కేక్ వెట్టును) ఎచటనో హీనస్వరమునఁ బలికినట్లున్నదే. ఎచట, ఎచట ? కుణాలా, కుణాలా ! (మరల హీనస్వరము వినవచ్చున్నది. ఆవైపునకు కుణాలా యని యాక్రందించుచు పరుగిడిపోవును. కొంచెము తడవైన తరువాత చేతులుకట్టఁబడియున్నట్టియు, అంధుఁడు గావింపఁబడినట్టియు కుణాలుని చేయిపట్టుకొని మెల్లగాఁ దీసికొని వచ్చును)

అక్కటా, అక్కటా, ఇది యేమి దురంతకము కుణాలా ? మాటయైనను చెప్పలేకున్నావే ? ఏమి జరిగినది ? ఈ చీకటిలో నీ ముఖమైనను సరిగా కనఁబడుటలేదే ! రమ్మ, రమ్మ, ఆ ముందు నకు రమ్మ. తివ్వరక్ష నికుంజగృహము వాకిటనున్న కుట్టిమతల ముపై వెలుఁగు పడుచున్నది. (పొదలోనుండి తివ్వరక్ష దాటుకొని లోనికిఁబోవును.) మెల్లగా నడువుము, కుణాలా ! అయ్యో నీ చేతులు కట్టఁబడి యున్న వేమి ? మాటాడఁగలవా కుణాలా ! హా ! హా ! మెల్లగా, మెల్లగా, మెల్లగా నడువుము. బుద్ధభగవానుడా ! మనుష్యుని భాగధేయము పంచియిచ్చు కర్మదేవతలారా !... మెల్లగా, కుణాలా, నా బుజముపై నానుకొనుము, మెల్లగా నడువుము. శరీరమున నేమైనను గాయములు తగిలినవా ? అయ్యో, ఇంకను నీకు మాట రాకున్నదే ! (ఒడలు తడిమి) శరీరమున గాయమున్నట్లు లేదే ? కాని చేతుల కీ కట్లందుకై యుండును ? ఏ కారణముచేత మూర్ఛితుఁడై దారిప్రక్కన పడిపోయి యుండును ? అయ్యో, అయ్యో, కుణాలా ! ఈ జగమున జరుగు పనులను విచారించుటకై ఎచటఁగాని, ఏ మిన్నులందేని అధ్యక్షులు లేరా ? కుణాలా ! ఇదిగో ఇచటఁ గూర్చుండుము. ఇచటఁ వెలుఁగు కలదు. చేతికట్లను విప్పనిమ్ము ! అక్కటా, అక్కటా ! విప్పి, మొగము కొంగుతో తుడుచుచు) అక్కటా, అక్కటా !

రక్తాశ్రువుల నోడ్చిన వేమి కుణాలా, నీ కన్నులు ! కుణాలా, కుణాలా, నాకేసి చూడుము, పలుకుము, పలుకుము—

కుణాలుఁడు

(హీనస్వరమున) కాంచనా, కాంచనా !

కాంచనమాల

ఏమి దురంతము జరిగినది కుణాలా, చెప్పుము, చెప్పుము.

కుణాలుఁడు

కాంచనా, కాంచనా, నీ వెట్లు వచ్చితివి కాంచనా ? నన్ను స్పృశింపుము, ఇచట హృదయము మీఁద. ఈ స్పర్శయే యింక నాకు !

కాంచనమాల

అంతయుఁ దెలియఁజెప్పుము కుణాలా, ప్రాణములు నిలువ కున్నవి. ని న్నెవ్వరైనను కోపురమందు పొంచియుండి పట్టుకొని కట్టివేసి చంపయత్నించిరా ? నీకు యావరాజ్యమున వాంఛలే దని యెల్లరకును తెలియునే ? ఏ కారణముచేత ఎవ్వరికి నీపై పగ కలిగియుండును ? ఔరా, నీ నెవ్వరికి నవకారము చేసి యెఱుఁగవే ! మాటాడుము కుణాలా ! ఔరా, కర్మ దేవతలారా ! కుణాలా, ఈ యభాగ్యురాలి మొగము నొక్కసారి చూడుము. అక్కటా, నీ కన్నులు తెఱికి రాకున్నవే ! ఔరారా, కర్మ దేవతలారా, నే నెవ్వరియెడ నింతవఱ కే ద్రోహము చేసియెఱుఁగనే, నాయెడ నీ ఘోరము నేలప్రవర్తింపఁ జేసిరి ! హా ! కుణాలా ! న న్నొకసారి చూడుము కుణాలా !

కుణాలుఁడు

కాంచనా ! కాంచనా ! ఇంక ఈ యభాగ్యునకు నీ మొగము చూచు భాగ్యము లేదు. నాదృష్టి అవహరింపఁబడినది. నన్ను గుడ్డివానిని జేసిరి కాంచనా ! (హృదయదారణమైన ఆక్రందస్వరము కాంచనమాల కంఠమునుండి యెగసి వెలువడును,

కాంచన నిశ్చేష్టితురాలై కుణాలుఁడు చెప్పుదానిని భయానకము
లైన హాహాకారములతోడనే ప్రత్యుత్తరించుచున్నట్లుండును.)
అయ్యో, అయ్యో, వినుము కాంచనా, నీ చేతులేవీ, ఇట్లు నా
చేతుల కందిమ్ము, వినుము. ప్రయాణమై నిన్నుముందుఁజూచి పోవఁ
దలఁచితిని కాంచనా, కాని కనులు నోచుకొనలేదు. ఉద్యాన
భవనము వీడి వెలువడితిని. బైట కారుచీకటి; హృదయమున
మాత్రము కాంచనయొక్క కాంచనజ్యోతి. అయ్యో, కొంచెము
నిలువరించుకొనుము కాంచనా! పదిబారలు నడచితినిో లేదో,
ఎవ్వరో వెనుకనుండి వచ్చి తటాలున నన్ను బట్టుకొని పడఁద్రోసిరి.
నలుగురైదుగురుందురేమో; కాని యందఱికిని ముసుఁగులు.
ఎవ్వరిని గుఱుతింపలేకపోతిని. నేను మాటాడలేకుండ నోరు నది
మిరి, కదలలేకుండఁ జేతులు కట్టివైచిరి, కాళ్లు మెలిదిప్పి పట్టు
కొనిరి. తరువాత నింకొకఁడు, నన్ను పట్టుకొనినవారిని గొంచె
మొత్తిగిలుడని, నా ముఖముకడకు వచ్చెను. రాధాగుప్తుఁడని
మనసునకుఁ దోచినది. ఎవ్వరై యుండునా యని నేను పరికించి
చూచుచుండఁగనే నా కన్నులు భగ్గుమని మండెను. కాంచనా,
కాంచనా, ధైర్యము తెచ్చికొనుము కాంచనా! నీ హాహాకార
ముచే నా ప్రాణము ఝల్లు మనుచున్నది; హృదయము వ్రేయ్య
లగుచున్నది, నీ యాశ్రోశధారచే నాహతమై! ఏదియో విష
రసము పోసిరి కాంచనా కన్నులందు. తర్వాత నా బాధచే మూర్ఛ
చెందితిని. ఎంతకాల మట్లుంటినిో యెఱుఁగను. తరువాత నేదో
బీభత్సమైన కలగంటిని. నేను భిక్షుకుఁడనై తిరుగుచుంటిని.
ఎట్లు చేరితినిో ఒక బ్రహ్మాండమైన నూతియొక్క యంచుమీద
నిలబడితిని. అగాధమైన యా నూతియందు అంధకారము యోజ
నముల లోతున పోను పోను దట్టమైయున్నట్లు కనఁబడిన దను
కొంటిని. ఎవ్వరో అఁడుది వచ్చి నన్ను దటాలున నూతిలోనికిఁ
బడఁద్రోసెను. నేను పడుచుంటిని, పడుచుంటిని, ఎంతకాలము
పడుచుంటినిో ఈశ్వరున కెఱుక. అంతట నన్నెవ్వరో పిలుచు

చున్నట్లు వినబడెను. సావధానముగా నాలకించితినిగదా, అది నీ కంఠస్వరము. కాంచనా ! హృదయమును బిగ్గబట్టుకొనుము. వినుము, వినుము. అక్కటక్కటా ! తరువాత నూతి యంచు మీదికి వచ్చి 'కుణాలా' యని కేకపెట్టితివి. వెంటనే నూరుకేక లొక్క కేకలో నిముడునట్లుగా 'కాంచనా' యని అధఃపాతా శము నుండి యఱచితివి. నీవు మెల్లగా నూతిపై వంగి, నాకు చేతి నందించితివి. అంతలోఁతునఁ బడిపోవుచున్న నాకు నీ చేయి ఎట్లందినదో తెలియ దాశ్చర్యము, చేయి యందినది ! నీ చేతి యాధారముమీఁద నూతిలోనుండి పై కెక్కి వచ్చితిని. చీకటిలోనుండి బైటపడితినిగదా యని చూచుటకై వ్రయత్నించితిని, మెలఁకువ వచ్చినది. నీవు నన్నుఁ బిలుచు చుంటివి, కనులు దెఱచితివి. కాని కనులులేవు.....ఇప్పుడా దుస్సహ మైన బాధలేదు, కాని తలయంతయు అంధ్యమయమైన శిల. కాంచనా, కాంచనా ! ఇఁక నీ స్వర్ణయే, ఇఁక నీ పలుకులే! ఇఁక నీ దేవీరూపమును జూడలేను. ఎట్లు వచ్చితివి నీ విచ్చటకు ? కాంచనా, నీ వెట్లు వచ్చితివి ?

కాంఠనమాల

ఔరా, లోకమునకు జ్యోతియైన ఆ కన్నులు; ఎవ్వ రా దృష్టి నార్పివైచిన పరమపాతకులు ? అక్కటా, అక్కటా ! నేను నిద్రపోవుచుండఁగా నెవ్వరో నా వాకిట వచ్చి పిలిచిరి. "కుణాలుఁ డత్యవసరముగా రమ్మనుచున్నాఁడు. వెంటనే లేచి రావలయును" అని చెప్పిరి. నేను వచ్చుచున్నాను, నీ వెవ్వఁడవ్రా అచట నుండు మని కేకపెట్టితిని. "నాకు సమయములేదు, వెంటనే రావలయును, ఇప్పుడు రానిచో కుణాలుఁ డిక నిన్నుఁ జూడఁ జాలఁడు" అని బదులుచెప్పి, నేను తలుపు తెఱచులోపల నెవఁడో యతఁ డదృశ్యమై పోయెను. తరువాత తండ్రిగదిలోనికిఁ బరుగిడి తిని. అచటఁ దఱికియును లేఁడు. ఆపద యని శంకించి యిటకు బయలుదేరి వచ్చితిని. తండ్రి యెచ్చటికిఁ బోయియుండును ?

ఔరారా, ఎవ్వరి దురంతమిది? ఆవచ్చినవారిలో రాధాగుప్తుఁ
డొకఁ డంటివి. అక్కటా, రాధాగుప్తుఁడు..... తివ్యరక్ష.....
కుణాలా, కుణాలా, చెప్పవేమి? ఏమి చేయుదును

కు ణా లు ఁ డు

ఔను కాంచనా, తివ్యరక్షవనియే యిది!

కాంక్ష మాంకము

ఔరా, తివ్యరక్షా, తివ్యరాక్షసీ! ఆకన్నులు! స్వర్ణము
యొక్క పరిణాహమును ప్రతిఫలింపఁజేయు ఆ కన్నులు! ఇంత
వైశాచికకృత్య మేల చేసినది, కుణాలా? చెప్పము కుణాలా,
సందేహించెద వేమి?

కు ణా లు ఁ డు

ఎట్లు చెప్పుదును కాంచనా, నోరాడకున్నది లోకము
నకుఁ దెలియకుండఁ జేయుదు నని మాటయిచ్చితిని. కాంచనా,
నీ వెవ్వరికిని జెప్పకేమి? ఆచార్యునితోఁ గూడ; ఏదీ నీ చేయి
యిమ్ము. నీకుఁ జెప్పకుండ దేనినిగాని నా హృదయమునం దెట్లు
దాచుకొనఁగలను? అసాధ్యము.

కాంక్ష మాంకము

అసాధ్యము కుణాలా, మన యిర్వురనడుమను రహస్యము
నకుఁ దా వెట్లుండును? ఉన్నచో అది మనహృదయములను బరస్ప
రము చూచుకొననీయకుండఁ జేయు నల్లని తెరచీరయైపోదా?
చెప్పము కుణాలా, నీవు వద్దనినచో ఎవ్వరితోఁ జెప్పనులెమ్ము.
నన్నుఁ జూడలే వను విషయ మింకను నమ్మ లేకున్నాను కుణాలా!
అక్కటా, చెప్పము!

కు ణా లు ఁ డు

వలచి నిరాకృతురాలైనది తివ్యరక్ష నాచే.

కాంచనమాల

బేరారా! వైశాచికము! దారుణము! దురంతము! అందుచే నీ కనులలోని జ్యోతి నార్పినదిగా! అంతచక్క ధనము చాటున నిట్టి పిశాచీహృదయము నెట్లు దాచుకొన్నది! బేరారా, సర్పముయొక్క సౌందర్యము! ... వ్యాఘ్రముయొక్క జ్వలద్రాపము! అక్కటక్కటా, చక్రివర్తిని రానిమ్ము. ఈ మురి వెపు కాణాచి నేమి చేయునో చూతము కాని నా కుణాలుని కన్ను లెట్లు తిరిగివచ్చును. అక్కటా, అక్కటా!

కుణాలుఁడు

కాంచనా, కాంచనా, హృదయమును కొంచెము నిలువరించుకొనుము. చూడుము, చక్రివర్తి కింతదురంతమును దెలుపుటకు నా నో రెల్లాడుచు? చక్రవర్తి జీవితము నం దీ విషధారను బోయుట కిచ్చగింపను కాంచనా! ఎవ్వరికిని దెలుపవలదు. ఇతఁ బ్రయోజనములేదు. నిన్నుఁ జూచుభాగ్యము నా కికలేదు, కాంచనా, కాంచనా! ఇత వెంటనే నేను వెడలిపోవలయును. చక్రివర్తి ఉదయము నగరు చేరనున్నాఁడు. ఈ నా మొగమును చక్రివర్తికి జూపఁజాలను. పైన వచ్చు ప్రశ్నలకుఁ బ్రత్యుత్తరము లొసఁగఁజాలను. ఒక్కమాటు నన్నుఁ గొగిలించు కొనుము.

కాంచనమాల

అయ్యో, మేరలేని మేరలకు నన్నుఁ గైకొనిపోవు నీ కను చూపు కనఁబడదుగా నా కిక!

(కొగిలించుకొనును)

కుణాలుఁడు

కాంచనా, కాంచనా, నీ పెదవులు నా కనులయందు జ్యోతిఃసంచారము గావించినవి! కాంచనా ఇత నిన్ను వీడ్కొందును. ఇత ఈ అంధునిబాట ఒంటరిబాట...

కాంఘనమాల

కుణాలా, కుణాలా!

కుణాలుఁడు

ఇక నాకు సమయ మానన్నమైనది కాంచనా! నన్నారో మముకడకు దీసికొనిపోమ్ము. వెంటనే యే భిక్షుకుని సాయము ననో, చక్రవర్తి వచ్చులోపల బహుదూర మేగెదను.

కాంఘనమాల

కుణాలా, కుణాలా! నాకు నాలుక యాడకున్నది! నన్ను విడిచిపోవుదువా? ఎట్లు పలికితివోయీ కుణాలా, ఇంత అన్యాయమును?

కుణాలుఁడు

అయ్యో కాంచనా. ఈ కబోది భారమును నీ వెట్లు వహింతువు?.....

కాంఘనమాల

వలదు కుణాలా, ఈ నా నిర్భాగ్యహృదయమును గొడ్డలితోవలె కఠోరములైన యీ పలుకులతోఁ బగులఁగొట్టవలదు. కుణాలా! రమ్మ. నీకు దారిజూపుదును, రమ్మ. మన యిద్వరి భాగధేయమును ఒక్కటియే; కాదందువా కుణాలా; నన్ను దోసివేయుటకు నీకుఁ జేతు లెట్లాడును కుణాలా! మాతాడకుము.

కుణాలుఁడు

అక్కటక్కటా! అవివాహితులము— మఱియు నీ తండ్రి).....

కాంఘనమాల

ఈ మహాపదయే మనలను వివాహితులను జేసినది! ఈ యాపద్విధిచే నిర్వర్తింపఁబడిన వివాహముకంటె విధిపూర్వక

మీంకేముండును ? మఱియు నా తండ్రి ఇంక లోకమున నా కెవ్వరును లేరు కుణాలా, సర్వమును నీవే. ఈ కబోదియే నా సర్వస్వము. అక్కటా, అక్కటా—...

కు ణా లు : డు

అయ్యో, ఏమనఁగల నిత కాంచనా. ఈ యంభభారమును మోయుదువా? అక్కటా ఎంతసేపటిలో ఎంత విపర్యయము! పాటలీపుత్రమునఁ బ్రవేశించిన ఈ ప్రొద్దుటిజామున, సూర్యుఁ డొక్కచుట్టు తిరిగివచ్చునంతలో నింత విపర్యాయము జరుగు నని యూహింపలేదు కాంచనా! ఇంక నీ రూపమును జూడలేను! ఎంతభయ మెంతభయము! ... పోనిమ్ము, నీ రూపమును జూడలేకపోయిననేమి? రూపములేని నిన్నే ప్రతిక్షణమును పాణిమునం దనుభవింతును. రూపమునం దెన్ని యో బెడఁదలు కాంచనా! రూపముయొక్క యవరోధము తప్పిపోయిన దనుకొందును ... ఇంక సమయములేదు. నీ చేతి నిమ్ము కాంచనా! ఇంక నీ చేతిని కడవటి యూర్పువలకును వదలఁజాలను. అక్కటా! దారిచూపుము. రమ్ము కాంచనా. కరుణా జ్యోతివి ఈ కబోదికి. కుణాలునకు జీవిత మంతయు సతతనిశీధము; ఆ సతతనిశీధమునం దస్తమింపని శ్యాంతి నా కాంచన. కన్నులులేని కుణాలుని కన్ను కాంచన. కాంచనా! ఈ గ్రుడ్డివానికి దారి చూపుము!

కాం చ న మా ల

ఔరారా, వెనుగ్రుడ్డి యీ రేయి, వెనుగ్రుడ్డి యీ జగము, ఔరారా! ఓ కబోది కర్మదేవతలారా!..... అక్కటా. కుణాలా, నా చేతిని గట్టిగా పట్టుకొనుము. మృత్యువేనియు ఈ పట్టును విడిపింపఁజాలదు. రమ్ము మెల్లగా రమ్ము.

(కాంచనా కుణాలుల నిష్క్రమణము)

రంగము—౪

(తివ్వరక్ష ప్రవేశించును)

తివ్వరక్ష

పరమపాతకురాలను, రాక్షసిని, సర్పమును, వ్యాఘ్రిని, పిశాచిని! బెను, కాంచనా, నీ వన్నదంతయును నిజము! ఆ కన్నులలోని జ్యోతిని ద్రావివైచితిని! ఘోరము, ఘోరము! ఎంత దురంతమును జేసితిని! రక్తమంతయు భగ్గున మండుచున్నది! ఛీ, ఛీ, ఛీ. పిశాచిని, పిశాచిని! కాంచనా, ప్రేమయొక్క మహా విభూతి నీయందు; ధన్యురాలవు, కాంచనా! నీ యట్టి ప్రేమ యం దొక్క నిమిషమేనియు నేను జీవించితినేని ధన్యురాల నయ్యెడి దానను! అయ్యో, ఉగ్రమైన ఈ పిశాచీహృదయమునకు నీ ప్రేమ యెట్లందును కాంచనా!

ఎఱుంగ నెఱుంగ నెట్టి నరక మనుభవించునో; కాని యంత కంటె దుస్సహ మీ జీవితము. ఒక్క క్షణమేనియు నిక బ్రదుకఁ జాలను.

కుణాలా, కుణాలా, యెంత ఘోర మాచరించితిని, కుణాలా! నీవు త్నమించినను, దైవము త్నమించినను, నన్ను నేను త్నమించు కొనఁ జాలను. కుణాలా! ఎఱిగి యెఱిగి యెంత పాపము చేసితిని!

ఇక నాకు విషమే శరణ్యము. అశోకుఁ డిచ్చిన యుంగరమిది. ఇందు విషము పొదివించితిని. తరువాత నమాయీ కుఁ డతఁడు “తిష్ఠా, తిష్ఠా, ఇందలి పద్మరాగములోనికి నీ సౌందర్యప్రభ ప్రవేశించినది చూడుము, వెనుక నింతప్రకాశము లేదునుమా” యని ఎంతయో తమకముతో నా చేతిని చేతఁగొని ముద్దిడుచు పద్మరాగమును పెదవినా నెడువాఁడు! నా మాట వినక నా కుమారుని యువరాజునుజేయ నిచ్చగింపఁడేని, ఈ పద్మ రాగమును కొంచెము సడలించియుంచినచో, అశోకుఁడు తన ముద్దులతో మృత్యువును గోలఁగలఁడు—అనియే తలపోసితిని...

ఇకఁ బనిలేదు. ఈ పిశాచము లోకమునం దిక ధ్వంసము చేయదు. చేయఁదగిన పరమఘోరమును జేసినది. ఈ విషమెంత మహాపకారమైనది లోకమునకు ! లోకమునుండి యున్నా లించి వై వనున్నది, ఈ దుష్టపిశాచిని. ఉన్నా లించుము, ఉన్నా లించుము ! (విషమును నాలుకతో తాకును) ఆ— దుర్భరము, దుర్భరము ! పాణముయొక్క కూకటివేరును పట్టి పెకలించుచున్నది రక్కసిపట్టుతో. అబ్బా— ఇంకను పాణము పోదేమి ? నా ప్రాణమున కెంత గట్టిపట్టుగలదో— అబ్బబ్బా, ఇంత బాధ ! ఎఱుంగను... నేను విషముపెట్టించినవార లింత బాధయనుభవించియుందురా ! అక్కటక్కటా, ఎవ్వరును చెప్పరై రేమి ! అబ్బబ్బా, ఇక శక్తియుడుగుచున్నది, సహింపలేను. ఇది యేమి వేగము, తలయందు— అబ్బబ్బా— శూన్యము, శూన్యము.

(దూరమునుండి జయధ్వానములు సమీపించుచు వినవచ్చుచుండును. బుద్ధునకు జయము, ధర్మమునకు జయము, సంఘమునకు జయము, దేవప్రియదాసునకు జయము, అశోకునకు జయము, ధర్మరాజ్య సంస్థాపకునకు జయము—అను కేకలు మొదటమొదట నస్పష్టముగా, తరువాత తరువాత స్పష్టతరముగా వినవచ్చును. అనవరతముగా జనార్ణవముయొక్క కల్లోలధ్వని)

అడుగో ! చక్రవర్తి పురమునఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు. నే నెదురుగాలే దని వ్యాకులుండై యుండును..... నా యెదుట వీ రెవ్వరు ? చక్రవర్తియును, పరివారమా ? కాదు— వట్టిభ్రమ— ఎవరు మీరు ? ఈ ముసుగులతో నీ రాత్రిపూట నా యుద్ధానమునం దేమి చేయుచున్నారు ? ఎవ్వరును లేరు. అయ్యో, దేవరక్షిత ! కుణాలుని తల్లి ! అక్టా, నమస్తారము ; క్షమింపుము, క్షమింపుము. (తెలివ్ తప్పియుండును)

(ప్రవృత్త ప్రవేశించును)

ప్ర మ ద

దేవీ, దేవీ, ఈ శుభసమయమున నిచ్చట నేమిచేయుచున్నావు? ప్రాసాదమునఁ జూచితిని. నీ వచట లేవు. ఇచట బయలున నిద్రించుచున్నావా? రాత్రి జాగారముచేసితివి కాబోలు. చక్రవర్తి పురమునఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు. ఎదురేగుదము రమ్మ, రమ్మదేవీ, దేవీ—

తి వ్య ర క్ష

(తెలివి చెంది) ఎవ్వరు? ప్రమదా! ఏమి?

ప్ర మ ద

వింటివా, జయధ్వనములు! చక్రవర్తి పురమునఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు.

తి వ్య ర క్ష

వింటివా, ప్రమదా, కుణాలుఁడు కబోది, కుణాలుఁడు కబోది, కుణాలుఁడు కబోది!

ప్ర మ ద

నిద్రాయం దిదియేమి పలవరించుచున్నావు దేవీ, మేల్కొనుము, మేల్కొనుము!

తి వ్య ర క్ష

నేనే చేయించితిని. నేనే. కుణాలునకుఁ గన్నులులేవు, కాంచనమాలను జూడలేడు!

ప్ర మ ద

అక్కటా, అక్కటా, ఏమి యభాగ్యము దేవీ యిది!

తిష్ఠ రక్ష

నీ భర్త రాధాగుప్తుడు చేసినాడు, నా యాజ్ఞమీదట—

ప్రమద

అయ్యో, అయ్యో, ఎంత దురాగతము, ఎంత విలయము! ఇంతపని— నీ యాజ్ఞ, రాధాగుప్తుడు! నా ప్రాణము దేమైనను సత్తువ యున్నచో, ఇంతదురంతముచేసిన యీ రాధాగుప్తునకు, చక్రవర్తితో జెప్పి, ఘోరదండము విధింపఁ జేయుదును. ఔరారా, ఎంతయభాగ్యము— అభాగ్యురాలా, ఎంతపని చేయించితివి! —చక్రవర్తి సమీపించుచున్నాడు. జయశబ్దము ప్రాసాదమునకుఁ జేరువగా వినవచ్చుచున్నది!...

తిష్ఠ రక్ష

చక్రవర్తి సమీపించుచున్నాడా? ఔరారా, విష మింకను నా ప్రాణమును హరింపదేమి? ఇంకను బ్రదికియే యుంటినే?

ప్రమద

విషము ద్రావితివా, దేవీ? అయ్యో, అయ్యో, ఎవరక్కడ (అని పిలువఁబోవును)

తిష్ఠ రక్ష

(ప్రమద నాపి) కదలకు మిచటినుండి— ఎవ్వరిని బిలువవలదు— (బుడ్డాణమునుండి కత్తిని దీసి) అటచితివేని జాగ్రత్త— చక్రవర్తి రాకమునుపు జరిగిపోవలయును— ప్రమదా, ప్రమదా, చక్రవర్తికి జెప్పము, నా సంగతి చెప్పము, రాధాగుప్తుని సంగతి చెప్పము. జయధ్వానములు ప్రాసాదమునందే వినఁబడుచున్నవి. ఇంక నే నాలసింపను. ఈ విష మింకను నిలువలేని వేదనను కలిగించుటేగాని ప్రాణములఁ దీయకున్నది. ఈ కత్తి వెంటనే కార్యము దీర్పఁగలదు.

౧౩౨ - ౩

పంచమాంకము

ప్రమద

(అడ్డము పోబోయి, తివ్యయొక్క యెడఁదయందు దిగిన
కత్తిని జూచి) అయ్యో, నిర్భాగ్యురాలా, అయ్యో, అయ్యో!
(అని మూర్ఛిలును).

ఇది పంచమాంకము.

సమాప్తము.